

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI

ÉRTESITŐ.

A DÉLMAGYARORSZÁGI

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUMTÁRSULAT

KÖZLÖNYE.

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

PATZNER ISTVÁN,

FŐTITKÁR.

KIADJA A DÉLMAGYARORSZÁGI TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI
MUZEUMTÁRSULAT.

XIV. (ÚJ) ÉVFOLYAM. — I. és II. FÜZET.

TEMESVÁROTT, 1898.

NYOMATOTT A CSANÁD-EGYHÁZMEGYEI KÖNYVSZAJTÓN.

SZÍVES TUDOMÁSUL.

Az **Értesítő** f. évi III. és IV. füzete helyett folytatólag megjelenik **Milleker Bódog** „**Dél-Magyarország Régiséglelei**“ című önálló nagy művének II. és befejező része, mely a római és népvándorlás-korszaki leletekkel foglalkozik. A társulati tagok ezt is ingyen kapják, nem-tagoknak, miként az I. részt, 1 frtért küldjük.

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI ÉRTESITŐ.

A DÉLMAGYARORSZÁGI

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUMTÁRSULAT KÖZLÖNYE.

XIV. (ÚJ) ÉVFOLYAM

1898.

I. ÉS II. FÜZET.

Dél-Magyarország ó-kori földrajza két kérdésének mai állása.

Irta: MILLEKER BÓDOG.

Torma Károlynak az 1880—1882. években végzett délvidéki kutatásai, valamint az azóta történt fölfedezések a Délvidék római topographiájának sok kérdését tisztázták. Maradt azonban a kutatóra még mindig elég érdekes, megfejtetlen dolog. Ezek közé tartozik a peutingeri térkép apo. $\bar{\text{II}}$ -a és Tapae helység holfekvése, mely két kérdésnek mai állásáról szólnak az alábbi sorok.

I. Apo. $\bar{\text{II}}$.

A peutingeri mappán feltüntetett lederata-tibiscumi útvonalon Lederata után mint első állomás „apo. fl. —” van megnevezve, XII római mérföldnyire északra feküdvén az említett kiindulási ponttól.

Ezen név igen érdekes véleménynyilvánításokra szolgáltatott okot. Kanitz felfedezése után, hogy t. i. Lederata a szerbországi Ráma területén feküdt,¹ a régészeknek egy egész sora *Apus fluvius*-nak olvasta, azt állítván, hogy ezen név alatt a minden valószínűség szerint a Musnyák hegyen s a Szemenik két csúcsa közötti Sastóból eredő, Krassó-Szörény s részben Temes vármegye területét hasító s Palánk (Ó-Palánka) mellett a Dunába balfelől szakadó Karas folyó értendő.

¹ Fr. Kanitz: Serbien, 418.

Így azonosítják a Karassal Spruner-Menke,¹ Mommsen-Kiepert,² Riedl,³ Gooss,⁴ Ortway Tivadar⁵ és legújabban Droysen-Andree.⁶

Támogatta pedig ezen nézetet az a körülmény, hogy a Karasnak kulturális jelentősége már a praehistorikus időktől fogva adatokkal bebizonyítható. Ide tartoznak egyebek közt a medréből több ízben kifogott mammuth-csontok, továbbá a Temes-Váralja (Dupláj) vidékén a Karasvölgy délnyugati részén a Csetátyénél lévő régi földvár,⁷ a Gerebencz (Grebenác) melletti földvár⁸ és az Oresácznál létező földvár,⁹ melyekben római tégladarabokat is találtak. Az utóbbi helyen a cseréptöredékek oly nagy számban fordulnak elő, hogy egyik régészünk edénykészítőtelepnek volt hajlandó tartani.¹⁰

Mások az „apo. fl.“ elnevezést egy telep nevére magyarázták, azt „ad Pontes“- vagy „A Ponte“-nak, azaz „a hídon túl“ fekvő telepnek olvasván. Így a múlt század utolsó tizedében Mannert, ki a lederata-tibiscumi utat Pozsezenán át a bányavidéken keresztül vezette be, „ad Pontes“ telepet a szerb dunaparti Gradiskára helyezte.¹¹ Ezen véleménynek híve Vass József is.¹²

De az újabb kutatások az utat inkább nyugatra helyezték. Aschbach József Aponte állomását a Duna mellett Palánknál kereste.¹³ Szombathy Ignác szerint is „A Ponte“ Palánknak átellenében¹⁴ volt. Ilić Lukács szerint „Apo, vagy A ponte Gere-

¹ Atlas Antiquus. Tábla: Pannonia-Illiricum.

² Corp. Inscript. Latinar., III. kt., 2. tábla.

³ A „Századok“-ban, XV. kt., 516. l., ²) jegyz.

⁴ Studien zur Geographie u. Gesch. d. traj. Daciens, 20. és 31. l.

⁵ Magyarország régi vízrajza, I. kt., 84. l.

⁶ G. Droysens Allg. Hist. Hand-Atlas, ausgef. v. R. Andree; 1886; 17. térkép.

⁷ Ormós Zsigmond: Adatok a délmagyarországi földvárak történetéhez. Tört. és rég. Ért., V. köt., 68. lap. — Arch. Ért., I. kt., 14. l. — Rómer Fl.: Resultats generaux, 101. l. és ugyancsak Magyarország őstört. térképén.

⁸ Ormós i. h., V. kt., 70. l.

⁹ U. o., 69. l.

¹⁰ U. o.

¹¹ K. Mannert: Geographie der Griechen und Römer, IV. kt. (1795.), 191. l.

¹² Vass József: Erdély a rómaiak alatt, 39. l.

¹³ Über Trajans steinerne Donaubrücke, 10. l.

¹⁴ Szombathy Ign.: Dacia meghódítása, 28. l.

bencz falunak felel meg, hol a Karason át híd vezetett, melynek megerősítésére a folyó két partján várdákat építettek, a mint ezt a meglévő romok bizonyítják. És épen ezen hídról neveztetett el ezen állomás A ponte-nek, azaz „a hídon túl“-inak. Római telepedés nyomai nemesak a mondott romokban találhatók, hanem az egész vidéken, kivált Temes-Strázsa (Lagerdorf) helységénél.¹ Lagerdorfnál keresi Tomaschek is.²

Azon nézetet, mely szerint a kérdéses állomás Gerebencz helyén keresendő, eleintén Böhm Lénárd is vallotta.³ Később azonban Temes-Strázsa mellett is kereste „A ponte“ állomását,⁴ legutóbb pedig azonosította „Aponte“-t Palánkkal,⁵ mely példa egymaga is eléggé illusztrálja az ingadozást, mely a kérdéses pont helyfekvésének meghatározásában uralkodott Torma Károly kutatásai előtt.

Ennek 1880—1882-ben tett délvidéki tanulmányútjai, melyeknek czélja az itteni római utak és sánczok megállapítása volt, kérdéses pontunkra annyiban voltak befolyással, a menyiben a lederata-tibiscumi út második állomása, Arcidava, megdönthetetlenül Varadiával azonosítatván, apo. fl. fekvése ismét valamivel keletibbre tolatott. Tette ezt főleg az út irányának meghatározása, melyet részben Böhm Lénárd, részint Halaváts Gyula eszköztek. Ugyanis az úttest megvan Verestemplomtól északra,⁶ hol azt mindakét kutató konstatálta; Halaváts megtalálta egészen a fehértemplom-verseczi országútig.⁷ Jám, Csorda, Vrány és Mercsina közelében kellett azután haladnia, de csak Jámon konstatálhatta Halaváts, hogy az ottani g. kel. rom. lelkész földjén megvolt az út.⁸

Böhm Lénárd apo. fl. kérdését önállóan tanulmányozván, helyszíni kutatásokat tett, melyeknek következő eredményük volt: „Apo (azaz A ponte, így neveztetve a mellette volt hídról) a

¹ Mitth. der Centr.-Com. stb., 1865. évf., XXXIV. l.

² Miscellen zur alten Geographie. Zeitschrift für oest. Gymnasien, 1862., 710. l.

³ Dél-Magyarország k. történelme, I. kt., 367. l., ³) jegyz.

⁴ Tört. és rég. Ért., II. kt., 197. l.

⁵ Ugyanott, V. kt., 168. l.

⁶ Böhm: Tört. és rég. Ért., IX. évf., 55. l.

⁷ Arch. Ért., U. F., XVI. kt. 5. l.

⁸ U. o., 6.

fehértemplomi határban, egy szelid emelkedésű fensíkon, szántó-földek közepette, észak-keletre a Miszics-féle ároktól, az úgynevezett „Fünfguldenfeld“-en, közel a kőhídhöz, és nem messze a jámi kőkereszthez létezik.

A castrumot falsáncz-kerítése, melyet a szorgalmas földműves ásója és ekéje maig sem birt egészen elegyengetni, állandó hadászati állomásra a legalkalmasabbá tevő, annál inkább, minthogy az a mellett folydogáló patak vízzel minden időszakban bővelkedik. Az erőd szorosan a római út mellett fekszik, és annak hosszúságát körülbelül 150, szélességét pedig mintegy 130 méterre tehetni.

Én itt antik téгла-, üveg- s urnamaradványokat és cseréparabokat, vakolatrészleteket és római érmekeket találtam. Megjegyzésre méltó, hogy már Katanesich M. P. régiségbuvárunk, az ő ismeretes művében,¹ a Moldovától 3¹/₂ mérföldnyire fekvő Fehértemplomon, egy római sírkőfeliratnak következő töredékét említi:

AVRELIO · CANDIDO
M · LEG · II · AUG.
AN · XX.

(Aurelio Candido, militi legionis II augustae, annorum XX.) Ezt, ha állítása különben való, csak itt áshatták ki; tudtommal Fehértemplom területén néhány érem kivételével semmi más római emlék sem kerülvén eddig napfényre.“²

Böhm Lénárd úr ezt 1881 ősszel konstataálta, kétízben a helyszínére kirándulván. Az első alkalommal e sorok írója is Böhm társaságában volt. Mindjárt akkor kinyilvánítottam Böhm előtt, hogy én az említett helyen római nyomokat nem tudtam felismerni. Az ott csekély mennyiségben előforduló téгла-, cserép-, urna- és üvegmaradványok a legújabb kor jellegét hordják magukon és nyilván az ezen helyen a múlt század első felében állott Saalhausen nevű helység maradványai. Csak egy urnának talpa volt régi és pedig egy ős-

¹ Istri Adeolarum geographia vetus. Budaë, 1827; p. 251; CCXL.

² Böhm L.: A Lederata-Tibiseum közötti hadútvonal. Tört. és rég. Értesítő, IX. kt., 57. l.

kori urnasír maradványa, melyet az ekevas napfényre hozott.¹ A „falsáncz-kerítés“ az ottani kukoriczásban volt sáncszerű földdomborulat-részletek lehetnek, mást legalább én nem láttam. Böhm említi továbbá, hogy ott Vitellius, Traján, Marc Aurelius, Sept. Severus és neje Julia Domna s egyéb épen maradt szép ezüst pénzek is felszínre kerültek. Ez meglehet, de ez még nem bizonyíték egy castrum létezte mellett. A Katancsich által közölt sírkőtöredékről végre bizonyos, hogy az Nándor-on, Vajdahunyad mellett találtatott, mely helységnek német neve „Weiskirch“. Hogy tehát Apo. fl. castruma Fehértemplom területének északi csúcsában létezett volna, legalább is kétes.

Dr. Torma Károly is már 1882-ben, midőn Fehértemplomon harmadízben időzött, de az akkori kedvezőtlen időjárás miatt a kérdéses helyre ki nem rándulhatott, előttem úgy nyilatkozott, hogy ő a peutingeri térkép „apo. fl.“-sát „a ponte fluvii“-nak olvasta és a kérdéses castrumot Gerebenczre helyezi, mely fekvésénél fogva „a hídon túl“ van, és a hol a régi földvárban a rómaiak tartózkodásának bizonyítékait is megtalálta.

Ezen állítását Torma később is fentartotta, mint azt a Pesty Frigyes előtt tett nyilatkozata is igazolja.²

Daczára Torma korszakot alkotó felfedezéseinek, akadt mégis, a ki az út régi, most már megdöntött irányát megtartotta és hirdette. Így P. Brosteanu, ki a „Romänische Revue“ 1889. évfolyamában a régi véleményt új, néha regényes részletekkel felmelegítette. Ez Verseczre helyezvén Arcidavat, azt mondja, hogy Rámából kiindulva, a mérték Temes-Strázsára mutat, mely hadászati fekvése folytán régóta fontos pontnak tekintetik és azért a római „Apud fluvium“ lehet.³

Király Pál, Dacia legújabb monographusa, nem vevén észre az „apo. fl.“ bizonytalanságát, azt egy helyen Mommsen után „Apo“ név alatt folyónak vette,⁴ másutt megint Böhmöt követvén, ennek véleményét fogadja el.⁵

¹ Saját jegyzeteim.

² Pesty Fr.: Krassó, II—1., 205. l., ¹) jegyz.

³ P. Brosteanu: Das Trajanische Dacien. Romänische Revue, V. évf., 150. l.

⁴ Dacia Provincia Augusti, I. kt., 27., 28. és 349. l.

⁵ U. o., 403. l.

Halaváts Gyula, kit szintén a rossz időjárás akadályozott meg a fehértemplomi határ „Fünfguldenfeld“ nevű dülőjének átkutatásában, Böhüm nézetét fogadja el.¹

Érdekes, vagy talán inkább különös dr. Cichorius Konrádnak, lipcei egyetemi tanár, a római Traján-szobor képei új kiadójának nézete, ki 1893-ban futólagosan átnézte a Délvidéket, s ki a szobor képei segítségével az első dák háborút ecsetelvén, tárgyunkról a XII. kép magyarázatánál szól. Szerinte ezen a képen egy tábor van feltüntetve, mely előtt egy előre folydogáló vizen át három ívvel bíró s korláttal ellátott álló fahíd vezet. Egy a hídtól jobbra irányuló fakerítés, mely a folyó partja felett van elhelyezve, a part meredekségére enged következtetni. A kép úgy magyarázható, hogy a hadiútnak egy stratégiailag fontos folyóátmenetelére erődítménynyel fedezve lőn. A mi a helyfekvést illeti, Cichorius azt mondja, hogy a lederata-tibiscumi út Palánk után XII római mille után az „Apus fluvius“ állomásra ért, melynél, körülbelül Udvarszállás környékén, ezen folyót, a mai Karasu-t (sic), átlépte, hogy azután, régi irányát elhagyva, észak-keletre kanyarodjék, a folyó és a hegyek közt tovább húzódván. A Karas partja e vidéken, a mint azt ő is a helyszínen megállapíthatta, meredek és 3 m. magas, míg maga a folyó szélessége 30—40 m. Amellett a széles folyóvölgy egészen sík. A vidék jellemző tulajdonságai tehát megegyeznek teljesen a képpel, hol Trajánnak a folyót átlépni kellett, és mivel ezen átmeneti helyet okvetetlen szükséges volt megerősíteni, tehát a lehetőség, hogy a XII. kép az átvonulást az Apus-on az azt védő művekkel együtt mutatja, elvitázhatlan.²

Cichorius tehát „Apus fluvius“ állomást és „Apus“ folyót ismer.³ Az erődítmény képét is adja⁴ s egy térképen a castrumot Udvarszállástól északra, a Karas jobb partjára, helyezi.⁵

Azon körülmény azonban, hogy útunk a Karast át nem lépte, halomra dönté Cichoriusnak összes hypothesiseit.

¹ Arch. Ért., U. F., XVI. kt., 6. l.

² Die Reliefs der Trajanssäule; II. Textband; Berlin, 1896; 63—68. l.

³ U. o., 67. l.

⁴ U. o., 66. l., 10. ábra.

⁵ U. o., 71. l., 11. ábra.

Téglás Gábor e sorok írójának Böhm ellen tett ellenvetéseit elfogadván, azt mondja, hogy „ezen állomás tehát a lehető legkérdésesebb mind a mai napig, s egyelőre be kell érünk annak tudatával, hogy a római út ezen területen (Fehértemplomtól északra) vezetett mégis Daciának, s hogy ezen állomás holléte még további tanulmányozást igényel.“¹

Végül megemlítendő, hogy találkozott már nyelvész is, ki a Mommsen „Apus“ folyójának nevét, értelmét illetőleg is magyarázta. Az „Apus“ szót Tomaschek az ár ap, apa gyökből származtatja, mely vizet jelent. Ezen gyök még feltalálható a Zad-apa, Zald-apa és Ζέλδεπα szavakban is.²

II. Tapae.

A római-dák történelemben egy daciai helység nevével találkozunk, mely helységnél két nagy csata vívatott, s mely helységnek elhelyezése a térképen tehát elég fontos.

Ezen helység Tapae. Említi Dio Cassius (Hist. Rom., lib. 67, c. 6.): *Τάπη* és (u. o., l. 67, c. 10.): *Τάπαι*, és Jornandes (De reb. Get., 12.): Tapae néven.

Az első csata Kr. u. 89-ben volt. Domitian (uralkodott 81—96) idejében a dákok Decebalust uralták, ki a dák birodalmat hatalmassá és virágzóvá tette. Mindjárt uralkodása elején nyomult be a római birodalomba, Moesiát több ízben pusztítván. Oppius Sabinust, Moesia helytartóját, legyőzvé és megölvén, Domitian maga indult a dákok ellen. De Domitian jobbnak látta Moesiában mulatni és Cornelius Fuscust, a testőrség parancsnokát, a Dunán átküldeni. Ezt azonban a dákok megverték. Most a császár Julianusra bízta a fővezérletet. A dák földön, Tapae-nél, ütköztek meg az ellenfelek, s most a dákok szenvedtek nagy vereséget. Vezinas, Decebalus fővezére, csak nagy bajjal menekülhetett meg, s Decebalus cselhez volt kénytelen folyamodni, hogy a rómaiak királyi székhelyét be ne vegyék.³

¹ Tört. és rég. Ért., U. F., XIII. évf., 79. l.

² Tomaschek: Les restes de la langue Dace, 12. l.

³ Dio Cassius, LXVII., 6. és 10.

Ezen első csata is már végzettségessé válhatott volna a dákokra nézve, ha Domitiant a markomanok és quadok Pannoniában meg nem verik, minek következtében Domitian Decebalussal hirtelen békét kötött, mely nagy szégyent hozott a rómaiakra.

Az elhamarkodott béke gyalázatát Trajanus császár (98—112) torolta meg; a 102. évben ugyanazon helyen, hol a dákok a rómaiak erejét már egyszer megpróbálták, volt a második csata. Trajanus benyomulván a dákok országába, Tapae-nél állott szemben Decebalussal. A csata mind a dákokra, mind a rómaiakra nézve nagy veszteségekkel végződött. Midőn a rómaiak táborában a sebesülteknek szükséges kötelékek elfogytak, Trajanus saját ruháit rendelte e célra fordíttatni. Trajanusnak ezen nap a dák metropolisba vezető utat szabadabbá tette; Decebalust pedig e véres ütközet annyira megtörte, hogy békealkudozásokat kezdett.

Az ezen hadjáratokban említett bizonytalan Tapae helyfekvése sok nehézséget okozott.¹

Tapae helyfekvésének meghatározásához egy fontos támpontunk van, melynek alapján az első kérdést, vajjon Tapae Dél-Magyarországon feküdt-e, könnyű módon megoldhatjuk. Ez Trajanus felvonulási útjának iránya, melyet igen jól ismerünk.

Legerősebb magának Trajának ide szolgáló bizonyítéka. Ugyanis kommentárainak, melyeket ő daciai kettős hadjáratából szerkesztett, első könyvéből e néhány szót tartotta fenn nekünk Priscianus: „inde Berzobini, deinde Aixi processimus“, azaz: „onnan Berzobis, azután Aixi felé nyomultunk előre.“ Ezen helyek a Tabula Peutingerianán is egymás mellett jönnek elő azon útvonalon, mely Lederatától Tibiscumig terjed: „Berzovia XII— Ahihis III.“ Azon körülmény, hogy a Priscianusnál említett „Aixi“ helyett a peutingeri térképen „Ahihis“ áll, kétséget nem támaszthat. Egyéb nincs, min fenn lehetne akadni. Eléggő kiderül tehát, hogy a peutingeri menettérképen feltüntetett lederata-tibiscumi útvonal Trajanus felvonulási útjával megegyezik. Berzovia Zsidovinnál és Ahihis Furlognál Krassó-Szörény vármegyében lévén, Tapae, mint az első hadjáratban

¹ Erről szól Uttech is: De Traiani exped., p. 19.

Sarmizegethusa előtt szereplő csatahelynek helyfekvése tehát Dél-Magyarország területébe esik.

Ezen megállapított igazsággal szemben halomra dől minden vélemény, mely Tapae helyfekvését Dél-Magyarország határain kívül keresi. Ily nézetek pedig több változatban nyilvánultak.

Roesler E. R. Tapae-t a Vöröstorony-szoros elé helyezi.¹ Ugyanoda helyezi Hunfalvy Pál.² És ott keresi azt Borovszky Samú is.³

Cluverius Fülöp szerint pedig Erdélyben feküdt,⁴ mások ismét Severinummal azonosítják. Francke szerint: „később Ulpia Trajana, jelenleg Várhely“.⁵ Tomaschek Vilmos megint a Vulkan-szorosban keresi.⁶

Nehezebb a válasz a második felmerülő kérdésre, hogy Tapae Dél-Magyarországnak melyik vidékére helyezendő.

Katancsieh szerint helység Lugos mellett.⁷ Oriováczi Ilič Lukács⁸ és Böhm Lénárd⁹ pedig identifikálják a Lugos melletti Tapiával. Lugos helyére teszük Spruner-Menke.¹⁰ Aschbach József a Vaskapú előtt gyanítja.¹¹ Vass József szerint szintén a Bánságban feküdt.¹² Gooss Károly szerint mélyen a Bánságban feküdt.¹³ Király Pál Karánsebes körül keresi.¹⁴ Dr. Szombathy Ignác végre Tapae-t minden alap nélkül Arcidárában gyanítja,¹⁵ mely helység tudvalévőleg Varadián volt.¹⁶ Mannert nem említi. Dierauer nem koczkiáltat véleményt helyfekvéséről.

Mint ebből láthatjuk, van olyan, ki Tapae-t a mai nap létező, Lugossal nyugatra határos, rokonhangzású Tapia hely-

¹ Romänische Studien, 36. l.

² Magyarország Ethnographiája, 71. l.

³ A dákok, 44. l.

⁴ Geogr. vet. et nov.; 1694; 407. l.

⁵ Zur Geschichte Trajans, 116. l.

⁶ Les restes de la langue Dace, 18. l.

⁷ Istri adcol. vet. geogr., I. e., I., 375.

⁸ Arch. Funde im Banat; Mitth. d. Centr.-Com., X. (1865), XXXV.

⁹ Dél-Magyarország kül. történelme, I. kt., 15. l.

¹⁰ Atlas antiquus, XXIII. számú térkép.

¹¹ Über Trajans stein. Donaubrücke, 5. l.

¹² Erdély a rómaiak alatt, 43. l.

¹³ Studien zur Geogr. u. Gesch. d. Trajanischen Daciens, 21. l.

¹⁴ „Századok“, 1888., 816. l., ³) jegyz.

¹⁵ Dacia meghódítása, 28. és 29. l.

¹⁶ Varadia története, 2—10. l.

séggel azonosítja. Hogy minő joggal, azt Krassó vármegye monographusának véleményezéséből következtethetjük. „E kis falunak — mondja boldogult Pestynk — classicus multat adni, nagyon kétséges becsű vállalkozás. Az ó-kori adatok érthetetlenek és az erőszakos magyarázatokkal nem nyerünk semmit. A helynév folytonossága a római kortól kezdve annál kétségesebb, minél feltűnőbb, hogy a középkorban Tapiának semmi említése nincs történetforrásainkban. Még a XVIII. század végén hiában keressük Tapia nevét helységeink sorában, pedig Lugosról meglehetősen részletes határjárásunk van 1557-ből, mely a vidéknek majdnem Gavosdiáig terjedő topographiai leírását adja. Nem ismeri Tapia falut az 1717. évi összeírás, sem az 1723. évi térkép. Az 1734. évi földrajzi és közigazgatási beosztás szintén hallgat Tapiáról; csak az 1761. évi térkép tünteti fel azt, és így ezen időközben épülhetett a ma is kicsiny község, melynek területe 1.098¹⁴²⁷ hold. Birja a kir. kincstár. Anyakönyvek vannak 1776 óta.“¹

Dr. Cichorius, midőn a Traján-oszlop képeit magyarázza, annak ő általa kiadott képeinek XXIV-ikét vonatkoztatja helységünkre és a mellette lefolyt esatára. A csoportokból és egyéb részletekből következtetve a csata kétes kimenetelű volt. Tapae-ről Cichorius azt mondja: „A csata Tapae, tehát a Vaskapú közelében vivatott. Akkor a képünkön felismerhető síkságnak a még sík és széles alsó Bisztravölgy egyik helyének kell lenni.“² Ez mindenesetre egy kissé zavart. Tapae nem azonos a Vaskapú-szorossal, mert maga a képen feltüntetett vidék nem hegyes. Ha a művész híven adja a vidéket, akkor Tapae az alsó Bisztravölgyben feküdt.

A „Tapae“ szó értelmét Tomaschek Vilmos következőképen magyarázza: A tap gyök „égetni“, „megégetni“ jelentőségű, míg a dák nyelvben valószínűleg „tömörülni“, „elzárkózni“ jelentőséggel bírt;³ mit Király Pál is elfogadott.⁴

¹ Pesty Fr.: Krassó, II-2, 237—238. l.

² Die Reliefs der Trajanssäule, II. Textband, 116. l. — A 102. oldalon is állítja már, hogy Tapae biztosan a Vaskapú-szorosnak felel meg.

³ Tomaschek: Les restes de la langue Dace (Extrait du Muséon; 1883.), 18, 19. l.

⁴ Dacia, I. kt., 228. l.

Temesvár színészete a XVIII. században.

Irta Dr. BERKESZI ISTVÁN.

A legújabb időben, midőn monographiai irodalmunk oly nagy lendületet öltött, hazai városaink kiváló gondot fordítanak színészeti multjok felderítésére. Nem ok nélkül, mert a színészet pártolása egyúttal a leg-szorosabban összefügg egy-egy municipium culturalis életének haladásával.

Temesvár színészete egyike a legrégebbeknek Magyarországon. Temesvár a harmadik város volt hazánk területén, mely a színészetnek még a múlt században állandó hajlékot emelt. Ez a színészet természetesen német volt, mert hisz a magyar színészet — eltekintve az iskoladrámáktól — még meg sem született, mikor Thália német papjai és papnői már tárt karokra találtak a temesvári állandó színházban.

Nincs egyetlen nemzete sem Európának, mely elmondhatná magáról, hogy soha nem állott idegen színészet befolyása alatt. Legkevéssé mondhatja ezt el magáról a magyar, melynek sok egyéb okon kívül nemzeti karaktere is sokáig egyik akadálya volt színészete kifejlődésének. Azért nem is a magyar színészettel kezdődik a színművészet hazánkban. Idegen import volt; nem hazai viszonyainkból fejlődött ki, hanem Németországból került hozzánk. A XVIII. század németesítő korszakában alkalmas talajra talált nálunk és csakhamar nagy terrenumot tudott magának hódítani. Hogy valamennyi magyar város között Pozsonynak van a legrégebb színházi multja: ez elég nyomósan bizonyítja, hogy az idegen színészetet Bécsen keresztül kapta meg Magyarország.¹ Pozsonyból csakhamar eljutott Pestre és Budára; a fővárost pedig élénk útvonal és gyors közlekedési eszközök csatolták össze Temesvárral, és így mihamar nálunk is otthonra talált a német színészet annál inkább, mert városunk művelt polgársága teljesen német volt, Temesvár maga egy német jellegű tartománynak volt a fővárosa; itt székelt a kormányzó vagy tartományi elnök egy sereg német hivatnokkal és még több katonaság. Mindenik lelkes támogatója volt a német

¹ Bayer József: A nemzeti játékszín tört. II. köt. 254. l.

muzsának, de mégis legnagyobb maga a kormány, mely a német színészet pártolásában is egyik eszközét látta ama politikának, mely az ú. n. Temesi Bánságot teljesen német jellegű tartományná kívánta átalakítani.

Hogy Temesváron mikor jelentek meg az első színészek: azt nem tudjuk bizonyosan megállapítani. A visszafoglalás után alig tíz évvel, 1726-ban Bél Mátyás már élénk németjellegű városnak írja Temesvárt.¹ A polgárok legnagyobb része Németországból vándorolt be, kik már odahaza is láttak színi előadást s bizonyára nagy örömmel fogadták, ha a szórakozásra itt is hasonló alkalom kínálkozott, de azt bebizonyítani a városi levéltár hiányos volta mellett nem lehet. Temesvár városának jegyzőkönyvei ugyanis csak 1782 óta vannak pontosan vezetve és fentartva; az előbbi időkből szólnak igen hézagosan jutottak reánk, egyéb levéltári adat pedig az 1801 előtti évekből valódi ritkaság, mert helykímélés tekintetéből e század elején a város egyik polgármestere, a levéltárnak szerinte felesleges részét — a későbbi kutatás megbecsülhetlen kárára — megégettette.

Mindamellett is a fenmaradt nyomok arra mutatnak, hogy Temesvár városát már a XVIII. század közepén, sőt talán már előbb is, a német színigazgatók alkalmas talajnak tartották arra, hogy itt hosszabb-rövidebb ideig előadásokat tartsanak. A városi tanács ugyanis 1757. február 5-én és márczius 18-án tartott ülésein azt határozta, hogy a székesegyház terén egy új városházat és állandó színházat fog építtetni.² Ez a terv ugyan abban maradt, de ha egy állandó színház terve már 1757-ben felmerült, akkor ebből okvetetlenül azt kell következtetnünk, hogy a német színészet már jóval előbb felkereste városunkat, mert másképp az állandó színház építésterve sem lehetett volna indokolt.

Az állandó színház építése 1766-ban ismét felszínre került a városi tanács gyűlésén. Decz. 20-án ugyanis, mikor a városi polgári kórház ügyéről volt szó, Kutterer, városi bíró figyelmeztette a tanácsot, hogy a kórházzal kapcsolatban jó volna egy színházi helyiségről is gondoskodni. Kutterer bíró ezt akként gondolta kivihetőnek, hogy miután a kórház céljaira annak hátulsó oldalán úgysis egy fészert kell építeni, nem tenne nagy különbséget ha ezt a fészert egy emelettel magasabbra emelnék, a melyet színházi célokra is fel lehetne használni, ha színészek jelentkeznek, vagy másféle mulatságokat is lehetne benne rendezni. Ha pedig a színészet szünetelne és táncmultság sem volna, akkor a kórház céljaira raktárnak is felhasználható volna.³

Ennek az indítványnak teljesen ellene szegte magát a jelenlevő Hell Ferencz, esász. királyi városi ügyész; már pedig akkori időben a városi ügyész nagyobb úr volt a bírónál, ezt 1754-ben maga a tartományi

¹ Bél M: Descriptio Comitatus Temesiensis. Kézirat. Nemz. Muzzeum.

² Preyer J.: Monogr. der königl. Frst. Temesvár. 82.

³ Temesvár város jegyzőkönyve 1766-ról, 261. lap.

administratio elnöke adta volt tudtára a városi tanácsnak.¹ Hell Ferencz ezúttal kijelentette, hogy ha véleményével tökéletesen elszigetelve maradna is, de a színház részére ajánlott helyet nem pártolja és az ellen a magasabb hatóságoknál is latba vetné befolyását. Furesa egy színház is lett volna, mely a kórházban tartja előadásait. A városi tanácsosok közül Edelhauer, Povereda és Klang szintén úgy nyilatkoztak, hogy nem illenék a kórház közvetlen közelében színházat építeni. Muczul tanácsosnak már mindegy volt: akár lesz színház, akár nem. Kutterer bíró és Fischer tanácsos beszédei után végre abban állapodtak meg, hogy a legközelebbi költségvetésig pihentetni kell a dolgot; vagyis szerencsésen eltemették e szerencsétlen tervet.² De legalább az tűnik ki e tervezetből, hogy Temesvár tanácsa 1757-től kezdve ismételve foglalkozott egy állandó színházi helyiség emelésével, tehát legalább időközönként, ekkor is kellett lenni színi előadásoknak. Hogy hol tartották ez előadásokat: azt nem bírtuk kikutatni.

Időközben 1761-ben felépült a rácz magistratus városháza a mai reáliskola helyén. Miután biztos tudomásunk szerint 1776-ban itt színi előadásokat tartottak, valószínű, hogy már az épület elkészítése óta is ezt a helyet használták színházi czélokra. Ezt annál inkább feltehetjük, mert a rácz magistratus városházán levő színházi helyiséget 1776-ban már *megnagyob- bították* s e végett a városi írnoknak az épületben levő lakását is hozzá csatolták, a mennyyben azt a színészek számára ruhatárrá alakították át.³

¹ Pesty Frigyes: Műveltségi állapotok Temesváron a XVIII. sz.-ban. Századok 1877. 50. lap

² Városi jkönyv 1766. 261. lap.

³ A legrégebbi theatralis okmány, mely a mult századi temesvári színészetre vonatkozik, 1776. decz. 7-ről szól. Ebben a tartományi administratio elnöke a rácz magistratushoz, a városi ügyészhez a következőket írja: „Von der verordn. kais. königl. Landesadministrations wegen, dem auf k. k. Stadthanwalt und raitzischen Magistrat auf die sub dato 29. Novembris gemachte Anfrage, ob dem Stadts Amtschreiber Oblager bei durch der grösserer des Theaters verlorene Quartier, ein Quartiersgeld verabreicht, und an denen Schauspielern ein höherer Zins abgefordert werde, zurückanzufagen:

Ob zwar das Theater ohne dass die diessfällige Unkosten weder dem Magistrat, noch dem höchstem Aerario zur Last gefallen, vergrösseret worden, so ist doch hierzu kein grösserer Raum als vorhin bestimmt gewesen, verwendet worden, die veränderte Zimmer ebenfalls denen Comedianten zur Carderobbe eingeräumt, und dem Amtschreiber nur, wenn keine Comedien gespielet wurden, mithin niemahlen auf beständig überlassen ware;

Gleichwie nun in dieser Rücksicht eingesehen wird, warumden an das Theater ein grösserer Zins anbegehret werden könne;

So ist auch über die weitere Frage, ob für den Amtschreiber ein Quartierzins zu passieren seie noch vor der diessfälligen Entscheidung anzuzeigen, wer aller in dem Stadthaus wohnt, wie viele Stücke jede Wohnung ein Zimmer, Kuchel, Kammer und sonstigen Behältnissen ausmachet, wie viel hievon an Zins bezahlet, oder an Quartiergeld ersparet, und zu was die übrige Zimmer verwendet werden.

Ex Cons. Caes. reg. Administrationis Provincialis. Temesvár den 7-ten Decembris 1776.“ — Városi levéltár, színházi akták.

Ez átalakítást a tartományi kormány eszközölte. Ugyanis báró Brigido József tartományi elnök egyezséget kötött a rácz magistratussal, hogy a kincstár költségén a szerb városház helyiségeiben a színészet czéljaira egy bár ideiglenes, de az állandóság jellegével bíró színházi helyiséget szerelhessen fel.¹

E szerint ha előbb nem is, de már 1776 óta állandó tanyát talált a német színészet Temesváron, a szerb városház termeiben. Minthogy pedig a külön szerb magistratus 1781-ben megszűnt, ettől kezdve az egész épület a színház czéljaira szolgált, sőt 1795-ben a helytartótanács beleegyezésével a város 9814 frtnyi költséggel e házat teljesen színházi épületté alakította át. A színházon kívül volt még az épületben egy nagy táncsterem, melyet legtöbbször szintén a színgazdátok szoktak bérebevenni, mert a táncmulatások rendezése egyik fő jövedelmi forrásukat képezte. A földszinten kávéház és vendéglő volt, a színházi idény alatt igen látogatottak voltak s erre való tekintettel a városi hatóság már 1783-ban megengedte, hogy e vendéglő és kávéház bérlője a zárórát esti 11-ig kiterjeszthesse és ugyanaddig muzsikáltathat is; a többieknek csak esti 10-ig volt ezt szabad tenni. A színházban a földszinti üllőhelyeken kívül voltak zártszékek, karzat és 75 páholy két sorban. A páholyok között voltak kisebbek és nagyobbak.

E színházi épület a leírt alakjában 1878-ig állott fenn, akkor leromboltatván, helyére a mostani reáliskola épületét emelték.

Ha 1776-tól számítjuk is városunk állandó színházi múltját, Temesvár így is a harmadik helyet foglalja el a hazai városok között; csak Pozsony és Pest előzték meg. Pozsonynak ugyanis már 1730-ban volt egy kis színháza, de ezt annyira elnyűtték, hogy 1776-ban már egy, a kor ízlése szerint való díszes és tágas színházat építettek. Pest rendszeres német színésze 1771-ben veszi kezdetét, mikor a városi egyik bástyából színházzá alakított Rondellában aug. 14-én az első rendszeres előadást megtartották.² A temesvári színház után keletkezett negyedikül 1781-ben a kassai, ezt pedig a budai követte.

A múlt század hetvenes és nyolczvanas éveiben Bécsből, Pozsonyból, Pestről, Klagenfurtból s más helyekről kerültek ide a szintársulatok. Az előadásokat legtöbbször október közepén kezdték meg és itt maradtak a farsang végéig sőt virágvasárnapig is, e század vége felé már hat hónapig tartott a színházi idény. A színházat a városi hatóság bérebe adta, erre nézve a hírdetményt a bécsi lapokban szokta volt közzé tenni.³

¹ Lásd Temesvár város jkönyvét 1784-ről 1025. szám. A jkönyv ugyan azt írja, hogy gr. Clary elnök kötötte a szerződést és pedig 1779-ben. De ez tévedés, mert 1774 óta már br. Brigido József volt a tartományi elnök. Gróf Brigido sem 1779-ben kötötte azt, hanem 1776-ban.

² Bayer: A nemz. játékszín tört. II. köt. 270. l.

³ Temesvár tanácsa 1784. szept. 16-ki ülésén azt határozta, hogy miután az a színészdirektor, a ki művészeivel ezelőtt mulattatta a temesvári közönséget, Bécsbe

Hogy 1784 előtt minő társulatok fordultak meg városunk falai között, arról adataink hiányoznak; 1784-től 1800-ig a városi jegyzőkönyvek már adnak némi útbaigazítást. Megtudjuk legalább azt, hogy kik bérelték ki a színházat; de már sem a színigazgatókkal kötött szerződést egészen pontosan nem ismerjük, sem a műsort, sem a személyzet létszámát és annak fizetését, úgy szintén a helyárakat sem. Annyi mégis bizonyosnak látszik, hogy eleinte a balletre fektették a fősúlyt, majd pedig a látványos színdarabokra, 1790 után pedig e mellett már az operára is.

A múlt század idegen színészetét nem lehet egyébként tartani a külföldi német színészt halvány másolatánál. Hazánk lehetett a külföldön el nem ismert színészi nagyságok működési terrenuma és a megélhetéssel küzdő „prinzipálok“ egyik utolsó kísérleti állomása.¹ Temesváron is megfordultak ilyen színészdirektorok, kiket elhagyott állomáshelyökről néhány forintnyi adósságaikért zaklattak, vagy a kik itt is adósak maradtak a béreltetel s még utiköltséget is kellett nekik adni, hogy elmehessenek. Akadtak színészek, a kiket más városok rendőrfőnöke rendőrileg köröztetett; akadt olyan is, a ki adósságaiért volt háziúrának egy pár üres bőrdönt hagyott Temesváron vissza, stb. . . . de voltak viszont jelesebb erők is, kikkel a közönség teljesen meg volt elégedve. Voltak színigazgatók már a múlt században is, mint Schmallöger J., Kuntz Kristóf, vagy Rünner Xaver Ferencz, kik éveken keresztül bérelték a temesvári színházat a közönség teljes megalégedésére.

Az előadandó színdarabokat a városi hatóság útján a színigazgató évnegyedenként bemutatta a Helytartó Tanácsnak, mely azokat vagy jóváhagyta, vagy belőlök többet-kevesebbet kifogásolt és az előadástól eltiltott. Így 1793-ban eltiltotta a „Capet Lajos vagy a francia király megöletése“ című dráma előadását, valamint minden olyan darab előadását is, mely tárgyát a modern történetből meríti, és csak olyan színdarabok előadását engedte meg, a melyek akár a bécsi, akár a budai színpadokon a színházi censurán már keresztül mentek. Néha a Helyt. Tanács épen ama darabokat tiltotta el, a melyektől a direktorok a legnagyobb hasznot remélték; így például 1802-ben a temesvári direktor bemutatott műsorából törölte a „Rinaldo Rinaldini“ rémdráma előadását, melylyel pedig folytatólagosan három részben, három estén akarta a közönséget mulattatni. E rémdráma Vulpius hasonczímű rémregénye után készült s előadásához nagy reményeket fűzött Rünner Xaver direktor. A legszebb reményei mentek volna füstbe, ha az előadás elmarad. Siralmas hangú folyamodást intézett tehát a Helyt. Tanácshoz. Előadta,

távozott, azért a bécsi újságokba egy hirdetést kell ismét közzétenni, és felszólítani a vállalkozó színigazgatókat, hogy ajánlataikat Temesvár város tanácsához minél előbb terjeszszék be. Temesvár város jkönyve.

¹ Bayer J. A nemzeti játékszín tört. II. köt. 273.

hogy e darab már két év előtt Bécsben az udvar jelenlétében s azóta több tartományi fővárosban is előadatott; ő ennek előadása miatt nagy költségekbe verte magát, attól nagy jövedelmet remél és társulatának existenciája van fenyegetve, ha e darab előadását eltiltják. Tekintettel mind e körülményekre, a városi tanács újabb felterjesztésére a Helyt. Tanács kivételesen meg is engedte ezúttal az előadást.

Ha az 1801—2. évi színházi idényből lehet az előbb lefolyt évekre következtetni, úgy a színi idény hat hónapra terjedett (okt.-tól márcz. végéig) és hat kis bérletre volt felosztva. Minden bérlet egy-egy hónapra terjedett s ezalatt 17—18 előadás volt, közte 7—8 opera. Főlemelt hely-árakat csak a szerződésben kikötött alkalmakkor, egy-egy színi idényben legfeljebb kétszer-háromszor lehetett szedni; 1796-ban — midőn Rünner direktor Mozart „Varázsfuvola“ cz. operáját adatta elő, a városi hatóság kivételesen megengedte neki, hogy ez alkalommal felemelt hely-árakat szedhessen; és pedig a zártszék ára volt 40 kr, földszinti ülőhely az első sorokban 30 kr, az utolsó sorokban 20 kr.¹

A múlt században Temesváron előadott darabok, drámák úgy mint operák, legnagyobb részben ephemer becsűek voltak, szerzőik is legnagyobb részben ismeretlenek; de a mily mértékben emelkedett időközben a német színműirodalom általános színvonala, annyira emelkedett a temesvári színpad előkelősége is. Századunk elején már legnagyobb részben Iffland, Kotzebue, Meisl, Ehrenfeld, Stegmayer, Vogel, Müller, Richter, Ziegler, Schiller, Rollin, Bibra, Risch, Soden, Schröder, Hirschfeld, Kratter, Hagemann, Castelli féle drámai darabokat adtak. A legtöbbször játszották Iffland, Kotzebue és Meisl színműveit. Iffland darabjai leginkább azzal nyerték meg a közönség tetszését, mert tárgyukat a polgári életből merítik és rendesen erősen morális hatásúak. Egy részök egész korunkig fentartotta magát a német színpadokon s a kezdődő magyar játékszíneken is gyakran alkalmazták. Kotzebue pedig egészen uralkodott darabjaival a temesvári színpadon. Hatását főleg a dialogus élénkségének, a cselekmény gyors menetének és a meglepő fordulatokban megnyilatkozó humornak köszöni.

Az operákban és énekes játékokban Schikaneder uralkodott s már a múlt században több darabját adták elő színpadunkon, mint például a nagyon kedvelt „Donauweibchen“-t és a „Varázsfuvola“-t (Schikaneder szövegével).

Ide iktatjuk a temesvári színház 1801—1802. évi elfogadott műsorát Rünner Xaver Ferencz idejéből. Igaz, hogy nem a múlt századra vonatkozik, de ez a legrégebbi temesvári színházi műsor, mely levéltárunkban fenmaradt. Miután pedig Rünner már 1795 óta bérelte a temesvári színházat, nagyon valószínű, hogy e darabok legnagyobb részét már a múlt

¹ Temesvár város jkönyve 1798-ból, 1116. szám.

század végén is előadták színpadunkon. E két körülmény eléggé megokolja a közlést.

Első bérlet.

1. Október	18. Die beiden Klingsborg.
2. „	20. Der Erbprinz.
3. „	22. Der Revers.
4. „	24. Die falsche Schaam.
5. „	25. Der Wildfang.
6. „	26. Der Fremde.
7. „	29. Taddädl, der 30-jährige A. B. C. Schütz. Opera.
8. „	31. Der Taubstumme.
9. November	1. Der Fagotist. Opera.
10. „	3. Der Maytag.
11. „	5. Oberon. Opera. ¹
12. „	7. Er mengt sich in Alles.
13. „	8. Taddädl. Másodsor. Opera.
14. „	10. Die Korsen in Ungarn.
15. „	12. Der erste Kuss. Opera. (Bérletszünet.)
16. „	14. Der Mann von Wort.
17. „	15. Edelmuth stärker als Liebe. Opera.

Második bérlet.

1. November	17. Die Modesitten.
2. „	18. Die Selbstbeherrschung.
3. „	19. Das unterbrochene Opferfest. Opera.
4. „	21. Die Erinnerung.
5. „	22. Das neue Sonntagskind. Opera.
6. „	24. Die Erbschaft aus Ostindien.
7. „	26. Das Donauweibchen. Első rész. Opera.
8. „	28. Schein Verbrechen.
9. „	29. Die Schwester von Prag. Opera.
10. „	30. Lohn der Wahrheit. Katonazenével.
11. Deczember	2. Die Hochzeit des Figaro.
12. „	3. Der Baum der Diana. Opera.
13. „	5. Tartüff der zweite, oder die schuldige Mutter.
14. „	6. Das lustige Beylager. Opera.
15. „	8. Romeo und Julia. Opera.
16. „	10. Leichtsinn und Grösse.

¹ Természetesen nem Webertől.

Harmadik bérlet.

1. Deczember	12. Die Freunde.
2. „	13. Die christliche Judenbraut. Opera.
3. „	15. Alles weis, nichts schwarz.
4. „	17. Soliman der zweite. Opera. (Bérletszünet.)
5. „	19. Der Bettlerstolz.
6. „	20. Das aufgeklärte Räthsel.
7. „	23. Die kluge Frau im Walde. Diszitéssel.
8. „	26. Telemach, Königssohn aus Ithaka. Opera.
9. „	27. Das Sonnenfest der Braminen. Opera.
10. „	28. Eugenius Skoko. Ajánlással. (Bérletszünet.)
11. „	30. Der Fiakker in Wien.
12. „	31. Die Zauberflöte. Opera.
13. Január	1. Prolog. Rinaldo Rinaldini.
14. „	3. Liebe macht kurtzen Prozess. Opera.
15. „	5. Rinaldo Rinaldini. 2. rész.
16. „	6. Der erste Kuss. Opera.
17. „	7. Rinaldo Rinaldini. 3. rész.

Negyedik bérlet.

1. Január	8. Die Erscheinungen.
2. „	9. Die Seelengrösse, oder der Landsturm von Tyroll.
3. „	10. Die beiden Antons. 1. rész. Énekes játék.
4. „	12. Der verlohrene Sohn. Katonai zenekisérettel.
5. „	14. Der Spiegel von Arkadien. Opera.
6. „	16. Otto der Schütz.
7. „	17. Die verdeckten Sachen. Antons 2-ter Theil.
Énekes játék.
8. „	19. Julchen, oder liebe Mädchen spiegelt euch.
9. „	21. Der Stein der Weisen. Opera.
10. „	23. Ludwig der Springer.
11. „	24. Die christliche Judenbraut. Opera.
12. „	26. Allzu scharf macht spartisch.
13. „	28. Hieronimus Kriker. Opera.
14. „	30. Die Freunde.
15. „	31. Radamantens Zauberwerke. Énekes játék.
16. Február	2. Die Barmeciden.
17. „	4. Das Schlangenfest in Sangora. Opera. (Bérlet-
szünet.)

Ötödik bérlet.

1. Február	6. General Schlensheim.
2. „	7. Das lustige Beylager. Opera.

3.	„	9. Liebhaber und Nebenbuhler in einer Person.
4.	„	11. Alles in Uniform für unseren König. A színház
kivilágítva, katonai zenekisérlettel, mert a király
születésnapjának előestéje volt.
5.	„	13. Armuth und Edelsinn.
6.	„	14. Der travestierte Hamlet. Énekes játék.
7.	„	16. Die üble Laune.
8.	„	18. Der neue Gutsherr. Opera.
9.	„	20. Dinnstflicht.
10.	„	21. Die Postknechte.
11.	„	23. Der Wechsel von Junger.
12.	„	25. Das Abendtheuer in Gasthof. Opera.
13.	„	27. Achmet und Zenide.
14.	„	28. Die verwandelten Weiber. Énekes játék.
15.	Márczius	1. Der Zerstreute.
16.	„	2. Quodlibet.

Hatodik bérlet.

1.	Márczius	4. Das aufgeklärte Räthsel. Opera.
2.	„	6. Der graue Mann.
3.	„	7. Asa rana. Opera.
4.	„	9. Die Töughterschule.
5.	„	11. Das Sonnenfest der Braminen. Opera.
6.	„	13. Stativa, Königin von Granada.
7.	„	14. Die Schwestern von Praag. Opera.
8.	„	16. Der Jäger von Iffland.
9.	„	18. Elisabeth von Sendhorst. Világítással.
10.	„	20. Die Hand des Rächers.
11.	„	21. Die Dorfhändel. Opera.
12.	„	23. Die Verwandtschaften.
13.	„	25. Solimann der zweite. Opera.
14.	„	27. Zweiter Theil von Grauen Manne.
15.	„	28. Der Katzelmeister. Opera.
16.	„	30. Die kluge Frau im Walde.

A városi hatóság minden színgazgatóval előlegesen megkötötte a szerződést, melyben ki volt kötve, hogy a színgazgató a színházon kívül a redouttermet is bérlé-e vagy nem; továbbá, hogy a hét bizonyos napjain milyen darabokat tartozik adni, így például vasárnaponként vígjátékot, kedden nézőjátékot, csütörtökön énekesdarabot vagy operát, szombatonként pedig szomorújátékot kellett játszania. Hetenként legfeljebb csak négyszer volt előadás. Meg volt határozva, hogy egy-egy bérlet hány játszó estére terjedjen, úgy szintén a helyárak is.

Igy például a legelső, 1805-ből fenmaradt szerződés szerint egy tizenhat előadásra terjedő bérletnél első emeleti nagy páholy ára volt 5 arany, első emeleti kis páholy 3 arany. Ama két másodemeleti páholy, mely közvetlenül a színpad mellett van, 4 arany, a színpaddal szemben levő másodemeleti nagy páholyok 20 frt, másodemeleti kis páholyok 10 frt. Egyszeri bemenetnél mindkét emeleti nagy páholy ára 3 frt, kis páholy 1 frt 30 kr., földszinti ülőhely 20 kr., karzat 10 kr. A szerződés szerint a bérlőnek csak válogatott és engedélyezett darabokat volt szabad adatni. A bérlő nemcsak a városi hatóságnak, hanem a város által kiküldött szakértő biztosnak is engedelmeskedni tartozott. Egy-egy színi idény alatt legalább két előadást tartozott rendezni közézelokra, és pedig egyet a városi kórház, másikat a szegényalap javára.¹ Minden egyes előadásért meghatározott díjat fizet a városi pénztárba. Az egyszeri előadás díja a múlt század nyolczvanas éveiben 2 frt volt, a század végén és századunk elején már 4 frt 30 krt fizetett előadásoként a bérlő s ezenkívül sajátjából volt köteles a színház bejárata előtt levő két nagy lámpát is világítani. A bérlet lejártával köteles volt a színházat a leltár szerint felvett díszletekkel és egyéb szerelvényekkel jókarban visszaadni; csak oly darabokat adathat, melyek a bécsi vagy budai színházakban már legalább kétszer előadattak s e végett köteles 3—3 hónapra előre megállapítani a műsort, hogy azt a város a Helyt. Tanácsnak jóváhagyás végett felterjeszthesse. A tűzkárokért, a mennyiben azok akár a bérlő, akár az emberei gondatlanságából származnának, felelősséggel tartozik. Ha a szerződés pontjait meg nem tartaná, a hatóság a bérlőt nemcsak felelősségre vonhatja, hanem vétségeért megérdemelt büntetéssel is sújthatja. Igy Runner direktort egy ízben, 1798-ban, mivel engedély nélkül gyakran magasabb belépti díjakat szedetett, hat arany lefizetésére ítélték. Ha a bérlő a közönséget nem elég jó, válogatott színdarabokkal mulattatná s ha egy e végett kirendelt censura-bizottság ítéletével egyet nem értene, s ha végül e végett a közönség megelégedését elvesztené: akkor a szerződést semmisnek nyilvánítják s a városi hatóság jogosítva van egy másik színházigazgatót rögtön is alkalmazni.²

Térjünk át most az egyes színházi idények részletesebb tárgyalására.

* * *

Említettük, hogy a városi jegyzőkönyveket csak 1782 óta vezetik rendszeren s így csak ez idő óta tudunk beszámolni a temesvári színházat

¹ 1804. febr. 10-én a kórház és szegényalap javára rendezett előadás összesen 186 frt 45 krt jövedelmezett. Levonva ebből a direktor készpénzkiadását (a világításért), vagyis 13 frt 39 krt, marad a jótékony célra 173 frt 6 kr. — Színházi akták 1804-ből. Városi levéltár. 1806-ban ugyane célra rendezett előadásból már 306 frt 20 kr. tiszta jövedelem folyt be.

² 1805. évi szerződés a városi levéltárban.

bérlő színigazgatókkal és működésökkel, a mennyiben azt a jegyzőkönyvek sovány adatai megőrizték.

Az 1782/3. és 1783/4-ik évi színházi idények alatt valamelyik bécsi vállalkozó mulattatta művészeivel a temesváriakat, de ennek nevét sem ismerjük. Minthogy a tanács hivatalos felszólítására sem volt hajlandó ismét Temesvárra jönni, azért a városi tanács 1784 őszén a bécsi lapokban egy hirdetést közöltetett, hogy a melyik színigazgatónak kedve volna a temesvári színházat kibérelni, az jelentse szándékát a hatóságnál.

Az új vállalkozó Schmallöger József volt, a német színészetnek hazánkban egyik kiváló harczoza. Pest rendszeres német színésze is Schmallöger igazgatásával vette kezdetét. Ugyancsak ő volt 1778-ban a pozsonyi színtársulat igazgatója.¹ Madam Johanna Schmallöger volt a társulat legkiválóbb tagja, 1783—4-ben szintén ő volt a budai és pesti német színházak „impresa”-ja. Schmallöger társulata 1784 őszén jött először Temesvárra, s úgylátszik mind a közönség, mind a társulat meg volt elégedve egymással. Az igazgató minden játékért két forintot fizetett a városnak.

A következő 1785/6. évi színi idényre már többen is pályáztak a temesvári színházért. Így Mayer János, a herezeg Grassalkovits-féle gödöllői uradalom udvari színigazgatója, Scherzer Ferencz, a soproni színház direktora, és maga Schmallöger J., a pesti színigazgató, ki egyúttal arra is kérte a városi tanácsot: engedjék meg neki, hogy a színházban bálokat is tartson s erről neki írásbeli biztosítást is adjon a város. Viszont ő is ígérte, hogy a játékok mindenike után a stipulált két forintot pontosan fogja fizetni. A tanács erre azt felelte, hogy a bálok megtartásáért külön díj fizetendő s erre vonatkozólag az árverés aug. 1-én fog megtartatni. Egyúttal megbízta a tanács Páva Ignác városi jegyzőt, hogy írjon Schmallögeréknek, kik már a múlt évben is közmegelegedésre működtek Temesváron, és kérdezze meg, vajjon Schmallöger ugyanazon társulattal fog-e az idén is megjelenni mint tavaly, és végül, hogy kész-e okt. 15-ig a színházat megnyitni, mert ha ő nem vállalkoznék, a város más vállalkozóval fog tárgyalásokba bocsájtkozni.²

A Schmallöger társulata 1785 őszén is lejött Temesvárra és 1786 tavaszáig maradt itt. A város és színtársulat között kötött szerződésnek egyik pontja volt az is, hogy az előadásokat esténként legkésőbb $\frac{3}{4}$ 7 óraker tartoznak megkezdeni. E kötelezettséget azonban nem igen tartották meg mert a tanács 1786. január 19-én meghagyta a társulatnak, hogy kötelezettségének e pontban is szigorúan feleljen meg.³

¹ Bayer: A nemz. játékszín tört. II. köt.

² Városi jkönyv 1785: 787. 1357. 1514. számok.

³ Városi jkönyv 1786: 134. szám.

Időközben Schmallöger Johanna és Bulla Henrik a pesti és budai színházakat közösen bérelték ki és együtt alakítottak színtársulatot; 1786. június elején már mint társvállalkozók együttesen folyamodnak a temesvári tanácshoz, hogy szabályszerű színdarabjaikat a temesvári színpadon előadhassák, úgy szintén, hogy a farsangi bálók bérletét is megkaphassák. A tanács erre azt felelte, hogy a színházat megkaphatják, a mi pedig a farsangi bálók bérletét illeti, július 17-én fogják az árverést megtartani s a jogot a legtöbbet ígérő fogja megnyerni.¹

A Schmallöger-Bulla színtársulat 1786. október elején ismét Temesvárra érkezett és 1787. tavaszáig tartott előadásokat.²

Ez volt, tudunkkal, a harmadik és utolsó színházi év, melyet Schmallöger társulata Temesváron töltött. Nem ismerjük a Schmallöger, illetőleg Schmallöger-Bulla temesvári társulatának tagjait, de mivel a temesvári közönség azzal meg volt elégedve, feltételezhetjük, hogy pesti társulatuknak jobb tagjait is magukkal hozták. Schmallöger pesti színtársulata 1783-ban állott 23 férfi és 12 nőszemélyből, kikhez még öt gyermek is tartozott. A bécsi gyermekelőadások mintájára ugyanis Schmallöger társulata is előadott Pesten színdarabokat gyermekszereplőkkel. Az előadások száma Pesten havonként nagyon különböző volt; január- és februárban 18-szor játszottak, márcziusban pedig csak négyszer, de ennek oka az volt, hogy nagybőjtben akkor még nem volt szabad játszani.

Kiváltképen a balletet űzték és Pesten alig mult el egy előadás ballet nélkül, de volt eset arra is, hogy csakis balletet adtak elő. Nagyon valószínű, hogy a mi Pesten annyira tetszett, azt Temesváron is szívesen fogadták. Biztos nyom van arra, hogy Hornung Mátyás és Mayer János, kik a Schmallöger pesti törzskarához tartoztak, mint színészek 1785-86-ban Temesváron is megfordultak és itt kiválóan a ballettel vonták magukra a közönség tetszését, mert Hornung Mátyás 1787 elején azért folyamodott Temesvár tanácsához, engedjék meg neki, hogy Divalddal társaságban a temesvári színházban a jövőben színműveket és balletteket előadhasson.³

Időközben 1787 elején a kir. udvari bizottság jan. 9-ki 318. számú rendeletével meghagyta a városnak, hogy ezentúl sem a báli vállalkozókkal, sem a színészekkel szerződéseket ne kössön a nevezett felsőbb hatóság beleegyezése nélkül s ugyanekkor megküldé a városi hatóságnak Lampel, Koller és Kohl színészek folyamodását, a melyben kéri: engedtessek meg nekik, hogy nagybőjt első csütörtökén a saját javukra egy színdarabot előadhassanak. A tanács erre idézi az 1786. évi márcz. 14-ki 11664. számú legmagasabb rendeletet, mely szerint a bőjti időben úgy a színházi mulat-

¹ Városi jkönyv 1786: 1317. szám.

² Városi jkönyv 1786: 1665. ²/₃. szám.

³ Városi jkönyv 1787: 343. és 1757. számok.

ság mint egyéb látványosság tiltva van, mire az udvari bizottság is elutasította a nevezett színészeket kérelmökkel.¹

Idáig még idegenből jött színigazgatók állottak a temesvári színészet élén; 1787-ben már a temesvári polgárok között is akadt egy bátor férfiut ki hivatást érzett magában Thalia papjait és papnőit kormányozni. E férfi Schiller Ignác parókakészítő volt. Jól tudta a hivatalos utat, azért ajánlkozását nem is a tanácshoz, hanem az udvari bizottsághoz adta be. Kéri, engedjék meg neki, hogy a temesvári színházban színdarabokat előadathasson. Midőn az udvari bizottság e folyamodást a városi tanácshoz leküldte, egyúttal egy szabályrendeletet is mellékelte hozzá és meghagyta a városi tanácsnak, hogy azt közöljék Schillerrel és kérdezzék meg tőle: kész-e még ezek után is terve mellett megmaradni? E szabályrendelet főbb pontjai a következők lehetnek: Az ajánlkozó előre kötelezi magát, hogy a polgári kórház javára egy-két, a hatóság által kiválasztott darabot fog eljátszatni, a szokott díjat — 2 forintot minden játékért — lefizeti, a belépti díjak előre megállapítandók, s a közönséget soha nem fogja felülfizettetni, a bérletet pedig csak különös esetekben, s akkor is legfeljebb havonként egyszer fogja felfüggeszteni.

A városi hatóság erre maga elé idézte Schillert és nyolcz napi gondolkozási időt adott neki, hogy fontolja meg a dolgát s azután írásban adja be határozatát. Schiller bátornak mutatta magát s a kívánt határidőre benyújtotta ajánlatát, hogy kész a szabályrendelet kívánatainak megfelelni. A városi hatóságnak is hízlelhetett, hogy egyik polgártársuk fog állami a színház élén, azért a szerződést Schillerrel két évre megkötötték s azt megerősítés végett azon kérelemmel terjesztették fel az udvari bizottsághoz, engedtetnék meg Schillernek, hogy 1787 tavaszán, a bőjti idő alatt próbaelőadásokat tarthasson. Az udvari bizottság e szerződést 1787. márcz. 16-án 605. számú leiratával jóvá is hagyta, de egyúttal kikötötte, hogy Schiller a bőjti idő alatt társulatával csakis magán jellegű előadásokat tarthat néhány meghívott néző jelenlétében, hogy társulatának ügyességét bebizonyítsa.²

Az 1787-ki idényre Schiller Ignácson kívül mások is folyamodtak a temesvári színház bérleteért, mint Hornung Mátyás és Divald pesti színészek, kik ajánlatukat közvetlenül a városi tanácshoz nyújtották be, de odautasították, hogy ajánlatukat az udvari bizottsághoz intézzék és már előre is kötelezzék magukat, hogy a szabályrendeletnek magukat alávetik. Mint-hogy további lépéseknek nyoma nincs, valószínű, hogy lemondottak szándékukról.³

¹ U. o. 1787 évi 315. 316. 366. számok.

² Városi jkönyv 1787: 423. 529. 551. számok.

³ U. o. 1787. évi 343. szám.

E közben Schiller Ignác megkezdette társulatának összetoborzását, kivált Bulla Henrik pesti és budai színigazgató emberei közül fogadott fel többeket; így Lampel Józsefet és nejét, valamint egy Zakariás nevűt; ezeknek előleget adott, hogy október 1-re Temesváron legyenek. Pedig ezek egyikének sem volt joga pesti kötelezettségét megszegni. A pest-budai direktor vissza is küldte váltóban Schillernek a 40 frtot és értésére adta, hogy a Lampel házaspárt el nem bocsájthatja, azért ezek jövetelére ne is számítsen. Schiller erre azt válaszolja, hogy ő nem nagy súlyt helyez arra, vajjon a nevezett színészpár lejön-e Temesvárra vagy se. Zakariást a pesti direktor már a budai rendőrfőnökkel kerestette. Azt írja, hogy nevezett színész kötelezettségének lejárta előtt Pestről megszökött és ide Temesvárra szegődött, miért is kéri a temesvári hatóságot, hogy a pesti színigazgató költségére küldesse őt vissza Pestre.¹ A temesvári tanács nem fogatta el Zakariást, de jegyzőkönyvet vett fel ügyéről s ezt küldte a pesti direktornak. Hogy vajjon megelégedett-e vele vagy sem? annak már nincs nyoma adataink között.

Schiller Ignác színigazgató azonban maga sem töltötte ki a két évet, valószínűleg úgy a város mint ő maga is megelégték működését, és még a színiidény letelte előtt, 1788 letelején feloszlott a társulata, mert már 1788. márcz. 3-ki levelében báró Kemény kolozsmegyei főispán Divald Ferencz kolozsvári színigazgatót ajánlja Temesvár figyelmébe, ki hajlandó társulatával Temesvárra jönni. A tanács 1788. márcz. 26-án erre azt határozta, hogy ha Divald hajlandó mindama feltételeknek megfelelni, a melyekre az előbbi színigazgató magát kötelezte, és ha társulatának jó minősége remélhető, úgy semmi nem áll útjában, hogy színműveit itt előadhassa. Divald csakugyan kötelezte is magát annak megtartására, és hogy 1788. augusztus hónapban meg fogja kezdeni az előadásokat, de Kolozsvárról a színtársulatával előbb Aradra ment s onnan június 17-én arról tudósítja az itteni tanácsot, hogy ő augusztusban a temesvári színházat még meg nem nyithatja. A tanács azonban categoricusan felhívta, hogy tegyen eleget szerződésbeli kötelezettségének, mert különben letett cautiója elvesztésével a kötött szerződés fenn nem állónak fog tekintetni. Divald azonban megérkezett és 1788. augusztusban megnyitotta a temesvári színházat, de az 1788/9. színházi idényt sem lehetett teljesen befejezni, sőt valószínűleg a társulattal sem volt a közönség megelégedve. A direktor szegény volt mint a templom egere, előbbi állomáshelyeiről folyvást zaklatják adósságaiért s úgy aligha volt ama helyzetben, hogy jobb erőket fogadhasson. Különb a kir. udvari bizottság 1788. szept. 20-án kelt 2736. számú rendeletével meghagyta a városi hatóságnak, hogy tekintettel a kiütött török háborúra, a nyilvános színelőadásokat szüntesse be, a színház

¹ U. o. 1787. évi 1906. szám és 2067. sz.

helyiségeit pedig, a hol egész mostanáig játszanak, katonai czélokra rendezze be. A hatóság eleinte azt hitte, hogy talán lehetséges lesz e rendeletet felfüggesztetni, azért Divaldnak csak szóbelileg adták tudtára, hogy nyilvánossá ne legyen, az udvari bizottság szándékát. Az udvari bizottság azonban megmaradt előbbi rendelete mellett s így a színházat csakugyan katonai czélokra kellett berendezni.

Divald és társulata már 1788. októberben Szegedre távozott. Hogy itteni vállalkozása haszonnal nem járt, mutatja ama körülmény is, hogy mikor Nagyszebenből 20 forint hátrahagyott adóssága miatt keresik, a temesvári hatóság erre azt válaszolja okt. 29-én, hogy a keresett Divald legközelebb Szegedre utazott, de ha itt volna is, akkor sem lehetne tőle elvenni semmit, nem levén semmije; még az itteni árendával is adós maradt.¹

E szerint a temesvári közönség az 1788—9-ki télen nem gyönyörködhetett a már megszokott színházi multságokban.

E közben maga Bachó János belső titkos tanácsos, a temesi kerület királyi biztosa vette kezébe az ügyet és valószínűleg maga is írt Schönstein helytartó-tanácsosnak Budára, hogy kerítsen Temesvár számára egy jóra való színtársulatot. Az ő meghagyásából maga a városi tanács is Schönstein-hoz fordult 1789. aug. 26-án.²

A közbenjárás sikerre vezetett, mert Kuntz Kristóf János, a nagyszombati színtársulat igazgatója kész volt az 1789. őszén Temesvárra jönni társulatával. A városi hatóság erre elkészítette a szerződés szövegét, melynek egyik pontja volt az is, hogy az igazgató köteles balletelőadásokról is gondoskodni, ha pedig a szerződés pontjait meg nem tartaná, száz arany büntetéspénzt fizet. Kuntz azonban e szerződési tervet visszaküldötte ama megjegyzéssel, hogy ő balletelőadásra nem vállalkozik, sem a száz arany büntetéspénzbe bele nem egyezik. Kész azonban a legújabb és legjobb színdarabokat előadni, s előadásonként két forintot fizetni a városi hatóságnak. A tanács ebbe bele is egyezett, csak azt kötötte ki, hogy a legválogatottabb színdarabokat adja elő és hogy 1789. október végeig jelenjék meg Temesváron; ez utóbbi körülmény különben neki magának is érdekében fog állani, mert az egész adószabályozó bizottság akkorára szintén Temesváron fog működni.³

Kuntz a kikötött időre meg is érkezett és megkezdte az előadásokat. Három évre bérelte ki a színházat és hogy a közönség társulatával meg

¹ Temesvár város jkönyve 1788-ról, 497. 1-9). 2250. 2439. 2748. számok.

² Ugyanott 1789-ről, 1933. szám.

³ Ugyanott 1789: 2241. szám.

volt elégedve, legjobban bizonyítja ama körülmény, hogy a három év lejártával, 1792-ben újabb három évre kötöttek vele szerződést.

Kuntz már nem csak a farsang végeig, hanem az udvari bizottság engedelmével márczius végeig tartott volt előadásokat.¹

Ez engedélyért azonban évről évre folyamodni kellett. Midőn 1792 januárban e végett ismét folyamodik a városi tanácshoz, a jan. 25-ki tanácsülésből azt válaszolják neki, hogy a városi tanács részéről ugyan erre nézve semmiféle nehézség nem forog fenn, kérelmét pártolólág is fogják felterjeszteni a felsőbb hatósághoz, de az igazgató jól tette volna, ha szándékát az itteni egyházi hatóságnál is bejelentette volna.²

Hogy a színészet dolga ez időben jól ment, ama körülményből is lehet következtetnünk, hogy a színészek kérelmére a tanács a színházat 1790-ben nem csak kitataroztatta, hanem 1792-ben egy olynemű felterjesztést is intézett az udvari kamarához, hogy egy tánczhelyiséggel egybekötött színházépületet emeltethessen. A kir. kamara azonban 1792. évi 9481. sz. a. kelt leiratában e tervet jóvá nem hagyta.³

A városi tanács Kuntz-czal 1792-ben a színház ügyében három évre új szerződést kötött. Ismét kikötetett, hogy az igazgató jól szervezett társulattal tartozik működni s a legjobb darabokkal köteles a közönséget mulattatni.⁴

Kitöltötte-e Kuntz teljesen ez újabb három évet: biztosan nem tudjuk. Az 1792/3. és 1793/4. színiüdény alatt azonban még Temesváron volt. Valószínűleg a közte és a város között fennálló szerződésnek egyik pontja volt az is, hogy ha a temesvárinál jobb állomásra tudna szert tenni, akkor a három évet nem köteles kitölteni. Kuntz-nak ugyanis nagyobb igényei voltak és valamelyik osztrák tartományi főváros színpadát szerette volna megszerezni. E miatt járt-kelt; hol Bécsben, hol más városban fordult meg, társulatát azonban Temesváron hagyta. 1793 elején az olmcüzi színházért pályázott s e miatt Bécsbe utazott. A kért színházat azonban meg nem kapta. Ezalatt a színigazgatók között híre terjedt annak, hogy a temesvári színház megkapható, és Berndt Fülöp klagenfurti direktor 1793. áprilisban folyamodott érte a városi hatósághoz. Mivel azonban a városnak Kuntz-czal szerződése volt, Berndt ajánlkozását el nem fogadhatta.⁵

¹ Ugyanott 1789: 2841. szám és 1790. évi 2. és 60. szám. — 1790. jan. 13-án olvasták fel a városi tanácsban az udvari bizottságnak 1790. jan. 8-án kelt ama leiratát, mely szerint a Kuntz-féle társulatnak megengedettett, hogy színi előadásait még a nagybőjt alatt is, márcz. 27-ig folytathassa.

² Városi jkönyv 1792-ről, 262. szám.

³ Jegyzőkönyv 1790-ről 2450. szám és 1792. évi 2446. szám.

⁴ Jegyzőkönyv 1792-ről 263, 1157, 1875, 1 54. számok.

⁵ Jegyzőkönyv 1793-ról: 3054, 661, 1434, 1203. számok.

Az 1794.5-ik színházi évről a városi évkönyvek nem nyújtanak kellő felvilágosítást. Bár Kuntznak, szerződésénél fogva, ez évre még joga lett volna a temesvári színpadhoz, a városi jegyzőkönyvekben nincs nyoma annak: vajjon itt maradt-e vagy tovább állott.

Az 1795. évben különben is a színházépítés ügye foglalkoztatta a hatóságot. A régi rácz magistratus egykori városházának színházra átépítése húzamosabb időt vehetett igénybe s valószínű, hogy már e körülmény miatt is szünetelni kellett az előadásoknak.

Az elkészült új színházi helyiségben az előadások valószínűleg 1795 végén, vagy 1796 elején kezdődtek meg. Az új bérlők Rünner Xaver Ferencz és Seidner voltak, kiknek a hatóság a színházat egy évre adta bérbe. 1796 elején a bérlők azt kérik a városi tanácstól, hogy a színházat három évre bérelhessék ki. A tanács erre azt határozta, hogy bizonyos okokból három évre, ugyan a színház ki nem adható, hanem egy évre igen, feltéve, hogy a bérlők magokat kitüntetik és jó emléket hagynak magok után. A feltételek ugyanazok maradnak mint az előbbi évben.¹

Nem ismerjük ugyan a Rünnerrel kötött szerződést, de a jegyzőkönyvi adatokból ennyi kitűnik, hogy előadásonként már 4 frt 30 kr. bért tartozik fizetni. Rünner érdemei különben a temesvári színészet terén elvitázhatlanok. Ő honosította meg a temesvári színpadon az operaelőadásokat, mely a temesvári színpadnak ezóta egyik kiváló specialitása lett.

Időközben Kuntz megbánhatta, hogy elhagyta Temesvárt, azért 1796. elején ő is, valamint Berndt Fülöp folyamodtak a temesvári színházért, hanem kérelmeket tekintetbe nem vették.² A második bérelti év leteltével 1797-ben a tanács három évre adta bérbe a színházat Rünnernek; ennek leteltével pedig 1800. okt. 1-től 1803. okt. 1-ig terjedő újabb három évre; a mi mindenesetre annak a jele, hogy úgy vele mint társulatával a közönség és város meg volt elégedve. Rünner sem kívánczolt el Temesvárról. Itt is halt meg 1802-ben, hét gyermeket hagyván maga után.³

Nem szándékozom itt tovább folytatni a temesvári német színészet történetének vázlatát, de azt meg kell említenem, hogy a temesvári német színház egyik bevehetetlennek látszó vára volt a német culturának. Intelligens német polgárság, a nagyszámú tisztviselők és a katonaság állandó közönségét képezték annyira, hogy a meglévő színház már a XIX. század elején igen sokszor szűknek bizonyult. E miatt a városi hatóság már 1807 és 1808-ban igen komoly kísérleteket tett, hogy az erdélyi kaszárnya

¹ Jegyzőkönyv 1796-ról 99. és 100. szám.

² U. o.

³ Kunnatter vár. tanácsos jelentése 1802. nov. 29-ről. Városi levéltár. Acta Theatr.

mellett levő törvényszék helyén egy, a réginél jóval nagyobb és díszesebb színházépület emeltessék; csakis leküzdhetlen nehézségek akadályozták meg e nagyon is komoly terv kivitelét. A temesvári színházért kiváló német színigazgatók versenyeztek. Nem egyszer, már a múlt század végén, és a jelen század elején is, a német színművészet és opera igen kiváló képviselői léptek fel a temesvári színpadon, mint Devrient, Babbnigg, Löwe, Erl; sőt egy ízben Liszt Ferencz is zongorázott falai között.

A temesvári intelligens közönség magas fokú képzettsége a classicus zenében, kiválóan alkalmas talajjá tette Temesvárt az operai előadásokra is, úgy hogy Temesvár színészettörténetének megírása méltó tárgyát képezhetné bármely törekvő helyi írónknak. Figyelmeztetem az érdeklődőket e helyről is¹ eme kiváló tárgyra, mely Temesvár művelődéstörténetének egyik legkiválóbb részét képezi. Pozsony után nincs vidéki város hazánkban, mely régibb színházi múltra tekinthetne vissza Temesvárnál. A városi levéltár hiányait — legalább részben — lehetne pótolni az országos levéltárból, színügyi almanachokból és színházi lexiconokból; 1801-től kezdve pedig már a városi levéltár is igen bő anyagot szolgáltat, az 1840 óta hetenként megjelenő „*Temesvarer Wochenblatt*“ pedig már rendszeres színházi kritikákat is hoz a színi előadásokról és személyekről.

A színház már a múlt század végén a temesvári közönségnek mind nagyobb szellemi igényévé lett, annyira, hogy évenként alig néhány hétig tudott a nélkül ellenni. Alig ért véget márczius végén a téli idény, már május elején megkezdtek a nyári színházi idényt. A nyári idények alatt más társulatok mulattatták a közönséget mint télen s ekkor legtöbbször nem is az állandó színházi épületben, hanem a gyárvárosi Arenában folytak az előadások s ezek eltartottak szept. közepéig, sőt okt. közepéig is.

Temesvár német polgársága miatt természetes, hogy a színház is a legújabb időkig német maradt; de magyar szintársulatok is már e század elején megfordultak Temesváron és itten kiváló sikert arattak. Leginkább megyei tisztújítások alkalmával szoktak volt idejönni, mikor nagyszámú nemesség gyűlt össze a városban. Hogy a temesvári közönség is élvezhesse az előadásokat, leginkább énekes darabokat és operákat adtak. 1828-ban van a legelső nyoma annak, hogy magyar szintársulat előadást tartott Temesváron. Az erdélyi szintársulat Kolozsvárról jöve, útközben itt is megfordult s néhány előadást rendezett a városi színházban; szept. 15-én játszottak először és a *IV. Béla futása* dalművet adták elő. Különösen Bartha János aratott kiváló sikert, antinousi alakja és férfias, érczes hangja mindenkinek megtetszett. A magyar társaság minden darabjával sikert aratott; az egykorú Banater Zeitschrift szerkesztője: Klapka József azt írja, hogy

¹ Ez értekezés felolvastatott a Délmagy. Tört. és Rég. Muzeum-Társ. 1898. máj. 25-ki vál. ülésén.

különösen két dolog az, mely előnyösen különbözteti meg a magyar színtársulatot az eddig Temesváron működő német színtársulatoktól. Először is ama körülmény, hogy a magyar színtársulatnak minden tagja kitűnően tudja a szerepét és nem szorulnak sűgóra, míg a német társulatoknál a sűgó mindenkor olyan hangos szerepet játszik, hogy már az előadás is zavarja. E magyar előadásoknál — írja Klapka — még a leghosszabb szerepekben sem lehetett a sűgót hallani; annyira, hogy szinte kétségessé lett, vajjon van-e sűgó vagy se. A magyar társulat másik előnye az, hogy még a legkisebb szerepeket is jól betanulják és jól alakítják. Példát vehetnének erről a német színészek, — folytatja az író — kik magokat önhittségből a magyar színtársulatoknál magasabb műveltségi fokon állónak tekintik; példát vehetnének a magyar színészekről és megtanulhatnák tőlök, hogy mi a művészet első követelménye: szorgalom a memorizálásban és a szerep jellegének alakításában. Ha ezt megtennék, úgy sokkal elégedettebben hagyhatnák el Temesvárt, mint az idáig több társulattal megtörtént.¹

1832-ben a kassai magyar színtársulat fordult meg Temesváron. E társulat egyesítette akkor a magyar színészet legjobb erőit. A nőszereplők sorában ott látjuk Dérynét, Kovácsnét, Pálnét, Szentpéterynt, Telepynét, kik később Budára, majd a nemzeti színházhoz szegődtek; a férfiak között ott van: Egressy Gábor, Láng László, Telepy. Később e társulat egyesítette a legjobbat, mit a magyar színészet ez időtájt felmutatni tudott. Így a fennebbieken kívül még Barthát, Megyeryt, Pályt, Szerdahelyit, Szilágyit, Udvarhelyit, aztán Barthánét és Kántornét.

E legkiválóbb magyar színtársulat Temesváron kénytelen volt ahhoz az universalis nyelvhez fordulni, melynek megértéséhez a nemzetiség nem vethet akadályokat, azért az általok előadott darabok az akkori idők legkedveltebb darabjai voltak. A sevillai borbély, Tankréd, Marie, Othello, Elisa és Claudio, melyekhez még két eredeti is sorakozott: A fekete asszony és Mátyás király választása. A társaság, kivált Kántorné, annyira elragadta a temesvári közönséget, hogy a karzatról több ízben nyomtatott üdvözlő verseket szórtak alá. Az anyagi siker pedig példátlan volt ez időben, mert a temesvári kirándulás 1800 forintnyi tiszta hasznot hozott a társaságnak.²

E fényes siker bátorította Pály Eleket is arra, hogy 1835. aug. 20. körül Temesvárra jöjjön 15 tagból álló társulatával. Előzetesen Székesfehérváron, Pécsen és Szegeden tartott előadásokat s innen küldte megbízott emberét, Cseky Pált, a temesvári polgármesterhez egy levéllel, melyben kéri, hogy az aug. 24-én kezdődő megyei közgyűlés alkalmával

¹ Banater Zeitschrift 1828-ból 57. szám.

² Bayer J. Nemz. Játékszín története II. köt. 330.

Temesváron a városi játékszínben „énekekkel is vegyített színdarabokat“ előadhasson.¹

E magyar előadások azonban csak tünetek voltak. Igen sokáig kellett még arra várni, hogy a magyar színészet Temesváron tér foglalhasson, de mindenesetre becsületet szereztek a még akkor hányt-vetett, Temesváron idegennek tekintett magyar színművészetnek.

¹ Pály levele kelt Szeged 1835. aug. 10. Temesvár v. levélt. Színházi akták.

Traján átkelése a Dunán Ráma mellett.¹

Hogy Traján császár a K. u. 101. év tavaszán a Duna mely helyén kelt át és tört be Daciába 60.000-nyi seregével, e kérdés megoldása nem egy tudós főt foglalkoztatott. Így alig egy század leforgása alatt oly tekintélyek, mint: d'Anville, Franke, Mannert, Aschbach, Rösler és mások ez iránt a legkülönneműbb nézeteket nyilvánították; de nem volt áldás a dologban, mert az idézett írók legtöbbje erre vonatkozó tapasztalataikat és következtetéseiket nem ott helyben szerezték, hanem többnyire nagyon is merész feltevésekre alapították. Azért ezen urak nézetei többnyire egyoldalúak voltak, sőt néha annyira zavarosak, hogy utoljára szinte senki sem bontakozhatott ki a zürzavarból. Csakis legújabban sikerült a buzgó Kanitznak, fáradságteljes kutatásait egy mesterileg megírt értekezésben² napfényre hoznia, a melyben véglegesen Ráma mellett dönt; a kinek nézeteit én is elfogadom és azt a következőkben néhány adattal kiegészíteni óhajtom.

Bizony már 30, sőt több éve, mióta én a Fehértemplom környékén talált régiségekkel foglalkozom és e tekintetben nem egy tapasztalatom van. Különösen akkor örvendtem, midőn a nevezett szerzőnek „Szerbiáról“ szóló könyvében ama fontos érvekre alapított hírt olvastam, hogy ő Rámát tartja a római „Lederatá“-nak. Azóta Kiepert³ is és Dragasević,⁴ mint már előbb Mannert⁵ a Tabula Peutingeriana ezen kérdéses helyét a jobb folyamparton szintén oda helyezték, a mint még ma is Vimminacium (Kostolac) és Cuppae (Golubac) között, az áthidaláshoz legalkalmasabb ponton, egy gázló tartja fenn a közlekedést „Ram“ és a magyar Palánk között.

¹ L. e tanulmányhoz a jelen füzet első cikkét. Szerk.

² „Römische Studien in Serbien“, Bécs, 1892.

³ C. I. L. III. Tab. II.

⁴ Glasnik XLV., p. 22.

⁵ Geograph. der Griech. u. Römer, VII., 79.

Kanitznak (i. h. 22. l.) ama személyes és helyi tapasztalatokra alapított észrevételeivel teljesen egyetérték, s ezért legalább kivonatosan közlöm azokat: „Ha az ember megtekinti a Tab. Peut. erre vonatkozó részletét — írja — a következő eredményre jut: Azon két házaeskától, melylyel az Vimminaciumot, mint gyarmatot megjelöli, 4 különböző útvonal indul ki. Az első Ny-ra Singidunum (Belgrád) felé vezet, a másik D-re Naissusba (Niš) felé, a harmadik É-ra a Dunán át, Tibiscus felé (Daciában), és a negyedik K. felé a Duna mentén a Pontushoz. Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a daciai út mindjárt Vimminaciumtól kezdve saját irányát követve Lederatáig még 10 millén át a Duna jobb partján vonúl végig, mielőtt a folyamon átvezetne; azonkívül, hogy az út Picnus felé (Gradistye) igen hamar elágazik a Lederata felé vezető úttól és önállóan 13 millével a Pek torkolatához jut, a hol . . . Picnus állott. Az utaknak ezen szétágazását minden esetre azon Ram mellett északra nagyon előretörő futóhomok¹ okozta, a mely, a mint személyesen is meggyőződtem 1889-ben, helyenkint a partot teljesen járatlanná teszi, és a melynek kikerülésére a Vimminaciumtól Ráma felé vezető utat befelé éppen Ny.—K. irányban kellett építeni, és valóban, nyomait az út-kitűzés alkalmával meg is találta Čermak, ker. mérnök, még pedig Nimnik kolostor közelében.“

Áttérve a Duna felé hegyesen kiszögellő syenitporphir-sziklán Ráma közelében fekvő váromra, a következőket jegyzi meg: „A jó karban meglevő falak és tornyok tagadhatatlanul török jelleget mutatnak, de az alap . . . egy ott állott római castellumra utal. A legújabb terven, melyet Mišković törzskari ezredesnek köszönünk, Ráma váromja egy polygon, öt saroktoronnyal, a melyek közül kettő a folyam felé előre ugrik és mindegyik, a löportoronyul használt délnyugatinak kivételével, befelé töleséralakúlag nyílik. Kőlépcsők vezettek a főfal erkélyeihez, mely előtt egy másik alacsonyabb volt széles árkokkal. A várudvarban valami mecseset (?) maradványai láthatók, a mely lehet, hogy szintén római építményen épült.² Az antik hídfők talapzatain kívül, melyek ott szorosán a vár alatt (?) a Duna közeli szigetén (?) és a túlparton vannak stb. . . . Az 1 km.-nyire D.—Ny.-ra fekvő római városból is maradtak falak, esatornák, stb. Ezen maradványokból származtak a rámai templomnak nagy téglalapokból készített padozata, azután nagy kőlapok, bronzok és pénzek stb.“³ Eddig Kanitz.

¹ Nem a járhatatlan homokbuezkákat, hanem azon merész kanyarulatokat, melyeket a folyam a dák területre való átlépése után képez, valamint az orkászserű délkeleti viharokat akarták kikerülni, melyek ezen ponton gyakran uralkodnak, így keletkezett a jelenképpen rövidebb elágazás a hegyháton Gradistye felé.

² Kanitz, i. h. p. 23.

³ Ugyanaz, ugyanott.

A midőn az 1883. év nyarán, az azóta, sajnos, elhunyt egyetemi tanár, Torma Károly társaságában Palánkából esolnakon Rámába mentünk, e hírneves régészünk kezével az átellenben fekvő fensikra mutatott és ezen előttem örök emlékü szavakat mondá: „Kedves barátom! ha Rámában valaha római castrum volt, az bizonyosan nem azon a sziklaúcsúcon volt, a hol ama várrom áll, hanem ott fent, velünk éppen szemben.“

Nemsokára szerb talajon álltunk, a hol az említett hegy lábánál nem csekély csodálkozásunkra egy 3—4 méter vastag és körülbelül 25 m. hosszú terméskőfalat találtunk kökemény és régies vakolattal, a melyben Torma azonnal felismerte a régi római hídfőt. És csakugyan fel is fedeztem a közvetlen közelben felhalmozott törmelék- és homok-tömeg között néhány vajt téglatöredéket, melyeken LEG VII CL jegy volt.

Kérdőzködésünkre azt felelte a rámai kereskedő, ki velünk jött esolnakon, hogy a hídfő felett elterülő fensík neve a nép ajkán: Stari Grad (régí vár). Miután ezen kijelentést kísérőmnek megmagyaráztam, elindultunk fölfelé a meredek lejtőn, a mi körülbelül 10 perezig tartott. Meglepetésünkre ott terült el előttünk a fensík területén a régi lederatai római kastély hosszúkás, négyszögű korrajza, melyben természetesen csakis az éles körvonalakra lehetett ráismernünk, mivel az ottani lakosok annak kifaragott kőanyagát már rég letörték és más közönséges épületekre használták. De az említett váraesnak belső talaja akkor még egészen sértetlennek látszott és így nem egy érdekes régészeti kincset rejthet még magában. Mérőszinessel megmértük méreteit, de a számokat nem tartottam meg emlékemben; de arra mégis emlékszem, hogy Torma azt mondá: a váraes a castrumok közép fajtájához tartozik.¹

Az említett kereskedő egy völgykatlanon át, melyben egy meglehetősen erős forrás volt, a melynek élvezetes ivóvizével az egész rámai lakosság él, élvezetett bennünket a vártól körülbelül 2 km. Ny. fekvő Ráma faluba, a hol az említett várromot vettük szemügyre, a mely Torma nézete szerint is valami kisebb római erősség helyén épülhetett. Az a bent levő elpusztult kerek épület azonban nem volt mecset, hanem egy középkori kastély oldalerőssége; ennek külső körfalaiban néhány római feliratot találtunk befalazva, melyeket le is másoltunk, de mivel már igen gyakran közöltettek,² nem akarom azokat újra ismételni.

De mégis csodálom, hogy Kanitz, a ki, mint maga is erősíti, ismételten tartózkodott Rámában, már előttünk föl nem fedezte a tulajdonképeni Lederata castrumot, a mely pedig éppen a hídfő felett

¹ Midőn ez alkalommal az akkori Djürücia-t (vámszedő) meglátogattuk, Torma ezen vendégszerető hivatalnok megajándékozá néhány pénzzel és régiséggel, melyeket a „Stari Grad“-ban gyűjtöttek, s melyek között 1 római kules és egy finoman font pánczélingnek körülbelül 8 cm. hosszú darabja voltak a legértékesebbek.

² A többi között magának Tormának közlésében is.

van. Mégis tisztelet annak, a kit tisztelet illet! El kell ismernünk érdemeit, melyeket a helyszín pontos meghatározásával szerzett. Minden esetre ő volt az első komolyabb úttörő; mert a mit Torma tanár és én e tekintetben segítettünk, alig említésre méltó.

Midőn én nem sokkal utóbb visszatértem egy kirándulásomból, melyet Torma társaságában tettem meg a délvidéki római útvonal kipuhatólására, ismét Ó-Palánkára mentem, a honnan az előtte fekvő kicsiny és majdnem köralakú „Sapaja“ szigetre átmentem, a melynek szélesen kiterjedő falmaradványait behatóbb vizsgálat alá vettem. A szerb part felé fordúlt részen meg is találtam az ez oldali római hídfő alapzatait, a melyeket a folytonos és heves hullámtörés miatt hatalmas, négyszögletes esigamészköből készítettek. De mivel a két part távolsága függő-híd számára nagyon széles, azért az akkori mérnökök rendkívül erős segédoszlopot építettek, melyet azonban felső részében nagyon megrongált a jégtorlás; építették pedig részint a híd megerősítésére, részint az itten uralkodó és nem ritkán hetekig tartó délkeleti viharok („Košava“) ellenében, körülbelül a folyam közepén egy homokzátonyon, mely alacsony vízállás mellett ma is láthatóvá lesz.

Úgy látszik, a rómaiak idejében az egész sziget-telep védművekből állt, a közlekedésre nagyon is fontos hídfő védelmezésére, mert az ily fajta építmények hosszúkás, négyszögletes formáját mutatják, a melyek belsején át vezetett a régi katonai út egy második, bár sokkal rövidebb hídon át, a mostani pénzügyőri kaszárnya mellett, a dák földre; mint ez Fröhner közlése szerint a római Traján-oszlopon még ma is látható. Említésre méltó,¹ hogy sok ott talált téglán a VII. légio jegye van.

Sapaja szigete, vagy a „Schanzl“, a mint másképp nevezik, a bal Dunaparttal együtt, már régóta kimeríthetetlen lelhelye régészeti tárgyaknak. Megszámlálhatlan tárgyat találtak már ott, melyek részint az ó-, részint a középkorba tartoznak, és még egyre újabb és újabb meglepetések érik innen a régészt. Nagyobb faragott kő-műtárgyakon kívül, mint amphorák, vízvezetőcsövek, kézi-malmok, tető- és fali-téglák, szobortöredékek, idolkák, pénzek, fibulák, nyílhegyek, domborúan és homorúan vésett kövek stb., melyeket az idők folyamán itt találtak, az 1897. év tavaszán a kaszárnya mellett, az innenső parton találtak a munkások nem megvetendő pénzleletet, a mely nem kevesebb mint 57 római aranyból és 100-on felül jó állapotban levő ezüstpénzből állt, a melyek mind a Tiberius és Hadrián császárok közti időközre estek, azaz a 14—138. évek közé Kr. u. Mivel pedig ezeket egymáshoz közel találták, fel lehet

¹ Lásd: Kertzberg: „Gesch. d. Röm. im Alterthum.“ Berlin, 1883. pag. 530. — Művében határozottan így szól: „A híd két különböző részből áll, melyeknek másodikik rövidebb, mint az első. Ezen körülmény megengedi azon feltevést, hogy a híd egy szigeten ment által.“

tételeznünk, hogy azok vagy Traján seregének átkelése alkalmával, vagy nemsokára rá veszték el, a míg 18 százados álom után a Duna hullámai ismét a partra nem vetették.

Az említett aranyak közt, melyek mindegyike $2\frac{1}{4}$ tallért nyomott, volt 3 drb Tiberius, 1 Caligula, 5 Claudius, 17 Nero, 2 Galba, 11 Vespasianus, 6 Titus, 5 Domitianus és 7 Trajanus idejéből. Az ezüst-dénárok szintén ezen uralkodók idejéből származtak, de voltak darabok Vitellius, Otho, Hadrianus és Aelius idejéből. Mindezen, valóban pompás állapotban megmaradt aranypénzek idegenbe vándoroltak, mivel ott jobban megfizettek értük,¹ kivéve 5—6 drb aranyat, melyet fehértemplomi magán emberek vettek meg.

Palánka azon területe, a melyen megkezdődött a „lederata-tibiscum“-i út a folyam innenső partján, ma nagyobb részt beépült, de lehet még nyomokat látni a pénzügyöri kaszárnyától keletre; mert bár a kétségtelenül ott volt kőpart, részint a hullámok, részint emberi kéz által eltűnt, a pontos megfigyelő mégis észrevehet a parton és valamivel távolabb is barnás-vöröses szilárd földtömeget, a mi nem más, mint ama elporhadt és kimosott beton-anyag, milyent a rómaiak vízi építkezéseknél mindig használtak. Ez volt tehát kiinduló pontja azon katonai útnak, a mely majdnem egyenesen észak-keleti irányban vezetett.

Nem messze ezen helytől, hol a kőhid épült Ó- és Új-Palánka között, a malom-csatorna fölött, vezetett el az út szoroson egy bokrokkal benőtt „tumulus“ mellett, melynek körülbelül 34 m^2 a területe; ennek földrétege alatt valamely villa, vagy therma (fürdő) romjai vannak eltemetve, a honnan szép oszlop-tégláim vannak; az út azután folytatódott egészen az új-palánki útig; a honnan kezdve Vracsevgaj nyugati részén vonul át és aztán Vöröstemplom irányában húzódik, mely helyet keleti oldalán érinti, itt a kis őrház mellett átlépte a vasúti pályát és egy csendesen emelkedő magaslatra emelkedett egészen az emlékjelnek tartható, ősrégi szilfáig, a melynek gyökerei éppen az úttesten fejlődtek ki. Innen folytatódott az út, és a kőszallagot egészen pontosan lehet követni az abliáni árokig; itt lép a fehértemplomi területre és a Missich-árokig húzódik, a mely a községi „Fünf-Guldenfeld“-en át folyik. Itt, nem messze a kőhídtól és a jámi út mellett felállított kő-keresztől, állott a Tab. Peut.-án hiányosan Apo-val jelölt, de valójában Aponte-nak nevezett telep, mely tizenkét millére volt Lederata-tól, illetőleg a Dunától, s a mely telepnek alapvonalait csakis a szakember szeme ismeri fel, mivel a szorgalmas földművelő ekevasa és ásója nagyon megrongálta azokat.

Egy szeliden emelkedő fensíkon való fekvése és az ott nagy bőségben

¹ Ezeket először is a nemzeti múzeumnak ajánlották fel, de minden eredmény nélkül.

levő ivóvíz, nagyon alkalmassá tette egy állandó katonai állomás felállítására; hossza 152 m. körül van, szélessége 144 m. — Lehet, hogy itt találták azon fogadalmi táblának töredékét, melyről Katancsich¹ tesz említést, s a melyen következő felírás volt:

AVRELIO · CANDIDO
M · LEG · VII · AUG
AN · XX.

(... Aurelio Candido, militi legionis VII. Augustae, annorum XX...), mivel még ma is szántás közben régi téglá-, üveg- és urna-töredékek, valamint terméskő-anyag, vakolatdarabok és római érmek,² mindenféle érczből, napvilágra jönnek.

Mindeddig legkitűnőbb régészeink is Karast tartották az első dák „Apo“ állomásnak, a mi azonban egészen helytelen, mivel a római út csak a második, az innen szintén 12 mille távolságban levő állomás mögött közeledik e folyóhoz. De így van ez mindig, a mikor hypothesiseket állítanak fel, a nélkül, hogy ott a helyszínén lettek volna. Hiszen teljes 10 évre volt szükségem, míg a topographiai helyi viszonyok alapján merész voltam Aponte igazi fekvését meghatározni; és itt nyíltan bevallom, hogy talán ez sem következett volna be, ha Torma tanár 1883-ban Arcidava állomás³ helyéül „Varadiát“ véglegesen meg nem állapítja.

Aponte-től a római út Mirkovacz kellő közepén ment keresztül és végig vonulva a magaslaton, Vrány előtt hídon ment át a Csiklova patakon, magát a helységet azonban É-ra hagyta, azután egy kis patakon át Meresinán keresztül, mely falut majdnem közepén vágta át, minden további akadály nélkül a Karas mentén elért a varadiai híd közelébe a Rovina (rom) nevű Baics-féle községi földre, a hol Torma 1883. jul. 2-án jelenlétemben felfedezte „Arcidava“ római castellumot. Arcidavától kezdve az út északi irányt vett, miután már előbb Ciubennél átlépte a Karast, és a „Chernovec“ völgyben Komoristyén és Foratikon át irányát Szurduk felé veszi, a hol „Centum putei“ feküdt. Legyen itt még megemlítve, hogy a legutóbb nevezett vonalon a római út nyomai sokkal világosabban láthatók, mint másutt, sőt Foratik előtt kis

¹ Istri adcolarum geographia vetus. Buda, 1827. II. 251. CCXL.

² Az itt talált pénzek között találtunk ezüstpénzeket Vitellius, Trajanus, Marc. Aurelius, Sept. Severus, ennek felesége Jul. Domna, Galienus és más császárok idejéből.

³ A mi Milleker barátomat illeti, a ki a „Tört. és Rég. Értesítő“-ben (1892.) azt mondja, hogy azon vidéken Salhausen falu állt és azért innen is származhatnak a szét-szórt kő- és téglátörmelékek, ő ezzel éppen nézetemet bizonyítja. Éppen, mert ezt a régi német telepet oda építették, azért kellett a római táborhelynek kő- és téglátanyagát odaadnia, a mi máskülönbön nem történik meg.

részét még ma is kocsí-út gyanánt használják. A nép száján azért „Drum de Maria Teresia“ a neve e régi útnak.

Miután elértem ezéloat, hogy megvilágítsam Traján átke-
lését a Dunán Daciába, valamint a nyugati római hadiút
kezdetét Dél-Magyarországban Palánkától Varadiáig, mely
útvonal tudományos körökben eddig nagyon kevésbé volt ismeretes, búcsút
veszek ez alkalommal a szíves olvasótól és azt kívánom, hogy ez irányban
való szerény tapasztalataimat szívesen fogadják, és hogy hivatott toll azokat
minél előbb lehetőleg tökéletesítse.

BÖHM LÉNÁRD.

Ujabb leletek a kécsai vaskori telephelyről.

OROSZ ENDRÉTŐL.

1. Pótlék.

A Kécsa helység határain megfigyelhető régészeti viszonyok már ugyane folyóiratban részletesen kidolgozva közöltettek, midőn a párdány-zsombolyai helyi érdekű vasútvonal kécsai állomásának földmunkálatainál ismét nagyszámú régi tárgyak ásattak ki, melyeknek följegyzése a régészeti tudomány érdekében igen szükségesnek mutatkozott.

Az új vasúti állomás a helységtől délnyugatra esik a Novákovics-féle téglavető előtt. Ezen téglavetőhelyet már részletesebb följegyzéseim között vaskori telepnek nyilvánítottam. Most az állomási épület homlokzata előtt a vasúti töltés oldalán m. e. 2 méter mély, széles árkot (kubikgödör) ástak s innen kerültek ki ezen újabb leletek. A tárgyak emberi csontvázak, fémeszközök, ép és töredék edények, üveg, gyöngy stb., melyeket a sárga agyag feletti televényben a felszíntől 1—1·5 méter mélyen találtak. A tárgyak a következők:

1) Horogalakú, rozsdáutte és cserepekre töredező vasdarab. Jelenlegi hossza 28 cm., alsó végéből kevés hiányzik; felső hegyes végéhez közel egy 7 cm. hosszú horog görbül kifelé az egyenes vasrúdból, mely alsó végén farúdra húzhatás végett tokot képez kúpalakú üreggel. E vasdarab tökéletesen hasonló az Alföldön használatos szalmahúzó horogvasakhoz s valószínűen ez is az volt, mert lándzsavégnek nem nevezhető.

2) Négyoldalú, szegalakú, 11 cm. hosszú tárgy bronzból, gyengén patinálva. Oldalainak szélessége 3—4 mm., egyik végén hegyes kúpalakúan, a másikon pedig ékalakúan 4 mm. széles íves élben végződik. Most kissé görbült, de eredetileg egyenes volt. Rendeltetésére nézve szűrőszerszám még agyagedény-alakító, simító és díszítő eszköz stb. volt. Vaskori bronztárgy.

3) A téglavetőből emeltek ki sok cserép között egy nagyméretű, 4 darabra eltört örlőkövet, melynek azonban csak három darabja volt megtalálható. Ezen örlőkö egy kézi malom — Mola versatilis, M. trusatilis,

vagy manuarua — felső tagját, a homorú követ — catillus — képezi, mely az alsó kúposan-domború felületű fenékkövön — meta — a belé illesztett vasfogantyú által forgattatott körben. — A kő alsó, tehát őrlési lapjának átmérője = 42 cm., felső oldalán = 38 cm. A köralakú kő legnagyobb vastagsága a szélein = 11 cm., a közepén = 2—3 cm. Alsó oldala homorú, igen elkopott a sok őrlés miatt; felső lapja csak alig homorú. A felső lap szélétől 12 cm.-re, vagyis a lap közepétől 7 cm.-rel kifelé a kő egy 5—6 cm. hosszú és 1·5 cm. széles rés által van átlyukasztva, melybe fa vagy inkább vas illesztetett. A rést azért vágták a középtől kifelé, mivel így a kő (catillus) gyorsabban és könnyebben is forgatható volt; a jelenkori kézimalmoknál éppen a kő szélére van erősítve a forgatórúd. A kő oldalai függélyesek 11 cm. magassággal. Őrlési oldalának szélén egy 7 cm. hosszú, kúpforma lyuk van bemetszve, szélesebb részével kívül, a liszt kifolyása számára. Az egész kő szépen, szabályosan alakított és fémesszővel lukáreczi (Temesm.), basaltból faragott, hol már e köveket gyáriparszerűen állították elő s hordták szét még a távolibb környékre is. Ezen basaltanyag sötétszürke színű, igen tömör, kemény kőzet, mely a mállott felületű daraboknál vöröses színt mutat. Az őrlőkövek ezen faja a praehistorikus őrlőknek éppen ellentéte, mert míg ezeknél a fenékkő homorú s a morzsolókő domború, addig a vaskori és historiai-korú őrlőknel a fenékkő domború és a felső morzsolórész homorú. A vaskoriak különben még nagyobbak, átfúrtak, liszt kifolyással ellátottak, valamint megdolgozásuk is sokkal jellemzőbb a vaskorszakra, semhogy ezeket összetéveszteni lehetne az ősrégi, sokkal primitívebb őrlőfenék-kövekkel.

4) Egy éppen talált üvegpohár széttörve került hozzám. A munkások elbeszélése szerint e pohár alul és fent széles, közepén összehúzódott volt, a mi még az üvegeserepeken is észrevehető. Pereme egyenes és sima. Az üveg falvastagsága $\frac{1}{2}$ mm. Szürkés színű és különösen jellemzi, mint a régi üvegeket általában, egy kékes-zöld-vöröses lilaszínű kéreg, mely igen vékony rétegben képződött az üvegre a földben. A pohárnak füle nem volt.

5) Középszerű tál hamúszínű esérépből. Magassága = 9 cm.; szájnnyílás-átmérője = 15·5 cm. Oldalai függőlegesen állanak, csak fenékén ferdül kevésbé s képez keskeny köralakú párkánytalpat. Fazekaskorongon készült. Külső oldala díszített; alsó és felső szélén 1—1 párhuzamos bemélyedés vonul körül az edényen, a melyek közti mezőt alig ferde állású 2 cm. széles sima táblák töltik ki. Pereme egyenes; füle nem volt. A munkások a kiásáskor egy darabot lemetszettek a peremből, ezért hiányos.

6) Teljesen ép, hamúszínű korongolt esérépedény. Magass. = 9 cm.; feneke párkányának átm. csak = 4 cm.; legnagyobb kidomborodása átm. az edény közepén = 9 cm.; peremátm. = 7·5. Pereme egyenesen felálló; füle nincs; díszítése semmi; csinos alakú. Fenekeén egy körvonal van bekarczolva.

7) Teljesen hibátlan ép edény, forgókorongon alakított hamúszínű cserépből. Magass. = 9·5 cm.; peremátm. = 8·3 cm., míg fenékátmérője csak = 4 cm., alakja tehát tölcészerű. Dísztését teszi a peremén két, oldalának közepén két, s alsó részén ismét két berajzolt vízszintes körvonal az edény körül. Pereme egyenes; füle nincs.

8) Kis gyermekjátékszerű ép edény; füle nincs. Korong nyomai nem láthatók rajta. Magass. = 5 cm.; pereme 54 mm. átm.; peremalatti legnagyobb kidomborodásának átmérője = 6 cm.; fenékátm. = 31 mm. Pereme egyenes. Homokkal kevert sötétszürke agyagból alig égetve. Oldalai kívül-belül szurokfekete füstös vagy kormos színűek.

9) A kubikból került elő egy ép, feltűnően durva technikájú, iszapolatlan, egyenetlen, rögös felületű, ferdült állású, kissé kihajlott peremű, rosszul égetett, dísztést nélkülöző agyagedény, mely sok neolith-kőkori edénynél is régibbnek volna nevezhető, noha nem neolith, sem bronzkori, hanem épen vaskori. A fazék magass. = 17 cm.; fenekének átm. = 9—10 cm.; fenékvastagsága = 3—4 cm.; az edény falvastagsága = 1—2 cm.; szájnnyílásának átm. = 9 cm., míg legnagyobb kidomborodásának átmérője ennél csak kevéssel nagyobb. Füle nincs; falának belső oldalain az idomító kéz újjainak látszanak nyomai. Durvasága teszi érdekessé. Közvetlen mellette heverték egy óriási nagy, palaszürke, korongolt urnától eredő cserepek. — E durva edény nagyon is tanulságos mindazok számára, kik egy-két tárgy alapján akarják annak korát meghatározni; a jelen esetben például, a lelhely körülményét figyelmen kívül hagyva, azt lehetne állítani e fazékról, hogy legalább is neolith-kőkori, s íme a mellékletek bizonyítják a vaskori eredetet.

10) Homokkal bőven kevert, sötétszürke cserépedény, szintén ép volt, de a kiemeléskor felébe tört. Magass. = 10 cm.; fenékátm. = 4 cm.; legnagyobb kidomborodásának átm. a perem alatt = 10 cm. A korongon készült bögre pereme kissé kifelé görbült; dísztése nincs. Füle ennek sem látható.

11) Épen talált vizes-kanta alakú, most sérült edény. Korongon készült, homokkal dúsan keverve; hamúszürke színű. Magass. = 25 cm.; peremátm. = 11 cm.; legnagyobb kidomborodásának átm. = 20 cm.; fenékátm. = 8 cm. Szép, szabályos kantaalakú; jól kiegészített; füle le van törve; pereme kihajló és dísztése nincsen. A Novákovicstéglavetőben találtattott. Régi korát igazolja a földben ráakódott mészesapadék vagy mészkéreg.

Az itt egyenként leírt ép edényeken kívül még említhetem a nagyszámú korongolt, palaszürke, nagyméretű, magas edények azaz urnák töredékeserepeit, melyek a vaskori kulturának kiválóan jellemző maradványai. (Hasonlók a gyertyámosi urnához. Temesv. múz.) Két kis, épen talált edény utólag tört el a munkásoknál. — A Novákovicstéglavetőben az urnák lelhelyén 2 drb kis vérpírós cserép került elé, melynek iszapolási finomsága

és színe rögtön elárulja, hogy ez római „terra sigillata“. Egyike díszítést is mutat föl; kör közepén volt valami dombordisz, a mi szintén jellemzi a „terra sigillata“ edényeket. A leletek között több — a 9. szám alatt leírthoz hasonló — durva edénytöredék volt. Valamely szűknyakú edény cserépfedele koncentrikus körvonalakkal díszítve. Ugy az urnákon, valamint más nagy edényeken is gyakran lehetett szemlélni igen szabályos és esinos — némelykor többszörösen egymás fölött egyenközüen haladó — hullámvonalú díszítést.

A vasúti állomás előtti töltésen találtam egy kékszínű, likaos anyagú, ép kis üvegyöngyöt. Átm. = 7 mm.; a lyukátm. = 4 mm. Valamely női sírnak képezhette mellékletét.

A konyhahulladék csontok között láttam a ló, tulok, juh, házi disznó és a kutya számos csontmaradványát. (16 cm. hosszú, hatalmas kutya alsóállkapocs is fordult elő.)

Az előbb leírt kis edények, minthogy számos emberi-csontváz közelében fordultak elő, mind sírmellékletek; jellemző a fül vagy fogantyú hiánya. — A munkások a csontvázakat állítólag ülő helyzetben találták; én láttam egy csontváz kiadását, de ez kelet-nyugati irányban feküdt; mellette edénycserepek. Ép koponyát nem tudtam szerezni, mert mind szétestek a kiemelésnél. — A Novákovics-téglavetőben sok házfaltapas-agyagrögöt vettem észre, s e szerint ottan lakások állottak. — A nevezett lelhelyek igen gazdagok ilyféle leletekben, mivel Kécsa határain Délmagyarország egy jelentékeny vaskori-telepével van dolgunk. Ezen újabb leletek szerint a vas mellett még a bronz is fentartotta magát; ismeretes volt már az üveg is; az edények nagyobbára korongon készülnek; az alak egyszerű, de számos a forma; a díszítés is igen egyszerű és gyér; technikájuk jó, alakjuk esinos és változatos; a nagyobb házi állatok már teljes számban együtt vannak és mind gyakoriak. A „terra sigillata“ római kulturára vall és a római császárság korára utal. Végkövetkeztetésül vonom le a tapasztaltokból, hogy Kécsa határai közül különösen a Novákovics 2 téglavetőhelyén volt ezen — a római sasok uralkodása idejében itt élt — ismeretlen népnek lakóhelye, telepe, s a vasúti állomás homlokzata előtti helyen, a hol a csontváz-sírok tömegesen, de egyenként elhelyezve feküdtek, volt ezen telepnek necropolis.

Kécsáról a vaskori telep leleteit ezennel bevégeztem s most még ettől függetlenül a következőket említem meg:

Közelebbi lelhelyét nem ismerve, Kécsáról 1 Domitianus kis rézérmet szolgáltatottam be a délmagy. orsz. Muzeumba Dr. Berkeszi I. útján. — 1895. V. 1-én átmentem a szomszéd Tamásfalvára s ottani lakos Horváth Gusztáv gazdatiszt úrtól kaptam 4 drb. római kis rézérmet, melyek a tamásfalvi határon találtattak. (Hadrianus Aug., Constans és 2 olvashatatlan érem.) Tamásfalva községben, valamint ennek határain is homok tartalmú,

vaskori ép edények és cserepek bőven jelennek elő. Horváth úr kertjében láttam korongolt homokos cserepeket s egy korongnélküli, őskorinak tetsző 12 cm. magas tál töredékét is hoztam onnan a muzeumba.

Balázs György telkén pedig építéskor több palaszürke színű, nagy urna ásott ki, de aztán szétzúzottak.

Mindezen leleteket, nevezetesen az 1—11. sz. a., továbbá urnatöredékeket, terra sigillatát, edénydarabokat, az üveg-gyöngyöt, konyhahulladék esontokat, koponyacserepeket, a római érmeiket és néhány tamásfalvi edénydarabot a délmagyarországi Muzeumba vittem be, hol jelenleg Kécsáról, területileg össze nem függő 2 külön korú-, egy bronz- és egy vaskori-telepről (colonia) esinos és tanulságos collectiót lehet kiállítani az érdeklődők számára.

Kécsa, 1895. VI. 1-én.

2. Pótlék az „Archaeologiai adatok Délmagyarországról“ című közleményhez.¹⁾

1896. augusztus 14-én meglátogattam Kécsa határán a Cordier-tanya déli szögletén fekvő tumulust, mivel ezt Cordier tulajdonos úr szekerút átvezetése által középen kettémetszette. A tumulus legnagyobb átmérője = 60 lépés (= 45 méter). A domb magasságának éppen feléig metszetett le, a tetejétől 2 m. mélységig. Alul érintetlen maradt még m. e. 2—2·5 m., tehát a domb teljes magassága 4—4·5 m. Ezen adatok alapján bátran állíthatom, hogy a bánsági (és a nagy alföldi) tumulusok, vagyis a „kunhalmok“ legnagyobb magassága 5—6 méter lehet. Ennél magasabb halom kivételesen, csak nagy ritkán található. A tumulus belső része is azonos minőségű fekete föld. A domb belsejéből több tárgy került napvilágra. A munkások Cordier úr állítása szerint egy kis rakás embercsontot hajigáltak ki belőle; magam pedig ottjártomkor emberi vázrészek töredékein kívül egy idős ló zápfogát s egy vaskos fehér quarz-kavics törökő (Schlagstein) 8 cm. hosszú esonkított töredékét, — melynek egyik végén ütések nyomai láthatók, — gyűjtöttem össze a felületről. Az általam összeszedett emberi csontok egy igen fiatal egyéntől erednek. Dr. Rudas Gerő kolozsvári fogorvos úr, kinek a csontokat megmutattam volt, a csontok közt lévő „egy fejlődő állandó szegletfog, egy alsó, baloldali, felszívódásban lévő, első kis tejzäpfog és egy alsó állkapcsi, első, fejlődő zápfog“ alapján a leghatározottabban nyilvánítá, miszerint az illető feltétlenül egy 8—10 éves korú gyermek volt, a mit az egyes vázrészek fejletlen volta is bizonyít. Ezen positiv adat szerint tehát a tumulusokban gyermek-egyének vázai is találhatóak. Megemlíendő, hogy a csontok között néhány drb. állatesont is van. (Bos taurus 1 astragalus es.) — Egyéb tárgyról nincs tudomásom.

*

¹⁾ L. Tört. és rég. Értesítő, XIII. (új) évfolyam. IV. füz. 88. lap.

1896 nyarán a temesvár-módsi vasútvonal földmunkálatai közben Temesvár-Józsefváros nyugati szélén, a szegedi vasútvonal és a Bega csatorna közti területen homoktartalmú, korongolt edénycserepek jutottak felszínre, melyek egyikének díszítését párhuzamos egyenesek közt az edény körül körben haladó 6 egyenközü hullámvonal képezi. Erdekes régészeti jelenség ez, mert nemcsak a jelen dolgozatomban ismertetett kécsai (stb. stb.) vaskori településekkel egykorú ez az ornamentum, hanem a hazánk területén mondhatni mindenütt feltalálható, analog jellegű ilyen edénycserepekkel is. — Az említett vasútvornak a Bega csatornán át épülőfélben lévő hídja mellett egy lukarecki basaltból készült örlőfenékkő töredékét láttam.

Apahida, Kolozs m.. 1896. IX. 8.

Adalékok Krassó vármegye 1848. évi mozgalmainak történetéhez.

(Vége.)

- Szept. 13/15. Szászkaik n. ő. század az előőrökre rendesen 26 n. őr kirendelését engedélyeztetni, a sorkatonaságtól altiszteket kér hadigyakorlat végett. Hat.: A bányaigazgatóság ez iránt megkéretik. Kiadatott: 15/IX.
- Szept. 5/15. Bányaigazgatóság Fejér hadigyakorlati díjai iránt értesít. Hat.: A bányaigazgatóság a jutalom meghatározása végett felszólítatik.
- Szept. 14/15. Graenzenstein kir. tanácsos a szászkaik n. ő. század hadioktatására a sorkatonaságtól egyéneket kirendelni engedélyez, és a mozgószázad sorjegyzékét és fizetési névjegyzékét beküldetni rendeli. Hat.: Előterjesztetik 15/IX.
- Szept. 15/15. Ráth Ferencz főhadnagy úrnak a 2-dik n. ő. század parancsnoksága átadatik.
- Szept. 10/15. Lovich kapitány tisztjéről lemond s bizonyítványt magának kiadni kér. Hat.: Kiadatik a kért bizonyítvány 15/IX. Lovich Károlynak.
- Szept. 15/15. Körlevél a n. ő. századokhoz a rend fentartása végett.
- Szept. 15/15. Szuhay Ferencz kapitány, mint parancsnok Oraviczára helyettesítetik. Kiad.: 15/IX. Szuhay Ferencznek.
- Szept. 1/17. Krassó megye alispánja a haditanács rendeletét közli, a n. ő. lófelszerelés és ruházat iránti szabályokat. Hat.: Tudomásul.
- Szept. 17/17. Szuhay kapitány előterjeszti a fegyverek feletti jegyzéket. Hat.: Felveendő.
- Szept. 14/17. Vukovics kir. biztos az őrnagy és segédtszát számára a hadipótlépeket szept. 10-től utalványozza.
- Szept. 16/17. Graenzenstein kir. tanácsos felszólít, hogy a mozgócsapattal Szászkaikról Oraviczára induljon az őrnagy. Hat.: Teljesítetik.
- Szept. 16/17. Graenzenstein kir. tanácsos szükségesnek tartja, hogy az őrnagy Oraviczára visszatérjen s ez iránt felszólít.
- Szept. 19. Jelentés az alispánhoz, hogy Oraviczá megátámadással fenyegettetik. Kiadatott: 19/IX. Jakabffy Kristófnak.
- Szept. 21. Jelentés Vukovics Sebők k. biztoshoz a ráczok megátámadása végett Jámban és környékén.
- Szept. 22/23. Damaszkín verseczi főbíró segítséget Versecz város védelmére kér.
- Szept. 22/23. Maderspach fehértemplomi őrnagy Verseczről érkezendő élelmszereket Berlistyére n. ő. által kísértetni felszólít. Hat.: A tett intézkedések felől értesítetik Maderspach őrnagy 23/IX.

- Szept. 23/23. Felszólíttatik Szentkirályi Zsigmond ülnök, Kirovics francz-dorfi lakos elfogattatását eszközteni.
- Szept. 22/23. Bányai igazgatóság egy rendeletet közöl a nyugdpézi-fizetési ívek visszaszolgáltatása végett a nemzetörserégi és honvédi tisztek által. Hat.: Tudomásul.
- Szept. 19/23. Bányai igazgatóság Somlay erdómérnököt, ki az önkéntes örseregben szolgál, elboesájtatni kívánja.
- Szept. 13/24. Országos nemzetörserégi tanács felszólít az őrnagysághoz tartozó községeket a nemzetörserégi kötelezettségeikre buzdítani és a hon védelmére lelkesíteni.
- Szept. 24. Jelentés az országos haditanács elnökéhez Jámba f. hó 22-én történt kirándulásáról és a bánya n. ö. jó hangulatáról.
- Szept. 4/26. Bányatisztség értesít, hogy Grüner nemzetör-tizedestől a mozgósázad számára gyűjtött pénz beszedetett. Hat.: Tudomásul.
- Szept. 12/26. Bányai igazgatóság átteszi az őrnagy úr számára küldött kifejtő és fizetési ívet.
- Szept. 24. Jelentés Vukovics Sebők k. biztoshoz azon k. tisztek fizetéseinek biztosítása iránt, kik mint önkéntesek belépni óhajtanak.
- Szept. 24. Damaszkín verseezi főbíró értesítettik, hogy a fehértemplomokkal egyesülve az ellenség ellen működhetünk. Kiad.: 24/IX. Damaszkín főbírónak.
- Szept. 24. Jelentés Vukovics Sebők k. biztoshoz, Jámba szept. 22-én történt kiindulásról és a bánya n. ö. jó hangulatáról.
- Szept. 12/26. Bányai igazgatóság Moldovabánya bevétele alkalmával a mozgónemzetör-századnak pénzben való vesztesége felől számadásos kimutatást kíván.
- Szept. 17/26. Pánczély határörserégi parancsnok értesít, hogy a még fennálló határörserég osztályai szétosztattak. Hat.: Tudomásul.
- Szept. 25/26. Szentkirályi ülnök jelenti, hogy Kirovics ferenczfalvi lakos elleni vizsgálatot a resiczai törv. sz. helyettesre bízta.
- Szept. 28. Jelentés Vukovics k. biztos úrhoz a bánya-újonczoknak itt Oraviezán egy századba alakulva maradása iránt és a mozgósázadbelieknek átléphetése végett a honvédosztályokhoz és Szende kineveztetése végett főhadnagynak.
- Szept. 28. A bányai igazgatóság Scheraviczka Antal megjutalmaztatása végett a hadi oktatásért megkerestetik.
- Szept. 28. Rappos és Pernikás kérelme, alkalmaztatás végeit a tűzéreknél vagy árkászoknál tiszti rangban, a ministeriumnak ajánlólag terjesztetik elő. Kiad.: 28/IX. a hadügyministeriumnak.
- Szept. 27/29. Vukovics Sebők k. biztos annak valóságáról kívánja magát tudósíttatni, vajjon a fekete-sárga zászló kitűzését óhajtották-e némelyek?
- Szept. 27/29. Vukovics Sebők k. biztos két bányász bezáratását lázítás miatt jóváhagyja. A mozgósázad helyben maradását szükségesnek tartja; továbbá hogy a bányatiszteknek, kik a honvédekhez beállanak, polgári állásuk biztosíttatik.
- Szept. 20/21. Maderspach őrnagy értesít, hogy az ellenséget Jámban megtámadandja.
- Szept. 24/29. Bányai igazgatóság értesít, hogy a mozgósereg alakulása iránt a hadi tanács-hoz jelentést tett.
- Szept. 3/29. Bányai igazgatóság az országos nemzetör. tanács által kiadott szolgálati és fegyverszabályokat érvényesítő hadügyminiszteri rendeletet közöl.

- Szept. 25/29. Bányai igazgatóság értesít, hogy intézkedett, miszerint Dognácskáról egy dob a felfegyverzési bizottságnak küldessék.
- Szept. 29. Bányai igazgatóságnak tudtára adatik, hogy a mozgósázadtól senki mint újoncz be nem léphet. (?)
- Szept. 30. Felszólítatik a bányai igazgatóság, a csiklovai hámorórt hasonló minőségben Oraviczára áttétetni, minthogy dobosnak a 2-dik század által kéretik.
- Szept. 25/25. Maderspach fehértemplomi őrnagy a petrilovai két pap elfogatását kéri és ezeknek az ellenséghez írt eredeti levelét teszi át. Hat.: A levél áttétetik a k. biztosnak, egyttal az 1-ső októberi hadgyakorlatról és a bányászok jóhangulatáról jelentés tétetik. Kiad.: okt. 1. Vukovics k. biztosnak.
- Szept. 27/30. Vukovics k. biztos rendeli, hogy Vetter alezredesnek, mint a tiszán-inneni hadsereg parancsnokának, naponkinti tudósítások küldessenek.
- Szept. 30. Nemezc Jakab n. ő. magának, mint Új-Moldován megsebesítettnek, nyugpénzt eszközöltetni kér. Hat.: A bányai igazgatóság ez iránt megkerestetik.
- Szept. 30. Rukavina-i osztály parancsnoka Szász kán értesítetik, hogy Vetter alezredestől, a tiszán-inneni hadsereg parancsnokától, rendeleteit veendi.
- Október 1. Jelentés a beeskereki sereparancsnokságnak a helyben jelenlevő erő felől.
- Október 1. Előterjesztés az országos haditanácsshoz a mozgósázad tisztjeinek áttétele végett egy tiszántúli honvédszászlóaljhoz és Vidovics segédfőhadnagyi rangba előléptetése végett.
- Szept. 29. Főtüzér előterjeszti a tűzerek névjegyzékét és némely alapszabályokat terjeszt elő helybenhagyás végett.
- Október 2. Kovács főbíró a mozgósázadból nemzetőröket Rakasdiára kér rendeltetni a rend helyreállítása végett. Hat.: A mozgósázad Rakasdiára rendeltetik, miről Kovács főbíró értesítetett.
- Október 4. Kilenczedik honvédszászlóalj Temesvárról érkezendő pénzek kíséretére nemzetőröket rendeltetni kér.
- Október 5. Jelentés Vukovics Sebők kir. biztoshoz, összepontosult erővel (Verseczezel és Fehériteplommal) az ellenséget megtámadni és egy hadi tanács elrendezése és határozása végett.
- Október 5. Felszólítatik Graenczenstein főbányai igazgató a második 6 fontos ágyú megrendelése végett Resiczáról.
- Október 3/6. Vukovics Sebők kir. biztos értesít, hogy az újonczokból egy pár század a 9-dik zászlóaljba besoroztatik, a többi pedig a vett utasítás szerint illető(ségi) helyökre küldendő. A mozgósázad további fenmaradását kieszközölni kívánja. Szende Béla főhadnagy utasítandó, hogy folyamodását a honvédekhez való áttétele végett terjeszse elő. (V. ő. a szept. 28-dikai Vukovicsshoz intézett jelentéssel.)
- Október 6. Bányai igazgatóság Szeretkov n. ő. megjutalmaztatása végett a dobosok tanításáért felszólítatik.
- Október 6. Szász kán bányatisztség az ágyú előfogata iránt kap rendeletet.
- Október 4/6. Resiczai vasműtisztség jelenti, hogy a második 6 fontos ágyú készülöben vagyon, s azonnal el fog küldetni. Hat.: Tudomásul.
- Október 6. Vukovics Sebők k. biztoshoz felterjesztetik Szende Béla kérelme a honvédekhez való áttétele végett. A mozgósázad további maradása iránt jelentés fog tétetni. Kiad.: 8/X.

- Október 7. Krassó megye felszólíttatik, hogy az alakulandó nemzetőrségnek 100 szuronyos fegyver kiszolgáltassék. Kiad.: 8/X.
- Október 7. Jelentés a k. biztoshoz az önkéntes század további maradása iránt. Kiad.: 8/X.
- Október 7. Jelentés az országos haditanács elnökéhez, hogy az itten tartózkodó és keresztülutazó sorkatonasági tisztek magukat nem jelentik. Kiad. 8/X.
- Október 6/8. Versecki sorkatonaság parancsnoka értesít, hogy jelenleg Verseczről az ellenség ellen mit sem tehet. Hat.: Tudomásul.
- Október 8/9. Maderspach fehértemplomi parancsnok adandó alkalomkor segítségre felszólít, továbbá a Resiczán készülő 6 fontos ágyút Fehértemplomba küldetni kéri.
- Október 4/7. Felfegyverkezési bizottmány értesít, hogy 25 drb fegyver, 350 lándzsa és 200 drb. patronás készen vagyon. Hat.: A 2 dik és 3-dik századoknak paransba kiadott, hogy a fegyverekről való kimutatást terjeszszék elő.
- Október 9. Szentkirályi ülnök felszólíttatik a hadigyakorlatoknál megjelenni.
- Október 9. Grubel Hermann a nehezebb n. ő. szolgálatoktól fölmentetik, többire megkerestetik, a hadigyakorlatoknál megjelenni.
- Október 10. A resiczai vasműtisztsegnél a 6 fontos ágyú készítése sűrgettetik.
- Október 10. A szászkaik n. ő. század az ágyú előfogata iránt utasíttatik.
- Október 11. Chladek Ernő a nemzetőrök sorából további rendelkezésig kizáratik.
- Október 12. Jelentés a pénzügyi ministeriumhoz az őrnagy lakja iránt.
- Október 12. Jelentés az orsz. haditanács elnökéhez, hogy az oraviezai zászlóalji nemzetőrseregéről a Zászlóalji jegyzék már előterjesztetett.
- Október 12. A hadügyministeriumhoz Fejér kapitány kérelme alkalmaztatás végett előterjesztetik.
- Október 12. A szászkaik b. tisztség felszólíttatik kvártély csinálás végett a mozgószázad számára.
- Október 12. Versecki katonai parancsnokság értesítettik, hogy Rukavina 2. századja Szászkat elhagyta.
- Október 12. Rác kapitány Fehértemplomban értesítettik, hogy a mozgószázad Szászkaikra áttétetett. Kiad.: 13/X.
- Október 12. Fejér kapitány rendeletet kap századjával Szászkaikra indulni. Kiad.: 13/X.
- Október 12. Kir. biztosnak bejelentetik Rukavina 2 századjának eltávozása Szászkaikról, és másokat küldeni megkerestetik.
- Október 12. Fest szászkaik nemz. őri kapitány a mozgószázadot oda rendeltetni kéri. Hat.: Megrendeltetett.
- Október 6/13. Bányai igazgatóság tudtul adja, hogy Binder Tamás Csiklováról ide át nem tétethetik. Hat.: Tudomásul.
- Október 6/13. Bányai igazgatóság átteszi Seheravieza folyamodványát hadigyakorlati pénzek utalványozása végett a töltött napok kimutatása miatt. Hat.: A jegyzék és kimutatott napok előterjesztetnek. Kiad.: 14/X.
- Október 6/13. Bányai igazgatóság a nemzetőrseregtől ment egyének iránt kibocsájtott rendeletet közli.
- Okt. 10/11. Weinezierl Richárd oraviezai n. ő. százados bejelenti Chladek nemzetőr loತ್ರányos viseletét, továbbá több, a századot érdeklő tárgyat; és hogy fegyvergyakorlati napul a szombat határozottatott légyen. Hat.: Chladek ideiglenesen minden n. ő. szolgálatról fölfüggesztetik és parans által köröztetik.

- Okt. 15/15. Fejér kapitány a mozgósázadnál, Szász-kára való megérkezését jelenti. Hat.: Tudomásul.
- Okt. 12/15. Vukovics kir. biztos jelenti, hogy Chladek hivatalától felfüggesztettet.
- Október 15. Országos haditanács elnökéhez jelentés tétetik a bányai igazgató által tett rendelet felől az őrnagyi lak iránt és folyamodás az előbbi lakba való visszahelyeztetése végett.
- Október 16. A fehértemplomi kat. parancsnokságnak tudtára adatik, hogy a 6 fontos ágyú f. hó 18-án át fog küldetni.
- Szept. 30. Bányai igazgató Fejér kérelme iránt jutalomért a nemzetőrseregnek a fegyverforgatásban való oktatása fejében. Hat.: Meghagyatik Fejér kapitánynak, hogy a töltött órákat mutassa ki. Kiad.: 16/X. Fejér kapitánynak Szász-kán.
- Október 8/16. Bányai igazgató nyilatkozatot kíván a régi fegyvereknek kijavíttatása és ezélszerűsége felől. Hat.: Válaszoltatik, hogy a fegyverek kijavítása nem szükséges.
- Október 16. Felszólítatik a bányahivatal, hogy egy őrszobát fogadjon.
- Október 16. Ugy az előfogatok tárgyában az ágyú szállítása végett Fehértemplomba.
- Okt. 16/17. Maderspach fehértemplomi őrnagy az ellenség állásáról értesít, ágyúkat küldetni kér, és Fejér kapitány szolgálja által hibásan elvitt koffert Schuster Syndicus tulajdonát visszaküldetni kívánja. Hat.: E felől Graenzezenstein bányai igazgató értesítetik 17/X.
- Okt. 15/15. Graenzezenstein bányai igazgató az őrnagy úr számára lakul a Horváth-féle házat Ó-Oraviczán utalványozza.
- Október 17. Kovács főszbíró egy őrszoba végett felszólítatik.
- Október 19. Mayer Ferdinánd ferenczfalvi főhadnagy Bartl Antal lemondását századosi hivataláról bejelenti. Hat.: Tudomásul, Mayer főhadnagy a század parancsnokságával ideiglenesen megbízott.
- Október 19. Jelentés a kir. biztoshoz a mozgósázad alakítása és mikénti felszerelése végett egy további esztendőre; — jelentés a Kruschiczára történt kirándulásról folyó hó 18-án; — javesolat plajások felállítására végett e környéken.
- Október 19. Krassó megye Resiczára történt felhívása n. ő. segélyért a zászlóalj mellözésével sajnosan vétetik és ez iránt az alispán értesítetik. Kiad.: 19/X. Jakabffy alispánnak.
- Október 19. Hergloe resiczai kapitánynak nem helyeseltetik azon tette, hogy a zászlóalj mellözésével a megyének segélyt ígért.
- Október 19. A közlöny megrendelése végett a haditanács megkéretik.
- Október 19. Felszólítatik Lovich volt kapitány a fegyverneműek jegyzékének átadása végett Ráth kapitánynak.
- Október 19. Felszólítatik Szepessy ugyanazért Weinczierl kapitánynak.
- Október 21. A mozgósázadnak parancs adatik Nikolinezen egy szakaszt felállítani. Kiad.: 21/X. Fejér kapitánynak.
- Október 21. Maderspach őrnagy felhívatik Oravicza segélyére.
- Okt. 11/14. Fleischmann B. az előfogat iránt az ágyúkhöz.
- Okt. 16/17. Fejér kapitány Groza Lázár dobos pótpénze végett. Hat.: Szende Béla az átadott pénzek iránt nyilatkozatra szólítatik fel.
- Október 18. Ráth kapitány a fegyverneműek jegyzékének átadása végett.
- Okt. 20/24. Bányai igazgató a mozgósereg mikénti alakítása iránt további egy esztendőre.
- Okt. 22/23. Szuhay kapitány a fegyvergyakorlási napot bejelenti.

- Okt. 16/20. Bányáigazgatóság megkéretik a lótáp kiszolgáltatása végett az őrnagy úr számára.
- Okt. 20/22. Bányáigazgatóság az örök kiállítása iránt megkerestetik. Hat.: A bányahivatalnak válaszoltatik, hogy az előörök meghatározása az őrnagy hatáskörébe tartozik.
- Okt. 16/20. Graenzenstein k. tanácsos nyilatkozatot kíván Polák folyamodására a hivatalvesztési fenyegetés miatt.
- Október 24. A verseczi katonaság parancsnoka felszólíttatik Vojvodince megszállása végett.
- Október 24. A fehértemplomi parancsnokság felszólíttatik Jám megszállására.
- Okt. 20/22. Szuhay kapitány a n. ő. tisztek ruházatára előlegezést kér kieszközleni.
- Okt. 19/24. A verseczi katonaság parancsnoka jelenti, hogy jelenleg segítséget nem adhat.
- Október 22. Felszólíttatnak a külső századok parancsnokai a nemzetőröket buzdítani, hogy fegyvereiket a lefegyverezni szándékozó katonaságnak át ne adják. Kiad.: 22/X. Minden századhoz.
- Okt. 23/24. Abt dognáeskai n. ő. kapitány jelenti, hogy az ottani nemzetőrök fegyvereiket át nem adandják.
- Okt. 17/18. Graenzenstein k. tanácsos értesít a 6 fontos ágyú elküldése iránt Fehértemplomba.
- Október 25. A bányahivatal Weinu Józsefnek őrizet alatt való tartása végett felszólíttatik.
- Október 25. A verseczi parancsnokságnak Weinu József átküldetik.
- Október 25. Zankó Ede kapitány sürgettetik a bányáörök buzdítására.
- Október 25. Jelentés a honvédelmi bizottmány elnökéhez a bányavárosok veszélyes helyzete iránt és folyamodás segélyért.
- Október 25. Felszólítás a becskereki dandár-parancsnokhoz ugyanazért.
- Október 25. Jelentés Vukovics k. biztoshoz ugyanazért.
- Október 25. Jelentés a hadügyministeriumhoz ugyanazért.
- Október 25. Felszólíttatik Damaszkín verseczi főbíró ujoneczok toborzása végett a bányahelyek számára.
- Okt. 18/26. Bányáigazgatóság a Szeretkov által a dobosok oktatásában töltött időt tudni kívánja.
- Okt. 20/26. Steierdorfi n. ő. parancsnok a fegyverneműek jegyzékét terjeszti elő.
- Okt. 18/20. Bányáigazgatóság értesít az őrnagy úr által kívánt előfogatok felszámítása iránt.
- Október 26. Mayer ferenczfalvi főhadnagy az ottani nemzetőrök szellemé iránt.
- Október 25. Herglotz resiczai n. ő. kapitány ugyanazért.
- Október 29. A verseczi kat. parancsnokság segedelemért kéretik meg.
- Október 28. A végvidéki oláh ezredtől felvilágosítás kéretik a nép összegyülekezése iránt. Kiadatott: Karánsebesre, Orsovára, Dalbozseczre, Prigor és Bozoviesra.
- Október 25. Illyr végezed értesít, hogy Vojvodince megszállása után Jámra azonnal egy csapatot küldend.
- Okt. 25/29. Herglotz resiczai n. ő. kapitány jelenti, hogy a fegyverneműek jegyzékét előterjeszteni.
- Október 26. Zanko szászokai n. ő. kapitány az ottani n. ő. nyilatkozata és szellemé iránt a fegyvereknek mindenáron való megtartása végett.
- Október 29. Felszólíttatik a bányatisztség az ágyúk számára előfogatokat rendeltetni.

- Október 29. Megkerestetik a főbíró és bányahivatal a helybeli lakosokat a szükséges erősségek építésére munkájuk hozzájárulásával felszólítani. Kiad.: Kovács főbírónak, s a bányahivatalnak.
- Október 29. Damjanics verseczi dandárparancsnoktól segítség kéretik Resiczára.
- Október 30. A lugosi nem. őrs. század rendeletet kap őrtartásra és szolgálatra.
- Okt. 25/31. Országos nem.-őrs.-tanács értesít, hogy a Közlöny a zászlóalj számára közkölségen tartandó.
- Novem. 1. Kovács 4. század kapitánya előterjeszti a havijelentést október hónapról.
- Október 27. Bányai igazgatóság Scheravicza számára a n. ő. oktatásáért díjakat
- Novem. 1. utalványoz.
- Október 28. Fejér kapitány Stodinovich Tivadar meglövetését Moldovára való
- Novem. 1. kísértetése alkalmával bejelenti.
- Novem. 1/2. Verseczi féldandár-parancsnokság Resicza és Bogsán megszállását rendeli.
- Október 24. Tüzérsztály parancsnoka a tüzérek névjegyzékét terjeszti elő.
- Novem. 2.
- Október 31. Bányai igazgatóság egy kehely iránt Vidovics segédétől felvilágosítást
- Novem. 4. kér. Hat.: Vidovics segédnek nyilatkozat végett kiadatik.
- Novem. 4/5. Bányahivatal értesít, hogy redouttokat épített bányászok által.
- Novem. 4/5. Ráth n. ő. kapitány a fegyverneműek jegyzékének átvétele iránt.
- Novem. 4/5. Ráth bányamérnök értesít a bányászoknak kirendeltetése felől a sánczok építésére.
- Novem. 5. Felszólítatik a bányai igazgatóság ólom iránt Dognácskáról.
- Novem. 5. Jelentés az orsz. haditanács elnökéhez lőszer küldése végett.
- Novem. 5. Felszólítás a bányahivatalhoz munkások kirendeltetése végett a torlaszokhoz.
- Október 24. Verseczi katonaság parancsnoka jelenti, hogy segedelmet nem küldhet.
- Október 27. Kiss őrnagy Wein József iránt némely adatokat kér.
- Október 28. Resiczai n. ő. kapitány utasítást kér a katonaság betörése esetén.
- Novem. 8. Jelentés Damjanics féldandár-parancsnokhoz Bogsán megszállása iránt f. hó 7-én és csapat itt hagyása iránt.
- Novem. 8. Felszólítatik a dognácskai tisztség az ön elküldése végett Oraviczára.
- Novem. 8. Jelentés Kovács főkormányzóhoz Bogsán elfoglalása iránt.
- Novem. 9. Jelentés Damjanics féldandár-parancsnokhoz Resicza és Bogsán veszélyeztetése iránt.
- Novem. 9. Értesítetik az oraviczai védelmi bizottmány, hogy Bogsánról erő nem adható.
- Október 28. Maderspach fehértemplomi őrnagy értesít, hogy jelenleg segedelmet nem adhat.
- Novem. 3. Weinezierl n. ő. kapitány a fegyverek jegyzéke iránt jelent.
- Novem. 5. Verseczi féldandár-parancsnok Bogsánból az ellenséget kiűzni verseczi segélylyel rendeli, egyuttal Resiczát minden áron védeni rendeli.
- Novem. 5. U. az Bogsánba Verseczről szállított erőt visszaküldeni rendeli, és az ágyúk s lőszernek jegyzékét kívánja.
- Novem. 4. Oraviczai bányatisztség a bakkancsok és fehérművek elkészítése iránt.
- Novem. 8. Oraviczai védelmi bizottmány a bogsáni expeditio iránt értesítést kér.
- Novem. 8. Rohrmann honvéd főhadnagy Resiczára történt megszállását jelenti.
- Novem. 9. Graenczenstein főigazgató értesít, hogy Resiczán egy védelmi bizottmány alakított, és hogy a díjak iránt a szükséges intézkedések megtétek.

- Novem. 9. Oraviczai védelmi bizottmány értesít, hogy Steierlakot vész fenyegeti.
- Novem. 9. Kovács kormányzó némely megyei tisztviselő kineveztetését közli.
- Novem. 10. Kovács megyei kormányzó a nép lefegyvereztetését rendeli.
- Novem. 11. Verseczi féldandár-parancsnokság rendeli, hogy parancsai teljesíttessenek.
- Dátum nélk. Graenzenstein főigazgató felszólíttatik a mozgó csapat számára a hadfogadó pénzt átküldeni és a felesleges ónt Aradra rendeltetni.
- Dátum nélk. Jelentés Vukovics kir. biztoshoz Bogsán mikénti megszállása és a 32-dik zászlóalj kiegészítése iránt.
- Dátum nélk. Kovács megyei kormányzó a hűtlen bogsáni kereskedőktől vászon és posztó kelméket az őrsereg részére jegyzék mellett átvenni felszólít.
- Dátum nélk. Jelentés Damjanics féldandár-parancsnoksághoz Bogsán megszállása végett.
- Dátum nélk. Jelentés Vukovics kir. biztoshoz ón küldése végett, Lugos mentől előbbi megszállása iránt, és hogy Appel tábornok a katonai hatalom elösmerésére felszólított.
- Dátum nélk. Appel tábornoknak válaszoltatik, hogy a katonai hatalom törvénytelen.
- Dátum nélk. Bányai igazgatóság felszólíttatik ón elküldése végett Verseczre.
- Dátum nélk. U. az Szászka veszélyeztetése esetére Fehértemplomból segílyt kér.
- Dátum nélk. U. az pénz küldése végett.
- Dátum nélk. Jelentés a megyei kormányzóhoz Bogsán állása végett.
- Dátum nélk. Appel tábornok Bogsánt átadni kéri. Ez iránt jelentés tétetik Damjanics alezredesnek.
- Dátum nélk. Jelentés u. az Vukovics k. biztoshoz és megkeresés az oraviczai mozgó század tiszteinek megerősítését eszközteni.
- Dátum nélk. Jelentés Kovács kormányzóhoz Appel tábornok felszólítása iránt.
- Dátum nélk. Jelentés Damjanics alezredeshez, hogy Appel Prebult megszállotta.
- Dátum nélk. Jelentés Kovács kormányzóhoz u. az.
- Dátum nélk. Jelentés a k. biztoshoz u. az.
- Dátum nélk. Felszólíttatik Dognácska a löszerek átküldése végett.
- Dátum nélk. Faur főbíró felszólíttatik előfogatok rendelése végett az ágyúk számára.
- Dátum nélk. Kiss őrnagy gyújtácsok küldése végett megkerestetik.
- Dátum nélk. Jelentés az orsz. haditanáeshoz a bogsáni esata felől, javalat jutalmak kiosztása végett.
- Dátum nélk. Jelentés Vukovics k. biztoshoz a bogsáni esata iránt és Bogsán további megszállása iránt és az önkéntesek mikénti felszerelése iránt.
- Novem. 16. Jelentés Kiss őrnagyhoz a verseczi iderendelt segedelem helyben maradása iránt.
- Novem. 18. Jelentés Vukovics k. biztoshoz az ezeresi expeditio felől, és felszólítás segedelem küldése végett.
- Novem. 19. Részletes jelentés az orsz. haditanáeshoz a november 15-iki esata felől.
- Novem. 19. U. az a honvédelmi bizottmányhoz.
- Novem. 19. Értesít a főkormányzó úr a verseczi erő visszaküldése végett.
- Novem. 12. Bányai igazgatóság Resiczán vásárolt posztó iránt.
- Novem. 12. U. az hadfogadó pénzt utalványoz, és értesít, hogy az ónnak Aradra való szállítása végett intézkedett.
- Novem. 12. U. az Orthmayer vasműgondnok által Bogsánban vásárolt posztó iránt a mozgó század számára.
- Dátum nélk. Megyei kormányzó értesít, hogy Szászka Stancsilova felől veszélyeztetik.
- Dátum nélk. U. az, hogy Fehértemplomból Szászka számára segítség küldetett.

- Dátum nélk. Kiss őrnagy Verseczen értesít, hogy előindulás Lugos felé nem eszközölhető és a bogsáni ütközetről a jelentést tudomásul veszi.
- Dátum nélk. Dognácskai bányatisztség löszereket küld át.
- Dátum nélk. Megyei kormányzó a bogsáni hűtlen kereskedőtől elfoglalt kelmék iránt jelent.
- Novem. 11. Vukovics k. biztos a mozgó század napi díjai és felruházása iránt, és hogy mely erő van a bányavárosok védelmére.
- Novem. 11. Appel vezérőrnagy jelenti, hogy az oláh végvidéki ezred a megyében a rendet fenntartani igyekezni fog és ezért neki segédkezeket nyújtani felszólít.
- Novem. 5. Vukovics k. biztos a bányahelyek védelme iránt, a lugosi Comité tagjait elfogatás esetén rögtönítélet alá vétetni rendeli. Együttal értesít, hogy a megyei kormányzást Kovács főbíróra bízta.
- Novem. 2. Bányagazgatóság Szeretkov János nemzetőr fegyverfogási gyakorlati díjja iránt.
- Október 31. Bányagazgatóság a mozgószázadnál a napi díjt 12 p. kr-ra határozza.
- Október 31. Bányagazgatóság Szeretkov Jánosnak napi díjül 30 kr. p. utalványoz a fegyvergyakorlásért.
- Novem. 5. Bányagazgatóság a mozgószázadnál Somlayt főhadnaggyá, Jarinayt hadnaggyá lépteti elő. 100 drb. fegyvert Kovács főbírónak ad át. Munkába vett sáncozásokat szakmányba adja ki.
- Novem. 16. Abt bányagondnok a helységekbe való kirándulások iránt.
- Novem. 14. Rohrmann főhadnagy jelenti, hogy további parancsig Resiczán maradand.
- Novem. 14. Resiczai védelmi bizottmány az ottan szállásoló honvédeket meghagyni kéri.
- Novem. 10. Bányagazgatóság Leskovics István n. ő. napi díjai iránt.
- Novem. 10. Dandárparancsnokság Nagy-Beeskereken rendeli, hogy minden mozgalom Verseczezel egyetértőleg történjék.
- Novem. 13. Rohrmann főhadnagy jelenti, hogy Resiczát megárkoltatta és hogy az ágyúk készítettnek.
- Novem. 18. Verseczi féldandár parancsnokság felszólít, hogy a segítségre küldött osztályok visszaküldessenek. Hat.: Visszaküldettek.
- Novem. 16. Fejér kapitány jelenti, hogy Kötingi Ignác és Lajos Elek az ellenség által visszatartattak.
- Novem. 20. Erdélyi honvédek névjegyzéke.
- Novem. 20. Tüzérek névjegyzéke.
- Novem. 19. Lugosi önkéntesek névjegyzéke.
- Novem. 19. Oraviczai mozgócsapat névjegyzéke.
- Novem. 19. Lugosi nemzetőrök névjegyzéke.
- Novem. 18. Bányagazgatóság az elámitott helységek leégetéseit megakadályoztatni kéri és a csapatot fegyelem alatt tartatni. Hat.: Ugyanaz értesítetik, hogy a Verseczről érkezett segítség eltávozott, hogy a csapat fegyelem alatt tartatik, posztó pedig Szegedről váratik. Nov. 20.
- Novem. 18. U. az jelenti, hogy a bakkancsok megszerzésével Szentkirályi ülnök bizott meg; a Resiczán vásárolt posztó pedig Székely kapitánynak adatott légyen át. Hat.: Tudomásül.
- Novem. 20. Jelentés Vukovics Sebők k. biztoshoz a jelenlegi állás iránt és hogy a csapatok ruha hiányában vagnak, egyuttal a csapatok számára pénz kéretik.

- Nov. 19. Verseezi féldandár-paranesnokság értesít, hogy a verseezi csapat vissza-indítandó, és hogy Bogsán helyhezete iránt a dandár-paranesnokságnak jelentést tett.
- Nov. 16. Kormányzó Kovács értesít, hogy löszert küldend és hogy Szászka megszálltatott.
- Nov. 17. Resiczai védelmi bizottmány jelentése az ágyúk iránt és veszélyes állapota iránt, továbbá, hogy tűzereket nem küldhet.
- Nov. 17. Kovács kormányzó pénzt küld a csapatok számára.
- Nov. 17. Rákóczy portyázó csapat paranesnoka értesít, hogy embereit fegyverekben tartandja; és a történt ezeresi expeditio végett nyilatkozik.
- Nov. 18. Székely honvédkapitány jelenti, hogy Oraviczát védelem nélkül nem hagyhatja. Hat.: Megindulásra Resiczára paranesot kap.
- Nov. 17. Graenzenstein főigazgató jelenti, hogy pénz iránt az idegen csapatok számára a kormányzó fog rendelkezni. H.: Tudomásúl.
- Nov. 19. Kormányzó jelent Lugos visszafoglalása iránt és a környék esendben tartása iránt.
- Dátum nélk. Székelyi kapitány jelenti, hogy Resiczát megszállja.
- Dátum nélk. Bogsáni polgárság kéri — ha túlnyomó erő jönne, Bogsánt kimélni.
- Dátum nélk. Appel vezérőrnagy újonnan megadási felhívására válasz nem adatott.
- Dátum nélk. Bányaignozgatáságnak királyi bizostól az ör mennyiség szállíttassék át.
- Dátum nélk. Rukovina 15. számú századnak Oraviczán további maradása meghagyatik.
- Dátum nélk. Az orsz. haditanácsnak Huszthy László bányáirnak rágalmazó vádlása Asboth Lajos őrnagy ellen másolatban beküldetik és az őrnagy vizsgálatot kér.
- Dátum nélk. A királyi biztosnak az előbbeni jelentés tétetik, azonkívül a valyepáji expeditio, valamint a Szurdok felé tett kirándulás bemutatatik.
- Dátum nélk. Királyi biztos 6000 gyutaes átküldetését nyilváníttja.
- Dátum nélk. Meghagyatik az őrnagynak, hogy a verseezi alezredessel egyetértésben működjék.
- Dátum nélk. Jelentés, melyben Bogsán bányaváros megtartását a királyi biztos örömmel veszi.
- Dátum nélk. Kovács kormányzó Rózsa csapatjainak eltávozását kívánja.
- Dátum nélk. Pernikás tűzérőfőmester beadja a nov. 15-diki csatában megsebesült- és elesteket.
- Dátum nélk. Resicza jelenti a 18 fontos ágyú elkészítését.
- Dátum nélk. Dandárparanes értesít a fegyelem és rögtönítélet iránt.
- Dátum nélk. Szívos főhadnagy kapitánynya, Baldi hadnagy főhadnaggyá nevezettek ki.
- Dátum nélk. Faour főbíró felszólíttatik kémeket kiállítani.
- Dátum nélk. Székely kapitány tirnovai kiindulásának intézkedései rosszaltatnak.
- Dátum nélk. Székely kapitánynak meghagyatott, hogy ezentül az expeditiókat személyesen vezérelje, s az őrnagy paranesokat pontosan teljesítse.
- Dátum nélk. Székely és Szívos kapitányoknak meghagyatott a tirnovai expeditio.
- Dátum nélk. Felelet Damaskin főszolgabírónak azon felszólítására, hogy a Mayerhoffer Oraviczára küldte 300 haubitz elvétessék. Ugyanezen felszólítás s az ehhez mellékelt másolat leíratva Kovács megyei kormányzó úrnak küldettek el azon jelentéssel, hogy Tirnova november 25-én reggel két felől meg fog támadtatni.
- Dátum nélk. Tudósítás a féldandár paranesnokságához, hogy a tirnovai expeditio nem sikerült, s hogy nov. 25-én reggel Tirnova két felől fog megtámadtatni.

- Dátum nélk. A bogsáni parancsnok a 32-dik zászlóaljhoz 3 tisztet ajánl.
- Dátum nélk. Vetter generalis úrnak zsinórmértékül szolgáló paranesa közöltetik.
- Dátum nélk. Zászlóalji paranes Tirnova megtámadása iránt, mely szerint Fehér kapitány és Rohrmann főhadnagy urak kiküldetnek.
- Dátum nélk. Fauor főszolgabíró a tirnovai expeditio iránt értesítettik.
- Dátum nélk. Székely és Szívos kapitány uraknak meghagyatik a Tirnovára való expeditio iránti utasítás.
- Dátum nélk. Kovács kormányzó Szívos kapitánynak, Baldi Ernő főhadnagynak és Maus hadnagynak kineveztetését közli.
- Dátum nélk. Székely kapitány részletes jelentése a tirnovai expeditióról.
- Dátum nélk. Bányafőigazgató a csapatoknál fegyelmet tartani és ez irátára részletes jelentést kér.
- Dátum nélk. Bányafőigazgató a rendelt csákok iránt felvilágosítást kér.
- Nov. 25. A resiezai honvéd-bizottmánynak meghagyatik, hogy 48 óra alatt a 18 fontos ágyúhoz 100 golyót öntessen és ugyanannyi töltényt készítsen.
- Dátum nélk. Rohrmann főhadnagy Székely kapitány betegsége alatt parancsnokot rendeltetni kér.
- Dátum nélk. Resiezai védelmi bizottmány Rohrmann főhadnagyt parancsnokul rendeltetni kéri.
- Dátum nélk. A tirnovai expeditio iránt jelentés és az itten szállásló katonai erőről kimutatás.
- Dátum nélk. Dandárparancsnokságtól lőpor kéretik, és jelentés a tirnovai expeditiókról.
- Dátum nélk. Jelentés Vukovics k. biztoshoz Nikolits elfogott k. írnok iránt és az eddig tett expeditiók felől.
- Dátum nélk. Graenzenstein főigazgatónak a november 15-diki ütközetről jelentés tétetik és megkeresés pénzt küldeni.
- Dátum nélk. Jelentés a kormányzóhoz a tirnovai expeditio felől.
- Dátum nélk. Resiezai védelmi bizottmány segítséget kér a tirnovaiak berohanása ellen.
- Dátum nélk. Fauor főszolgabíró a tirnovai expeditio végett.
- Dátum nélk. Oraviczai tüzér-osztály Pernikás hadnagy, Horkai András főtüzéri, Ekel és Francz altüzéri választását bejelenti, tudomásul és zászlóalji paranes által helybenhagyólag köröztetik.
- Dátum nélk. Jelentés a honvédi bizottmányhoz a nov. 15-diki csatáról.
- Dátum nélk. Kérdések a búza mennyisége és meddig tartása, valamint az iránt, lehet-e Blasuttinak a kivített megengedni? Vannak-e kémek? — Fauor főbíró úrnak felelete elváratik.
- Dátum nélk. Verseezi féldandár-parancsnokság szuronyos löfegyverek küldése végett megkerestetik.
- Dátum nélk. Főigazgató jelenti, hogy a honvédek Fehértemplomba visszaindítottak és Bogsánból segélyt kér.
- Dátum nélk. Meghagyatik Szuhay kapitánynak, hogy Oraviczán nemzetőröket szereljen fel, és Szászokát szállítsák meg. Hat.: Felszólítandók az oraviczai n. ö., hogy Szászokát ideiglenesen szállják meg.
- Nov. 20. Jelentés a féldandár-parancsnoksághoz, hogy a segély Szászokáról elvitetett.
- Nov. 20. Resiezai védelmi bizottmány a golyók és kartácsok átküldése végett a 18 fontos ágyúhoz és a 6 fontos ágyú szállítása végett Bogsánba.
- Dátum nélk. Resiezai bányatisztség bajonetek készítése végett felszólítatik.

- Dátum nélk. Székely honvédkapitány értesítettik, hogy a század számadásai felügyelése ötöt illeti.
- Dátum nélk. Rohrmann főhadnagy a szökött honvédek befogatása végett rendeletet kap. Kölnik megszállására 30 közőr és 2 tizedes rendeltek.
- Dátum nélk. Orthmayer vasműgondnoknak több ház leromboltatása meghagyatik.
- Dátum nélk. Királyi biztos Chladek mérnök és Polák ispán bevádoltak elítéltetését a helybeli hatóságra bízva.
- Dátum nélk. Felszólítatik Orthmayer bogsáni vasműgondnok az oltószerek és fecskendők jókarban való tartása végett, és a lakosoknak meghagyni házaiknál kádakban vizet készen tartani, a neuwerki hidakat pedig megtámadtatás esetére leromboltatni.
- Dátum nélk. Zászlóalji parancs Ripka Antal honvédszökevény elítéltetése végett.
- Dátum nélk. Zászlóalji számadás terjesztetik elő a bányaigazgatóságának.
- Dátum nélk. A féldandár-parancsnokságnak hadi foglyok küldetnek át.
- Dátum nélk. Rohrmann főhadnagy parancsot kap 50 honvéddel Bogsánba jönni.
- Dátum nélk. Zászlóalji számadás terjesztetik elő a megyei kormányzónak.
- Dátum nélk. Az oraviczai nem. őri tisztikarnak jelentetik, hogy előlegezés öltözet beszerzésre nem adatik.
- Dátum nélk. Féldandár-parancsnokság egy állomási és elhelyezési lajstromot minden hó 1-én és 15-én előterjeszteni rendel. Hat.: Minden osztály parancsnokának meghagyatik.
- Nov. 25. Székely kapitány a tirnovai expeditióról részletes jelentést teszen.
- Nov. 19. Verseczi féldandár-parancsnokság rendelete, hogy Bogsán semmi ürügy alatt fel ne adassék; annak védelmére mindent el kell követni, és hogy segítség legrövidebb idő alatt érkezend.
- Nov. 23/24. Vukovics k. biztos az elszedett fegyverekről kimutatási jegyzéket követel. Hat.: Teljesítettik.
- Nov. 19/24. Bányaigazgatóság jelenti, hogy a Resiczán vásárolt posztó Székely kapitánynak átadatott.
- Nov. 14/24. Bányaigazgatóság az őrnagy úr számára kibérelt lak iránt.
- Nov. 25/25. Verseczi féldandár-parancsnokság értesít, hogy egy honvédszázadot és egy 6 fontos ágyút segítségül küldött. Hat.: Tudomásul és hozzá alkalmaztatásul.
- Nov. 25/26. Kovács kormányzó Tirnovát, Prebult, Remetét és Furlokot haladéktalanul lefegyvertetni felszólít.
- Nov. 27/28. Székely kapitány némely honvéd előléptetését határozó parancsot magának kiadni kér. Hat.: kiadatott.
- Nov. 14/26. Hadügyminister értesít, hogy Szegedről lőszereket küld; és hogy jövőre ez iránt a becskerekeli hadsereg parancsnokságához fordulandó.
- Nov. 22/27. Vukovics k. biztos az önkéntes csapat tisztjeinek a pótpénzeket utalványozza, és a mozgósereg 12 krnyi napidíjait helybenhagyja.
- Nov. 22/27. Vukovics k. biztos a bogsáni csatában magukat kitüntetőket tudni kívánja, és hogy a bányatájékok oltalmazása végett intézkedett.
- Nov. 26/27. Graenczenstein főigazgató tudatja, hogy a Szászán tanyázó honvédek Fehértemplomba visszamentek.
- Nov. 27/28. A resiczai védelmi bizottmány Rohrmann főhadnagy oda küldetése végett köszönetet mond és két ágyút oda küldetni kér.
- Nov. 22/28. Szívós kapitány jelentése, hogy november 3-án Karliesek Ignác tizedes az ellenség által elfogatott.

- Nov. 27/28. Rohrmann honvéd főhadnagy jelenti, hogy Resiczán esend és rend vagyon; és csapátja számára az öltözetet kieszközölni kéri; és hogy Bog-sánból több erdélyi honvéd jött csapátjához.
- Nov. 28/28. A resiczai bányatisztség a bajonetek elkészítése iránt értesít.
- Nov. 28. Verseczi féldandár-parancsnokság szuronjos fegyverek kiszolgáltatása végett megkéretik.
- Nov. 25/30. Vukovics k. biztos a csapat számára 500 p. frtot küld, és felvilágosítást kíván, mi történt legyen az elfogott katonai orvossal. Hat.: Felvilágosító jelentés tétetik. 30/XI.
- Nov. 30. Jelentés az orsz. haditanács elnökéhez, hogy Székely 32-dik zászlóalj százados beteges, és javalat Rohrmann főhadnagyot századosnak kinevezni.
- Nov. 30. Az orsz. haditanácsnak bejelentetnek azon asszonyságok, kik tépedéket küldöttek és kik fehérműveket ingyen varrtak.
- Nov. 28. Bányagazgatóság felszólíttatik az itten tanyázó erdélyi és oraviczei csapat számára 1000 p. frtot küldeni.
- Nov. 28. Bányagazgatóság egy számvevőt a bogsáni hadi parancsnokság számára rendeltetni felszólíttatik.
- Deczemb. 1. Féldandár-parancsnokságnak áttétetik az állomási kimutatás. Két honvéd elítéltetés végett Verseczre küldetik.
- Deczemb. 1. A féldandár-parancsnokságtól gyújtók és gyertyácskák kéretnek az ágyúkhöz.
- Deczemb. 1. Bartl nemzetőri kapitány Bogsánban értesítetik, hogy a helybeli n. ö. hadiállapotba helyeztetnek.
- Deczemb. 1. A vassziovai n. örök Fischer kapitány úr vezénylete alá helyeztetnek.
- Deczemb. 2. Bányagazgatóság az erdélyi honvédek számára fehérműveket vásároltatni felszólíttatik.
- Deczemb. 3. Bányagazgatóság felszólíttatik puskaapor küldése végett.
- Deczemb. 3. A bogsáni n. öröknél Kostia főhadnaggyá és Rusz hadnaggyá való megválasztása helyben hagyatik.
- Decz. 1/2. Kovács megyei kormányzó a Karas hídnál levő rácz tábor szétveretése felől értesít.
- Deczemb. 2. Kovács megyei kormányzónak bejelentetik, hogy a szeresánok által Monyonál (Monio) több személy kocsisról elfogattatott.
- Deczemb. 3. Rohrmann főhadnagy rendeletet kap magát készülöben tartani, hogy Bogsán megtámadtatása esetére segítségül rögtön jöhessen.
- Deczemb. 3. Kovács kormányzónak tudtul adatik Kölnik megszállíttatása.
- Deczemb. 4. Bányagazgatóság felszólíttatik az oraviczei mozgó századnak nadrágokat és attilákat csináltatni.
- Deczemb. 4. A 32-dik zászlóalj felszólíttatik beadni a ruházatok hiányát.
- Deczemb. 4. Jelentés Vukovics k. biztoshoz a bogsáni sereg mikénti elhelyeztetése iránt, — megkérés a csapat ruháztatása végett.
- Deczemb. 4. Kovács megyei kormányzónak Kölnik és Bogsán megszállása iránt jelentés tétetik és a csapat felruházása végett felszólíttatik.
- Deczemb. 4. Verseczi féldandár-parancsnokság az erdélyi honvédek felruháztatása végett felszólíttatik; — továbbá jelentés Kölnik megszállíttatása iránt.
- Deczemb. 4. Vukovics Sebők k. biztos jelenti, hogy löszert küldend.
- Deczemb. 4. Kovács megyei kormányzó Kölnik biztosítására felszólít.
- Deczemb. 6. Féldandár-parancsnokság jelenti, hogy Vukovics k. biztos több ruha-neműt és posztóelmékét Oraviczára küldött. Felelet, hogy ez az oraviczei és lugosi mozgócsapat számára küldetett, és újonnan felszólítás öltönyökért az erdélyiek számára.

- Deczemb. 6. Graenzenstein főigazgató felszólítatik, hogy öltözeteket a csapatok számára mentül előbb készíttessen.
- Deczemb. 6. Orthmayer vasműgondnok felszólítatik a kápolnának őrházzá változtatása végett.
- Deczemb. 6. Kovács megyei kormányzó értesítetik, hogy kíséretére Dognácskára egy osztályt küldetett.
- Deczemb. 6. Fauor főbíró felszólítatik az oraviczai n. örököt Vassziován bekvártélyoztatni.
- Decz. 1/6. Vukovics Sebők k. biztos a bogsáni esatában kitüntetett egyéneknek három napi ingyen díjt rendel. Felhí továbbá, hogy az oraviczai nemzetőrök kiindulásra felszólíttassanak. Felelet: hogy az oraviczai n. ö. egy része megérkezett Szuhay Ferenc vezénylete alatt, továbbá Ráth és Weinczierl kapitányok lemondása bejelentetik. Kiad.: 6/XII. Vukovicsnak.
- Decz. 4/6. Bányai igazgatóság értesít, hogy a kir. biztos úr által posztó és 7 köpenyeg küldetett. Együttal egy létszám kimutatást kíván. Hat.: Az állomási kimutatás közöltetik. Kiad.: 6/XII. Bányai igazgatóságának.
- Decz. 6/6. Székely kapitány jelenti, hogy a 8-dik hadmegye parancsnoka által Nagy-Váradra utasított. Hat.: Rendeltesik, hogy további parancsig helyben maradjon.
- Deczemb. 6. Jelentés a dandárparancsnoksághoz u. azért. Kiad.: 6/XII. Dandárparancsnokságnak Nagy-Beeskereken.
- Deczemb. 6. Felszólítatik Fauor főbíró a Frank Panajot-féle boltokban talált gabonát bírói foglálás alá vétetni.
- Deczemb. 6. Szívos kapitány úrnak meghagyatik azonnal Resiczáról Kölniket megszállítani és a történetekről Kölniken jelentést tenni.
- Decz. 3/6. Szuhay kapitány jelentése Szászka megszállása iránt, és hogy több főtiszt lemondott. (V. ö. a decz. 1/6 alatti-val.)
- Decz. 4/6. Főigazgató értesít, hogy puskaport küldend.
- Decz. 1/6. Vukovics k. biztos a küldött fegyvereket számba venni ajánlja.
- Decz. 4/6. Bányai igazgatóság jelenti, hogy számvetőt nem rendelhet.
- Decz. 4/6. Jelentés a féldandár-parancsnoksághoz a kölniki eseményekről f. hó 6-án.
- Decz. 6/6. Abt dognácskai bányamester jelenti, hogy 50—60 tölténytartója van. Hat.: Ide küldendők.
- Decz. 6/6. Rohrman főhadnagy jelenti, hogy Szívos Kölnikről Resiczára ment.
- Deczemb. 7. Jelentés Vukovics Sebők k. biztoshoz pénz- és ruhahiány miatt.
- Deczemb. 7. A bányai igazgatóságnak előterjesztesznek a számadások, és pénz-utalványozás kéretik.
- Deczemb. 8. Kovács kormányzónak az 1-ső tirnovai expeditióról felvilágosító jelentés tétetik.
- Deczemb. 8. Vukovics k. biztos a szükségelt munitióra nézve Fehértem plomba utasít; a pénzek iránt a bányai igazgatóságnál rendelkezett.
- Decz. 7/8. Szívos kapitány értesít kölniki helyzetéről; erősítést kér a szállások kutatására, és hogy Czerova felé indulni szükséges lenne.
- Decz. 7/8. Kovács megyei kormányzó Herglotz nemzetőri kapitányt Resiczán felfüggesztetni felszólít.
- Nov. 30. Bányai igazgatóság a honvédelmi bizottmány rendeletét közli a megsonkúlt honoltalmazók irányában.
- Decz. 5/6. Rohrman főhadnagy Resiczára még 35 honvédet rendeltesni kér.
- Decz. 8/8. Dognácskai bányatisztség 1½ fontos ágút töltésekkel küld át.

- Deczeb. 8. Rohrmann főhadnagy csapatját a terhes szolgálat miatt más által felváltatni kéri. Több rendű elfogott proclamatiót teszen át és jelenti, hogy Herglotz felfüggesztése nagy elégtelenséget szül. H a t á r o z a t: Rendelet adatik Rohrmann főhadnagy úrnak Resiczán tovább is megmaradni.
- Deczeb. 9. Felsőllítatik Orthmayer vasműgondnok az őrházak felépítésére és a kápolna ablakainak kijavítására és kályha betétele végett.
- Deczeb. 9. Rohrmann főhadnagy jelenti, hogy Szívós csapatjával Resiczára megérkezett.
- Deczeb. 9. Szívós kapitány jelenti, hogy csapatja Kölniken semmi esetre maradni nem akar, ezért magát felváltatni kéri. H a t á r o z a t: A féldandár-parancsnoksághoz ez iránt jelentés tételik, egyuttal megkéretik egy századot ide rendeltetni. Az erdélyiek számára öltözet kéretik.
- Deczeb. 9. Rohrmann főhadnagy csapatjához Resiczára még 30 közöst és 4 altisztet küldetni kér, továbbá engedelmet arra, hogy csapatja számára posztót köpenyekre és nadrágokra vásárolhasson H a t.: Engedély adatik toppánkát és posztót köpenyekre és nadrágokra vásárolni. Kiad.: 10/XII. Rohrmannak.
- Deczeb. 9. Jelentés tételik Vukovics Sebők k. biztoshoz a környék állapotáról és szelleméről.
- Decz. 10. Vukovics Sebők k. biztoshoz a lugosi n. örök felruháztatása végett javalló jelentés tételik.
- Decz. 10. Jelentés Vukovics k. biztoshoz az e környéken mindinkább tornyosuló veszedelem felől, és kéretik mentől előbb segédelmet küldeni.
- Decz. 10/10. Rohrmann főhadnagy részletes jelentést teszen az ellenség elterjedéséről a környéken; továbbá hogy Karácsonyi krassovai plébános beszédei által a népet bujtogatja; — Szócsán és Czerova közt a szállások gyűlnek. H a t.: Ez iránt jelentés tételik a kir. biztos úrhoz.
- Decz. 10/10. Szívós kapitány csapatját Kölnikről felváltatni kéri, és hogy Kölniken magát nem tarthatja. H a t.: Rendeletet kap csapatjával Bogsánba visszajönni.
- Decz. 8/10. Szentkirályi b. ülnök a kölniki csatából menekült lugosi önkéntesek élelmezési jegyzékét teszi át. H a t.: A pénzüsszeg A b t bányapénztári tisztnek adatott át.
- Decz. 10/10. Kovács megyei kormányzó a királyi tüzérek számára pótpénzeket engedélyez.
- Decz. 9/10. Féldandár-parancsnokság értesít, hogy Rákoczy őrnagyot 60 lovas n. őri csapatjával iderendelte, és hogy a nevezettek a gyertyák és gyújtók átadattak.
Theodor Nyeda szökevény ujoncz elfogatásáról a helység előljáráóság bizonyítványát átküldetni kívánja.
- Nov. 29. Bányai igazgatóság a mozgócsapat állomási kimutatását kívánja, és értesít,
Decz. 11. hogy a tiszteknek a pótpénzek engedélyezettek. H a t.: Értesítettik, hogy a tiszteknek a pótpénzek utalványoztattak; a mozgócsapat névjegyzéke áttételik. Kiad. 11/XII. Bányai igazgatóságának.
- Decz. 10/11. Resiczai védelmi bizottmány jelenti, hogy az ottani nemzetőrök kapitányukat továbbra is meghagyatni kívánják, és hogy Nagy főhadnagy hivataláról lemond. H a t á r o z a t: Nagy főhadnagy leköszönése el nem fogadtatik; Herglotz kapitány hivatalába visszahelyeztetik és ezekről a resiczai védelmi bizottmány értesítettik. Kiadatott Herglotz nak, Nagynak a védelmi bizottmánynak és Rohrmannak. 10/XII.

- Decz. 10. Értesítették Nagy főhadnagy, hogy leköszönése jelen körülmények között el nem fogadtatik.
- Decz. 11. Bányai igazgatóság az erdélyi honvédek számára kapott öltönyök elküldése végett felszólíttatik.
- Decz. 11/11. Rohrmann főhadnagy Resicza veszélyeztetése iránt jelent, segítséget és egy csapatot Szocsán, Czerova és Tirnova felé megindítani kér. Hat.: A feldandár-parancsnokság segítség végett a körülmények közlése mellett sürgősen megkéretik. Kiad.: 11/XII. Verseezi feldandár-parancsnokságnak.
- Decz. 10/11. Szívós kapitány csapatját Resiczáról felváltatni sürgeti, és Resicza veszélyes állását közli. Hat.: Eziránt rendelet bocsájtatik Szívós kapitány úrhoz, csapatjával addig, míg váltás nem jó, Resiczán maradni. Kiad.: 11/XII.
- Decz. 10/11. Rohrmann főhadnagy jelenti, hogy Szívós kapitányt további rendeletig ott tartóztatta, és hogy minden órában megtámadtatástól tarthat.
- Decz. 9/11. Bányai igazgatóság az oraviezei mozgócsapat számára 500 p. frtot küld, és utólagosan a részletes zsoldíveket beküldetni kéri. Hat.: Fejér kapitány a zsoldívek előterjesztése végett rendeletet kapott, és eziránt a bányai igazgatóság értesítettik.
- Decz. 12/12. Szívós kapitánynak meghagyatik Resiczára visszatérni és azt minden ellenséges megtámadás ellen védeni.
- Decz. 12. Bányai igazgatóság felszólíttatik 25 fegyvert a honvédek számára kölesönképen általküldeni.
- Decz. 12. Székely kapitány további előterjesztés végett beadja a 8-dik hadmegye parancsát, mely csapatjával Nagy-Váradra való elindulását tárgyalja. Hat.: Áttétetik a feldandár-parancsnokságnak; és jelentés Kölnik meg nem szállhatása iránt; és hogy Bogsánból és Resiczáról a környéken szemlék tartatnak. Kiad.: 13/XII.
- Decz. 13. Jelentés Vukovics k. biztoshoz Kölnik meg nem szállhatása iránt, és az erdélyi honvédek számára szükséges öltönyök kéretnek.
- Decz. 13. Vukovics Sebők k. biztos értesít, hogy a csapat pénzeit a bányai igazgatósági pénztárnok kezelje, és értesíttetni kívánja magát, hogy megérkeztek-e az ide indított ruhaszerek.
- Decz. 13. Kovács megyei kormányzó felszólíttatik Hoffmann Arnold bányabíró az alkotmányra felelteteni.
- Decz. 13. Orthmayer vasműgondnok felszólíttatik rendelkezni, hogy a csapatoknak jó kenyér szolgáltatás ki.
- Decz. 14. A resiczai védelmi bizottmány értesítettik, hogy az oraviezei mozgószázad Resiczára a mai nap átrendeltetett.
- Decz. 14. Fischer kapitány értesítettik, hogy Dellevaux n. ör csapatjából elbocsájtatható.
- Decz. 14. Jelentés Vukovics k. biztoshoz, hogy a bejelentett megtámadási kísérlet nem történt.
- Decz. 14. Jelentés a feldandár-parancsnoksághoz ugyanazért.
- Decz. 5/13. Hadügyminister igazság-osztálya értesít, hogy Balogh ügyvéd hadbíróvá ki nem nevezetethetik.
- Decz. 12/13. Bányai igazgatóság egy ministeri rendeletet közöl a katonai ügyek eldöntése iránt.
- Decz. 11/13. Bányai igazgatóság értesít az őrnagy napidíjai iránt a hivatalos kirándulásnál.

- Decz. 16. Jelentés a féldandár-parancsnoksághoz az ellenség mozgalmi iránt és segítség végett folyamodás. A sereg létszáma is előterjesztetik.
- Decz. 16. Jelentés a megyei kormányzóhoz ugyanazért, és hogy a megyei pénztárnok eltávozott.
- Decz. 11/13. Bányai igazgatóság értesít a mozgósereg számára küldött posztómenyiségiránt.
- Decz. 16/16. Fauor főbíró értesít, hogy Verseczről segítség érkezik, és hogy számára kocsiak rendeltettek.
- Decz. 16. Fejér kapitány részletes jelentést teszen a Resiczai csatáról f. hó 16-án. Hat.: Bejelentetik a honvédelmi bizottmánynak, dandár-parancsnokságnak és királyi biztosnak.
- Decz. 15/16. A Resiczai védelmi bizottmány jelenti, hogy a tirnovai oláhoktól megadásra felszólítottak.
- Decz. 17. Fauor főbíró felszólíttatik a szükséges napszamosok berendeltetése végett.
- Decz. 17. Bányai igazgatóság lőszer- és töltevények küldése végett felszólíttatik; a Resiczai csatáról értesítetik.
- Decz. 18. Jelentés a furloki expedícióról f. hó 18-án s az ellenség megfutamlásáról. Kiadatott a féldandár-parancsnoksághoz, k. biztoshoz, megyei kormányzóhoz.
- Decz. 20. Utasítás Fejér kapitánynak Resiczán.
- Decz. 20. Jelentés a hadügyministeriumnak, melyben Székely kapitány nemzet-őrségi őrnagynak ajánlhatik.
- Decz. 20. Verseczi hadparancsnokság tudósít, hogy Temesvárról József elővárosra át lovasság és gyalogság ágyúkkal kiindult volna, merre veendő irányát, nem bizonyos.
- Decz. 20. Igazgatósági elnök felszólít Resiczára, — ha lehetséges — több erőt küldeni, hogy az odavaló nemzetőrök az ágyúműködésben (öntésben) ne akadályoztassanak.
- Decz. 20. A Resiczai védelmi bizottmány folyamodik, hogy Theodorovics Goszim ágyúfuvaros mással váltatnék fel; elegendő erő küldetnék, valamint lőpor is.
- Decz. 20. Megyei kormányzó kéri magát tudósíttatni, lehet-e a helység hódításával foglalatkoskodni; és kéri a kedélyeket Hoffmann iránt lecsillapítani.
- Decz. 20. Bányatisztségi elnök Dognácskán intézkedéseit az Oraviczáról küldött 6 fontos ágyú iránt tudtúl adja.
- Decz. 20. Fejér kapitány tudósít, hogy Resiczán megtámadatott és az ellenséget visszaverte, valamint Szocsán felé való kirándulásáról is, hol az ellenség szintén szétveretett.
- Decz. 20. Saidl főhadnagy Rukavina századnál Oraviczán, folyamodik tudtára adatni, mi tevő legyen az oraviczai tisztség meghagyása irányában, továbbá parancsban kiadatni kéri Szász-kára elmenetelít. Hat.: Parancs, melyben meghagyatik, hogy Szász-kára induljon. Kiad.: 21/XII. a levél hozzájának.
- Decz. 22. Asbóth őrnagy Bobich kapitány úrnak átadja a bogsáni hadsereg parancsnokságát.
- Decz. 23. Verseczi hadparancsnokság közli Kiss ezredes parancsát, melyben meghagyatik, hogy minden szétküldött osztályok Verseczen összepon-tosúljanak.
- Decz. 22. Bogsáni hadparancsnokság. Bobich kapitány úr tudtúl adja minden osztály parancsnokainak, hogy ő Asbóth őrnagy úrtól a parancsnokságot átvette.

TÁRCZA.

Jegyzőkönyv,

mely fölvétetett Temesvárott, a „Délmagyarországi tört. és rég. Muzeum-Társulat-“nak saját helyiségében megtartott XIII. évi rendes közgyűlésén, 1898. január 30-án.

Jelen voltak:

Deschán Achill, társ. elnök, Patzner István, főtitkár, Dr. Berkeszi István, titkár, Dr. Niamešny Gyula, társ. ügyész, Dr. Bleyer Izsó, Derera Izrael, Gerda Aurél, Kovácsics Gyula, Dr. Laky Mátyás, Dr. Parlághy Márton, Dr. Popini Albert, Riesz Ferencz, Schönvitzky Bertalan, Steiner Ferencz, Szmidá Lajos, Véber Antal, Vimmer József, Weisz Feodor, választmányi és rendes tagok és vendégek.

1. Deschán Achill, társ. elnök, szívesen üdvözlö az egybegyűlt tagokat és vendégeket, s az alapszabályok értelmében a tárgysorozat megkezdése előtt Patzner István főtitkárt a jegyzőkönyv vezetésére fölkérvén, a közgyűlést megnyitja.

2. A főtitkár a tárgysorozat első pontja szerint felolvassa jelentését, melyben először alkalmi visszapillantást vet a társulat negyedszázados történetére, azután számot ad a társulat beléletében az utolsó év folyamán nyilvánult szellemi működéséről és a muzeum számára ugyanazon idő alatt befolyt adományokról.

A jelentés következő:

Nagyságos Elnök Ur!

Mélyen t. Társulati Tagok és Vendégek!

Alapszabályaink értelmében csupán a nemrég elmúlt egy év alatt kifejtett munkásságunkról kellene ma számot adnom, tiszta, világos képbe foglalván mind a főbb adatokat, melyekből kitűnik, hogy a társulat buzgó alapítóinak és felvirágoztatásában serény elődeinknek példájához híven dolgoztunk, — és megtettünk mindent, a mit tehetünk.

Ámde ha a mélyen t. közgyűlésnek szíves tudomására adom, a mit a társulati választmány múlt évi szeptember havi ülésében lelkes örvendezéssel konstatált, hogy t. i. ugyanazon hó 7-ike volt egyesületünknek 25 éves

születése napja: bizonyára megengedik, hogy jelentésemet kissé kibővítssem és ünnepnapunkkal is foglalkozzam, miként azt a választmány e mai közgyűlésre kedves kötelességemmé tette.

Igaz lelkemből szerencsésnek vallom magamat, hogy valamint az új muzeum-épület és az abban újonnan elhelyezett muzeumi gyűjtemények megnyitási ünnepén, 1891. aug. 29-én, úgy e negyedszázados jubileum alkalmából is nekem jutott a megtisztelő feladat, hogy e társulat eddig kifejtett működésére visszatekintvén, tényekkel, gazdag sikerekkel bizonyítsam, mennyire igazak elhúnyt, legkitünőbb régészünknök, Pulszky Ferencznek társulatunkról itt Temesvárott mondott szavai: „E munka élni fog, míg a haza él, s a muzeum mindig emléke fog maradni Délmagyarország hazafias érzelmeinek és szellemi kifejlésének.“

Örömmel néztem át újra intézetünk 25 éves történetét és nem csekély önmehtagadásomba kerül, hogy ismét a kezdetnél ne kezdjem. De mert a már említett 1891-ik évi megnyitó ünnepen részletesen rajzoltam elődeink tevékenységét az addig letelt évek folyamán: most csupán az utolsó öt év fontosabb adatait fogom összegezni s azokkal a negyedszázados múlt rajzát kiegészíteni.

Mégis előbb — tudom, mindnyájuk beleegyezésével s azért mindnyájuk nevében — a szívünkben élő, hálás szeretet és ragaszkodás őszinte kinyilvánítását akarom hervadást nem látó koszorú gyanánt letenni azok emlékére, kik ez intézetet lángoló buzgalommal, áldozatkész hazaszeretettel megalapították, felvirágoztatták, megerősítették. Neveiket elsorolnom bizonynyal szükségtelen: tudjuk mindannyian, szívünkbe vannak azok vésvé. A legelsőét pedig, néhai id. Ormós Zsigmondét, érdemeinek elsorolásával együtt, örök időkre márványba véste kegyeletünk.

A lefolyt harmadfél évtized alatt sok jelesünk elhúnytát jegyeztük részvétellel évkönyveinkbe: de hála a gondviselésnek, helyeik nem maradtak sokáig betöltetlenül. A magyar művelődéstörténet lapjain e Délvidék hazafias közönségének maradandó dicsőségeül lesz följegyezve, hogy egyesületünk fennállása óta a társadalom minden osztályában mindegyre talált új meg új pártfogókat és munkásokat. Adja Isten, hogy ugyanezt igazolja majdan százados jövő!

*

És most, engedje meg a t. közgyűlés, hogy előterjeszsem jelentésemet először az 1892—97-ig terjedő utolsó 5 évről s azután külön 1897-ről.

Mindenekelőtt a társulat szellemi működése tegyen tanúságot arról, hogy feladatának lelkiismeretesen megfelelni törekedett. A jelzett 5 év alatt a rendes évi közgyűléseken kívül tartottunk összesen 35 választmányi ülést, a legtöbbször felolvasással kapcsolatban. A felolvasott, részint archaeologiai, részint történelmi tárgyú dolgozatok száma 33 volt. Szerzőik, köztük nem egy országszerte ismert szaktudós, a következők: Dr. Baróti Lajos, néhai

Boleszny Antal, Böhm Lénárd, dr. Karácsonyi János, Kárász Leo, Milleker Bódog, Mihalik Sándor, Orosz Endre, Schwanfelder Antal, Téglás Gábor, Véber Antal, Werner Mór és a társulat titkárai. — Maguk a munkálatok a társulat saját szakközlönyében az „Értesítőben“ jelentek meg, melyről az ország legtekintélyesebb szaklapjai nem egyszer nagy elismeréssel mondtak tárgyilagos bírálatot.

Kiadta azonkívül a társulat dr. Baróti Lajos ismert történetírónk szerkesztésében az: „Adattár Délmagyarország XVIII. sz. történetéhez“ című nagy érdekű és fontosságú forrásmunka I. kötetét több mint 30 nyomtatott íven. E könyv érdemes voltát főlegesen volna külön hangsúlyoznunk, t. tagtársaink személyesen legjobban meggyőződhetek róla.

Itt jegyzem meg, hogy gyűléseink között három volt kiválóan ünnepi jellegű: A IX. évi rendes közgyűlés (1893.), a midőn a társulat id. Ormós Zsigmond életfogytiglani elnökének emléktáblát állított, az 1894. év nov. 20-án tartott választmányi, és az 1895. év okt. 7-én tartott XI. évi rendes közgyűlés, mindkettő id. Ormós Zsigmond elhunytá alkalmából az elvesztése miatt érzett gyász méltó kifejezése és emlékének kegyeletes megünneplése végett. E kegyelet nyilatkozott meg a társulat azon határozatában is, hogy feledhetetlen érdemű alapítója és elnökének halála után egy évig az elnöki tisztet be nem tölti. Miért is e tisztség újolag csak az 1896. évi XII. rendes közgyűlésen tölthetett be, a midőn elnöknek egyhangú lelkesedéssel megválasztott Deschán Achill, ki megelőzőleg már teljes 6 éve működött fáradhatatlan odaadással, mint a társulat igazgatója. A második változás az egyesület tisztikárában az 1893. május 28-iki közgyűlésen történt, midőn a tagok bizalma dr. Berkeszi Istvánt titkárnak megválasztotta.

A társulati tagok száma az 1891. év végén volt:

Alapító	66
Tiszteletbeli	8
rendes tag	215,
jelenleg van	
alapító	66
tiszteletbeli	5
rendes	172.

A megfogyatkozás a tiszteletbeli és a rendes tagok sorában részint az elhalálózásnak, részint egyes tagok más lakóhelyre való eltávozásának tulajdonítható, mert a hullámozás, melyet egyes régiebb tagok kilépése és újjak fölvétele előidézni szokott, átlagban egészen kiegyenlítődik.

A muzeumi gyűjtemények szaporodása ez öt évi cycelus alatt határozottan örövendetesnek mondható. Gyarapodott ugyanis részint adományozás, részint vétel útján:

a) régi és újabb műtárgyaink tára	688
b) éremgyűjteményünk	11042
c) könyvtárunk	1445
d) rajz-, metszet-, kép- és térképtárunk	482 drbbal.

A társulati vagyon 1891. végén volt . . . 38.185 frt 32 kr.

1897. „ „ . . . 36.369 frt 52 kr.

tehát kevesebb . . . 1815 frt 80 krral,

a mit szintén örvendetesnek kell mondanunk, ha tekintetbe vesszük, hogy a társulat rendes évi kiadásain kívül, melyek pedig majdnem teljesen fölemészti a rendes bevételeket, csupán az Ormós-féle gazdag érem-gyűjteményre 4500 frtot adott ki, szükséges új bútorok beszerzésére pedig 800 frtnál többet. Ez új beszerzésekkel szemben tehát a fenti különbözet teljesen elenyészik.

Ez elsorolt adatokon kívül még csak néhány fontosabbat akarok megemlíteni:

A társulat jelentékeny áldozatokkal külön ásatásokat is végeztetett, névleg Vattinán, Temesmegyében, és Kécsán, Csenejen, Öregfalún, Torontálmegyében. S hogy ez új működési téren elért eredményei bőven kárpótolták a kezdeményezés nehézségeit, bizonyítják a leletek, melyek ez említett helyekről gyűjteményeinkbe jutottak.

Kiadtunk azonkívül az ezredév alkalmából egy emlékművet is, a „Temesi Nemesi Családok“ czimű díszmunkát, mely a hasonló nagyszámú kiadványok között méltó feltűnést keltett.

Részt vett továbbá a társulat az ezredévi országos kiállításon, s jutalomként elismerő okmányt és kiállítási bronzérmét nyert.

Ime, mélyen t. közgyűlés, nagyobb vonásokban csak a többször említett utolsó öt év munkássága és eredményei, melyekhez most már hozzáveszem a legutóbbi, 1897. év hasonló adatait.

*

I. Ez év folyamán szintén megtartottuk rendes választmányi üléseinket, melyeken a következő tanulmányok kerültek felolvasásra:

Dr. Berkeszi István tól (folytatólag): Adatok a reform-korszak történetéhez Temes megyében.

Mihalik Sándortól: Adalékok Krassó-vármegye 1848. évi mozgalmainak történetéhez.

Milleker Bódogtól: Versecz vidéke a középkorban.

Orosz Endrétől: Újabb ősrégészeti adatok Délmagyarországból. (Csóka, Tamásfalva, Csenej, Ujvár, Öregfalú, Knéz.)

Téglás Gábertől: Dacia délvidékének felírtas emlékei s ezek történet-helyrajzi jelentősége.

U. attól: Felső-Moesia és Dacia főközlekedési és hadi útjának irodalmi állapota.

Részletek Popini Nándor 1848/9-iki honvéd naplójából.

E dolgozatok tehát ismét kizárólag Délmagyarország történetével és archaeológiájával foglalkoztak, a mint az főképen a társulat hivatása és rendeltetése.

Vidékünk archaeológiáját illetőleg különösen megemlítendő és kétség-telenül elismerő méltánylásban fog részesülni társulatunk azon vállalkozása, hogy a múlt s a jelen évi „Értesítő“ II. és III. füzetei helyett kiadja az összes délvidéki lelethelyek kimerítő repertoriumát. E mű szerkesztésével e téren kiváló jártasságú tagtársunkat, Milleker Bódogot bízta meg, ki annak I. részét: „Délmagyarország régiségleletei a honfoglalás előtti időkből“, már be is fejezte, s nagy része (7 ív), melyet ezennel be is mutatok, nyomtatásban is megvan. Hogy a mű nem jelenhetett meg már az elmúlt év folyamán, a mint m. tisztelt tagtársaink jogosan várhatták, annak főképen az a körülmény volt okozója, mert csak decemberben kaptuk meg Bpestről a szükséges rajzok eliehét, másrészt egyéb technikai akadályok a nyomdában. Ennek megkésése okozta azután az Értesítő IV. füzetének elmaradását is, melynek terjedelmét amattól kell függővé tennem, hogy esetleg nagyon túl ne haladja az e célra előirányzott költségeket. — Reményilem azonban, hogy az először említett könyvet, melyhez hasonló vidéki történelmi egyesület még eddig ki nem adott, már a legközelebbi héten szétküldhetem s az elmaradt Értesítőt is még e hó folyamán.

II. A muzeumi gyűjtemények részint adományozás, részint vétel útján gyarapodtak:

- a) régi és újabb műtárgyaink és leleteink 53,
- b) érem-gyűjteményünk 111
- c) könyvtárunk 120 drbbal.

III. A társulati tagok sorában történt változások:

Utolsó közgyűlésünk óta rendes tagjaink sorából saját kérésükre töröltettek hárman, új rendes tagokul fölvétettek tízen, névleg, jelentkezések sorrendje szerint: Hemmen Ferencz, esanádi prépostkanonok, helyben, Szűcs János, theolog. tanár, helyben, dr. Popini Albert, k. r. főgymnasiumi tanár, helyben, a Polgári Iskola Resiczabányán, Raácz Kálmán, körjegyző, N.-Bencsek, Sebesztha Károly, kir. tanácsos, tanfelügyelő, Neuhaus Ernő magánzó, Ferch Mátyás, papneveldei tanulm. felügyelő, helyben, Prepeliczay Ödön, főszoigabíró, Dettán, és Gálfy István, jegyző, Ligeten.

Elhúnytak Baich Milos, alapító, Torma Károly és Pulszky Ferencz, tiszteletbeli, Dobó Miklós, esanádi apát-kanonok választmányi, és Schusztter János, rendes tagok.

Mielőtt jelentésemet folytatnám, engedje meg a m. t. közgyűlés

indítványoznom, hogy míg egyrészt mind az elsorolt dolgozatok szerzőinek, mind egyéb törekvéseinkben szives támogatóinknak, mind pedig azoknak, kik gyűjteményeinket nagylelkű adományaikkal gyarapították, a választmányi ülési jegyzőkönyvekben kifejezett köszöneten kívül jelen közgyűlési jegyzőkönyvünkben is legőszintébb hálánkat nyilvánítsuk; — másrészt pedig, hogy bár a választmány minden egyes tagtársunk elhúnyta alkalmából kegyeletesen jegyzőkönyvbe iktatta őszinte részvétét, ez közgyűlési jegyzőkönyvünkben is megörökíttessék.

IV. Még csak néhány percze kérek szives türelmet, m. t. közgyűlés; csak néhány adatot akarok még elsorolni annak bizonyosságul, hogy a társulat minden irányban buzgón teljesíti kötelességét.

1) Egy régi óhajunk közeledik megvalósuláshoz Temesvár szab. kir. város tek. Tanácsának a társulat kérése következtében kimondott azon elhatározásával, melyről 4058/1897. számú átíratával értesítette a társ. igazgatóságot, hogy t. i. a város területén levő történelmileg nevezetes helyek emlékezetes megjelölését eszközölni hajlandó. Engedjék meg, hogy e nagybecsű okmányt egész terjedelmében felolvassam, s egyuttal a reá vonatkozó újabb választmányi határozatot is.

2) A választmány továbbá múlt évi 41. számú határozatával Konek Ida, bpesti festőnőnek, ki engedélyt kért, hogy a muzeum helyiségeiben a múlt év végén, esetleg a f. év elején saját műveiből kiállítást rendezzen, az engedélyt készségesen megadta.

3) 42/1897. sz. határozatával megengedte, hogy a titkárság id. Ormós Zsigmondnak az örökösök által a társulat rendelkezésére adott műveiből és saját kiadványainak fölös számú példányaiból a helybeli középiskoláknak és a deési új kir. gymnasium könyvtárának bizonyos számú példányokat átengedhessen. Mely határozat értelmében a helybeli r. kath. főgymnasium, áll. főreáliskola, Wiesner-féle kereskedelmi iskola, a tanítóképezde tek. igazgatóságainak összesen 150 kötet könyvet küldöttünk át jutalomképen való kiosztás végett, a deési kir. gymnasium könyvtárának gyarapítására pedig 10 kötet könyvet és az „Értesítő“ 12 utolsó évfolyamából egy-egy példányt.

4) A választmány, minthogy szükségesnek látta, hogy a muzeumi gyűjteményekről egy, az eddiginél könnyebben áttekinthető és részletesebb leltár készíttessék, 43/1897. számú határozatával ez iránt is intézkedett, miként azt a f. évi költségelőiránnyal együtt előterjeszteni fogom. E helyütt csak azt jegyzem meg, hogy a leltározás már tényleg megkezdett és egyes osztályokra (könyvtár, képtár, lapidarium) már tényleg be is fejeztetett.

5) A Baróti-féle már említett Adattár II. kötete ügyében, melynek kiadatását a választmány mielőbb befejeztetni óhajtja, lelkes felhívást intézett

Délmagyarország megyei és városi törvényhatóságaihoz, a kiktől ha kellő támogatást nyer, a művet mielőbb befejezi.

6) Végül megemlítendőnek tartom azt is, hogy a társ. választmányának 1896. novemberében hozott azon határozata, mely szerint a muzeumi gyűjtemények látogatásáért mérsékelt belépti díjat szedet, talán reményen felül sikeresnek mutatkozott, úgy hogy ezen jövedelem czímén (1897. év végeig 116 frt. 50 kr., tisztán 100 frt. 70 kr.) egy újabb tételt vehettünk a költségelőirányzat bevételi rovatába.

*

Mélyen t. közgyűlés! Én azt hiszem, ez elsorolt adatokban a társulat minden egyes tagja elegendő okot és jogot találhat arra, hogy megelégedéssel vallja magát hozzá tartozónak, a jövőben is szívesen és örömmel áldozza neki munkásságát és pártfogását, s az elért eredményekre hivatkozván, öntudatosan hirdesse érdemét s felhívja reá a közművelődés ügye iránt érdeklődők figyelmét. Az eddig rendelkezésünkre álló eszközökkel — nyugodtan mondhatjuk — többet nem tehattünk. Délvidékünk hazafias, művelt közönségének mindegyre hathatósabb pártfogását kérnünk — kötelességünk. És ha elnyerjük, azt teljesen megérdemelni — lesz legszentebb törekvésünk. Hiszünk, bízunk a jövőben. A kik az első negyedszázadban, sok változás között, virágzóan fentartották ez intézetet: példát mutattak, olyant, melynek mindenkor lesznek követői.

„Éljenek, a kik e művet megteremtették, fentartották és fenn fogják tartani.“ Éljenek ők maguk, éljen emlékük!

Ezzel kérem a m. t. közgyűlést e jelentésem szíves tudomásul vételére. Temesvár, 1898. január. 30.

Patzner István,
főtitkár.

A közgyűlés a jelentést megelégedéssel tudomásul veszi és elhatározza, hogy az a társ. „Értesítő“-ben egész terjedelmében közöltessék. Továbbá a jelentésben foglalt indítványokat, hogy t. i. az egyes választmányi ülésekben felolvasott dolgozatok szerzőinek s a muzeumi gyűjtemények megajándékozójának a közgyűlési jegyzőkönyvben újlag köszönet szavazzassék, valamint hogy az időközben elhunyt tagok elvesztése fölött érzett részvét ugyanazon jegyzőkönyvben szintén megörökíttessék, — egyhangulag elfogadja. Végül Deschán Achill, társ. elnök, indítványára Patzner István főtitkárnak a társulat érdekében kifejtett buzgó és sikeres tevékenységeért jegyzőkönyvi köszönetet szavaz.

Miről Patzner István, főtitkár, végzésileg értesítetik.

3. Deschán Achill, társ. elnök, a főtitkári jelentés kapcsán különösen felhívja a közgyűlés figyelmét Temesvár sz. kir. város tanácsának a múlt évben 4058/1897. sz. alatt a társ. választmányhoz intézett átiratára, melyben tudatja, hogy az 1898. évtől kezdve évenként 200 frtot fog utalványozni Temesvár tört. nevezetességű helyeinek, épületeinek stb. emlékezetes megjelölésére, és egyben a választmányt felkéri e határozatának megfelelő konkrét javaslat és költségvetés elkészítésére. Miután a közgyűlés a választmányának ez ügyben eddig tett intézkedéseit a főtitkári jelentéssel egyetemben jóváhagyólag tudomásul vette, indítványozza, hogy midőn ez intézkedések Temesvár sz.

kir. város Tekintetes Tanácsával közöltetnek, ugyanakkor a közgyűlés őszinte köszönete is tudomására adassék e hazafias elhatározásáért s egyben a társulat irányában tanúsított bizalmáért.

A közgyűlés ez indítványt lelkes helyesléssel elfogadja s köszönete tolmácsolásával a főtitkárt megbízza.

Miről a főtitkár végzésileg s általa Temesvár sz. kir. város Tekintetes Tanácsa átiratilag értesítetnek.

4. A tárgysorozat 2. pontja értelmében következik Hilt Lajos, társ. pénztárnok jelentése a társulati pénztár jelenlegi állapotáról, mely szerint a kezelése alatt levő társ. vagyon összege az 1896. év végén 35.730 frt. 96 kr. volt, az 1897. év végén pedig 36.369 frt. 52 kr., vagyis szaporodott a múlt év folyamán 638 frt. 56 krral.

A közgyűlés a jelentést jóváhagyólag tudomásul veszi s határozatképen kimondja, hogy az az „Értesítő“-ben közöltessék. Különösen kifejezi örömet a fölött, hogy azon összeg, melyet a társulat az utolsó évek folyamán nagyobb beruházásokra és vételekre az alaptökből volt kénytelen kiutalványozni, részben máris pótoltatott.

Miről a főtitkár s általa Hilt Lajos, társ. pénztárnok, végzésileg értesítetnek.

5. A tárgysorozat 3. pontja értelmében fölvétetett az 1896. és 1897. évi pénztári számadások megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése, melynek nevében Vimmer József bizottsági tag, tekintettel arra, hogy a vizsgálat alkalmával úgy a könyvvitel, valamint a pénzkezelés és vagyonállapot kifogástalanul rendben találtatott, indítványozza, hogy a közgyűlés e jelzett számadásokat a kimutatott eredményhez képest jóváhagyni és azokra nézve Hilt Lajos, társ. pénztárnok részére, a szokásos óvások fentartása mellett, a fölmentvényt megadni szíveskedjék. Ugyancsak a bizottság nevében azt is indítványozza, hogy a közgyűlés a társ. pénztárnoknak, ki nagy fáradtsággal és felelősséggel jár ezen tisztét a lehető leggondosabban kezeli, köszönete nyilvánításán kívül, valamint eddig, úgy most is ezen évekre egyenként 100, azaz Egyszáz frtnyi tiszteletdíjat szintén megszavazni szíveskedjék.

A közgyűlés a bizottság jelentését tudomásul veszi, a bizottság tagjainak szíves fáradozásukért jegyzőkönyvi köszönetet szavaz és elhatározza: egyrészt, hogy a jelentés az „Értesítő“-ben közöltessék, másrészt, hogy Hilt Lajos, társ. pénztárnoknak az 1896. és 1897. évi pénztári kezelésre nézve a fölmentvény a szokásos óvások fentartásával megadassék, valamint részére, önzetlen és lelkiismeretes fáradozásának jutalmaképpen, a társulat köszönetén kívül, névleg az 1895. évi közgyűlés 6. számú határozata értelmében is, a két évre egyenként 100 frtnyi tiszteletdíj megadassék. Egyben a társ. elnököt ezen összeg kiutalványozására felhatalmazza.

Miről a főtitkár, s általa Deschán Achill, társ. elnök, a pénztári számadásokat vizsgáló bizottság tagjai és Hilt Lajos társ. pénztárnok végzésileg értesítetnek.

6. Vimmer József, vál. tag, indítványozza, hogy a pénztár-kezelésben csakis a legsürgősebb folyó kiadásokra szükséges készlet tartassék ezentúl készpénzben kéznél, a többi költségvetésileg előirányzott és befolyó összeg pedig egy a vista takarékpénztári könyvben kezeltsék addig is, míg kiadása szükségességé nem válik.

A közgyűlés ez indítványt egyhangulag elfogadja s a társ. pénztárnokot ez értelemben való további eljárásra felkéri.

Miről a főtitkár s általa Hilt Lajos, társ. pénztárnok végzésileg értesítetnek.

7. A főtitkár a tárgysorozat 4. pontja értelmében előterjeszti a választmánynak az 1898. évi költségeloirányzatra vonatkozó 4/1898. jkvi számú határozatát, mely szerint a társulat bevételei a jelzett évben 2040 frtban, kiadásai pedig 1860 frtban irányoztatván elő, marad kitüntetett többlet 180 frt. Kéri a költségeloirányzat s az annak kapesán szintén bejelentett választmányi határozatok jóváhagyását.

A közgyűlés a költségelőirányzatot s a választmányynak a muzeumi szolgálata megjutalmazására vonatkozó indítványát, valamint ugyancsak a választmányynak 43/1897. sz. határozatát, melylyel az 1897. év folyamán belépti díjakként befolyt 100 forintból a muzeumi gyűjtemények új leltározása végett egy ideiglenes díjnak alkalmazását engedélyezte: helyeslőleg jóváhagyta.

Miről a főtitkár, általa Deschán Achill, társ. elnök, Hilt Lajos, társ. pénztárnok, és a választmány végzésileg értesítetnek.

8. Deschán Achill, társ. elnök, indítványozza, hogy a tárgysorozat 5. pontja szerint most következő felolvasást megelőzőleg a 6., 7., 8. és 9. pontokban jelzett folyó-ügyek intéztessenek el. Ez indítvány egyhangulag elfogadtván, mivel a 6. pont szerint a tisztviselők és választmányi tagok megválasztása következik, ugyancsak Deschán Achill társ. elnök, a maga, valamint tisztviselő-társai és a választmány nevében, minthogy megbízatásuknak az alapszabályokban kijelölt 3 éve immár eltelt, e megbízatást és tisztet a közgyűlés kezébe köszönettel leteszi és új választás megejtését kéri.

9. Véber Antal, vál. tag, az őszinte elismerés szavaival méltatja azon szakavatott és fáradhatatlan munkásságot, melyet a társulat szellemi és anyagi felvirágoztatásában első sorban Deschán Achill, elnök, s az ő kitűnő vezetése alatt a társulat többi tisztviselői egyaránt tanúsítottak; azt hiszi, az összes társ. tagok közös óhajának ad kifejezést, midőn indítványozza, hogy Deschán Achill eddigi elnökkel az élén az egész tisztikar újra egyhangulag megválasztassék.

A közgyűlés az indítványt egyhangulag elfogadja s Deschán Achillt a társulat elnökének s vezetése alatt az egész volt tisztviselői kart lelkes és osztatlan éljenzéssel újra megválasztja.

Miről a főtitkár, általa Deschán Achill, társ. elnök, s az újra megválasztott tisztviselők végzésileg értesítetnek.

10. Deschán Achill, társ. elnök, a maga és az egész tisztviselői kar nevében, hálás köszönettel fogadja a társulati tagok megtisztelő bizalmát és igéri, hogy mindnyájan a legfokozottabb munkássággal fognak ezentúl is fáradozni, hogy a társulat felvirágozását a legmagasabb fokra emeljék. Ugyanazért egyúttal kéri a közgyűlést, hogy további munkatársaiul a választmányba is ugyanazokat válaszsza meg, a kikkel eddig működött; a mi ha megtörténik, a Dobó Miklós vál. tag elhunytával megüresedett egyetlen választmányi tagságra, mely a rendes tagok sorából töltendő be, Hemmen Ferencz, esanádi prépostkanonok, társ. rendes tag megválasztását ajánlja.

A közgyűlés a társ. elnök indítványát egyhangú, lelkes éljenzéssel elfogadja és a volt választmányi tagokat és Hemmen Ferencz prépostkanonokot három évre újból megválasztottaknak nyilvánítja.

Miről a főtitkár s általa a megválasztott társ. tagok, valamint Deschán Achill, társ. elnök, végzésileg értesítetnek.

11. A tárgysorozat 7. pontja értelmében az indítványok tárgyalása következvén: a főtitkár fölemlíti az immár köztudomású örvendetes hírt, mely szerint Fraknói Vilmos, arbei vál. püspök, nagynevű történettudós stb. nemrég a muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőjének kinevezetett. Ezzel kapcsolatban indítványozza, hogy a közgyűlés midőn e tény, bizonyára lelkes örömmel, tudomásul veszi, ez örömét ő méltósága előtt átíratilag kifejezze s őt hódolattal üdvözlőlvén, a társulatot hathatós pártfogásába ajánlja.

A közgyűlés az indítványt helyeslőleg tudomásul veszi s a főtitkárt az üdvözlő átírat szerkesztésével megbízza.

Miről a főtitkár végzésileg s általa Fraknói Vilmos püspök úr ő méltósága átíratilag értesítetnek.

12. Dr. Laky Mátyás, vál. tag, mindenekelőtt az összes helybeli középiskolák

nevében köszönetet mond a társulatnak a könyvtáraik, valamint tanulóik számára ismételt juttatott könyvadományokért, de egyben kéri a közgyűlést, hogy a társulat eddigi kiadványait, a mennyiben lehetséges, a temesvári új állami főgymnasium könyvtárának is megküldetni sziveskedjék.

A közgyűlés a kérést szíves készséggel teljesíti s ez értelemben a további teendővel a főtitkárt megbizza.

Miről Patzner István, főtitkár, s általa Dr. Schönvitzky Bertalan, a temesvári áll. főgymnasium igazgatója, végzésileg értesítettek.

13. Következik Dr. Berkeszi István, társ. titkár ily című felolvasása: „A temesvári könyvnyomdászat és hírlapirodalom a múlt és jelen században.“

A közgyűlés állandó figyelemmel és tetszéssel hallgatta a rendkívül érdekes felolvasást, s annak közlését a társ. „Értesítő“ egyik legközelebbi füzetében egyhangulag elhatározta. Egyben készséges örömmel elfogadta Deschán Achill, társ. elnök, azon javaslatát, hogy Dr. Berkeszi István, társ. titkárnak úgy ezen felolvasásért, valamint a társulat érdekében mindenkor kifejtett lelkes munkásságáért jegyzőkönyvi köszönet szavazzassék.

Miről a főtitkár s általa Dr. Berkeszi István, társ. titkár, végzésileg értesítettek.

14. Több tárgy nem lévén, Deschán Achill, társ. elnök, a jegyzőkönyv hitelesítésére Dr. Laky Mátyás és Véber Antal társ. tagokat megkérvén, a társ. tagoknak és vendégeknek szíves megjelenésükért köszönetet mond és a közgyűlést bezárja.

K. m. f.

Láttam:	Jegyzette és kiadta:
Deschán Achill, Dr. Laky Mátyás, Véber Antal.	Patzner István,
elnök.	főtitkár.

Kivonatos jelentés az 1898. évi január—június hónapokban tartott ülésekről.

I. Rendes havi választmányi ülés 1898. január 8-án.

1. A muzeumi gyűjtemények gyarapodása: **Tárgyak:** Ifj. Dörner Istvántól (Boesár): egy bronz-pánt két töredéke, két kézimalom vályus aljának töredéke, egy csiszolt kőszerszám töredéke, két kis agyagedény, nagyobb és kisebb, túlnyomóan díszítetlen edények töredékei, több csont; lelhely: Boesár (Torontálm.) — **Könyvek:** a m. tud. akadémiától, Orosz Endrétől (Apahida) és cserepédányok, összesen 7 füzet. — Az adományozóknak jegyzőkönyvi köszönet szavaztatott.

2. Változások a tagok sorában: A társulat rendes tagjai közül saját kérésére töröltetett Krausz Sándor, áll. tanító-képezdei tanár (Temesvár).

3. Folyó ügyek: Az 1896. ezredévi országos kiállítás igazgatósága megküldötte a társulatnak kiállított tárgyaiért megszavazott bronzérmét. Megállapított az 1898. évi költségelőirányzat 2040 frt bevétellel 1860 frt kiadással, tehát 180 frt többlettel, s ezzel kapcsolatban helybenhagyatott a muzeumi szolga megjutalmazására vonatkozó javaslat is. A választmány megbizta a társ. elnököt és a főtitkárt, hogy Temesvár szab. kir. város tört. nevezetességű helyeinek emlékezetes megjelölése ügyében mielőbb részletes

javaslatot terjeszsenek a választmány elé. Végül az 1897. évi pénztári számadások megvizsgálására fölkérte Odor Samu, dr. Parlaghy Márton és Vimmer József, társ. tagokat.

4. Felolvasás: Milleker Bódog a társulat kiadásában megjelenő új művének: „Délmagyarország régiségleletei a honfoglalás előtti időkből“, bevezető része.

II. A XIII. évi rendes közgyűlés 1898. január 30-án.

A közgyűlésről jelen füzetünk más helyén adunk részletesen számot.

III. Rendes havi választmányi ülés 1898. márczius 26-án.

1. A muzeumi gyűjtemények számára újabban érkezett adományok: **Tárgyak:** a) Mokry Ödön, főgymn. tanulótl (Temesvár) 1 agyagesése, 2 sarkantyű-töredék, 1 ékített bronz-tű, több esont, agancs, fog, edénytöredék és tűzhely-maradványok. Lelhely: Vadászerdő község (Temesvm.); b) Gligorovits Ottó, főrealiskolai tanulótl (Temesvár) 1 réz gyűrű; lelhely: temesvári sánczok. — **Pénzek:** a) Blaskovits Ferencz, orsz. képviselőtl (Bpest) 3 drb. ezüst; b) Ulrich Endre mérnökttl (Temesvár) 1 ezüst és 1 réz; c) névtelentl 3 rézpénz; d) Dángl János postatisztttl (Bpest) egy 1882-iki 1 frtos, és e) Zászló Simon, főgymn. tanulótl (Temesvár) egy 1866-iki 5 frtos bankjegy. — **Könyvek:** a m. tud. akadémiátl, a csanádegyházmegyei hatóságtl, Temesvármegyétl, Temesvár sz. kir. várostl, a zágrábi régészeti egyesüléttl, Blasko Józseftl, végül esere és vétel útján összesen 8 kötet és 13 füzet. Továbbá Ferry József kereskedőt (Temesvár) néhány császári és kormány-rendelet 1848-ból, és a temesvári kir. ügyészségtl egy 1794-ből származó írat-lap. — Jegyzőkönyvi köszönet mondatott.

2. Változások a tagok sorában: Új rendes tagnak megválasztatott Téglás Gábor, áll. főrealiskolai igazgató (Déva). — A rendes tagok közül saját kérésére feltételeesen töröltetett Tárcazy István, magánzó (Bpest). — Ugyancsak a társ. rendes tagjai közül elhunyt Dobó Miklós, csanádi apátkanonok. Emléke jegyzőkönyvileg megörökített.

3. Folyó ügyek: A választmány tudomásul vette a január 30-iki rendes közgyűlésnek elintéztét igénylő határozatait. Köszönettel vétetett tudomásul dr. Hampel József, a társulat tb. tagja, a m. nemz. muzeum régiségtára igazgatójának üdvözlő levele a társulat 25 éves fennállása alkalmából. Köszönetet mondott a választmány Kolb Miklós, móríezföldi áll. isk. igazgatónak is a társulatot érdeklő szíves közléseért. Elhatározatott, hogy a társulat szakszerű ásatások eszközlése céljából segélyért folyamodik a muzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségéhez. Milleker Bódog „Dél-Magyarország régiségleletei“ című, a társulat megbízásából írt művének I. része megjelenvén, részére a megfelelő tiszteletdíj kiutalványoztatott. A választmány továbbá jóváhagyta a főtükárnak az „Értesítőre“ vonatkozó javaslatát; tudomásul vette a Baróti-féle Adattárra beküldött előfizetéseket; örömmel viszonzotta az újonnan megalakult „Besztercebányai tört. és rég. Társulat“ üdvözlét s számára megküldetni határozta a társulat főlös számú kiadványainak egy-egy példányát; tudomásul vette a temesvári r. kath. főgymnasium és a Wiesner-féle felső kereskedelmi iskola igazgatóinak köszönő-íratát a tanulók számára küldött ajándékkönyvekért, valamint Kun S. bpesti könyvkereskedő ajánlatát némely török és latin okmányok megvásárlása iránt; végül felszólította Lendvai Miklós és Jellinek Miksa, vmegyei tisztviselőket, mint a „Temesi Nemesi Családok“ című emlékkönyv szerkesztőit, és Hilt Lajos, társ. pénztárnokot, hogy a jelzett mű II. kötetének kiadására, illetőleg annak költségeire nézve újabb jelentést tenni szíveskedjenek.

IV. Rendes havi választmányi ülés 1898. május 25-én.

1. A muzeumi gyűjtemények gyarapodása: **Tárgyak:** Dr. Szentkláray Jenő esanádi apátkanonoktól (Temesvár) egy ép és egy töredékes gagát ékszerkarika, egy bronz-karika töredéke, urnacserepek és esontok, Lelhely: Tóba (Torontálm.). — **Pénzek:** a) Vargics Imre, orsz. képviselőtől (Szinerszegh) 2 ezüst, b) Dobó László, vmegyei főügyésztől 73 drb. vegyes, de leginkább magyar, ezüst- és réz, c) Nagy István, tanulótl (Temesvár) egy ezüst-, d) Uy Kálmán, nyug. vmegyei tisztviselőtl 10 drb. 1848-iki rézpénz, e) Zászló János, tanulótl (Temesvár) egy 1866-iki egy frtos. — **Könyvek:** A nmlt. vall. és közokt. ügyi minisztertől, a m. tud. akadémiától, Temesvármegyétől, Temesvár szab. kir. várostól, Uy Kálmántól, Hentz Józseftől és cserepéldányok, összesen 4 kötet, 34 füzet, azonkívl 100 drb. régi újság, egy nyomtatvány, és végül Lendvai Miklós, vmegyei tb. főjegyzőtől, az 1848. évi törvények szentesítésének 50. évfordulója alkalmából tartott ünnepélyek programjai. — A választmány mindez adományokért jegyzőkönyvi köszönetet szavazott.

2. Folyó ügyek. A választmány külön is köszönetet szavazott dr. Szentkláray Jenő, esanádi apátkanonoknak a tóbai lelettárgyakkal küldött felvilágosító szíves leveléért, továbbá dr. Hampel József, nemz. muzeumi igazgatónak, az „Archaeologiai Értesítő“ hiányzó és folytatatólagos évfolyamainak szíves megküldéseért, valamint a Temes-Kubinban tervbe vett ásátásokra vonatkozó tudósításáért; egyuttal elhatározta a dr. Hampel József által a nemz. muzeum régiségára részére kért kiadványok megküldését. — A Baróti-féle Adattárra beérkezett újabb előfizetéseket örömmel tudomásul vette; határozatilag kimondta, hogy Temesvármegye, mint a társulat legbőkezübb jóltevőjének újonnan megválasztott első tisztviselőjét, Kabdebó Gergely alispánt átiratilag tldvözli; jóváhagyta a Temesvár sz. kir. város tört. nevezetességü helyeinek emlékezetes megjelölésére nézve előterjesztett végleges javaslatot; újabb intézkedést tett a községek részéről a muzeumban letéteményezett régi térképek kiadási módozatát illetőleg; tudomásul vette a temesvári áll. főgymn. igazgatóságának köszönőiratát az intézet könyvtára részére ajándékozott könyvekért, valamint Lendvai Miklós és Jellinek Miksa, mint a „Temesi Nemese Családok“ szerkesztőinek jelentését, hogy a mű II. kötete nemsokára megjelenik. Vége köszönettel vett tudomást Bach Ferencz, társ. tag azon értesítéséről, hogy Zsidóváron ásátást eszközlöt és annak eredményéről a társulatot annak idején szintén értesíteni fogja.

3. Felolvasás: „Temesvár színészete a XVIII. században“, dr. Berkeszi Istvántól. Az érdekes tanulmányt e jelen füzet közli.

V. Rendes havi választmányi ülés 1898. június 30-án.

1. Adományok a muzeumi gyűjtemények számára: **Könyvek:** A m. tud. akadémiától, a „Pozsonyi kath. polg. ápoló-intézet kezelő-bizottságától“, Temesvár szab. kir. várostól, dr. Berkeszi Istvántól és cserepéldányok, összesen 1 kötet, 10 füzet. — Az adományozóknak köszönet szavaztatott.

2. Folyó ügyek. A választmány elhatározta, hogy a czeplédi r. kath. tanítótestület könyvtára részére megküldi kiadványait; tudomásul vett egy újabb előfizetést az Adattárra, és dr. Berkeszi István társ. titkárnak segélyt utalványozott azon czélra, hogy a „Temesvári nyomdászat és hírlapirodalom történetének“ megírásához a bpesti levéltárakban is kutathasson.

3. Felolvasás: „Traján átkelése a Dunán Ráma mellett.“ (Böhm Lénárdtól) és „Délmagyarország ó-kori földrajza két kérdésének mai állása“ (Milleker Bódogtól). Lásd e füzetben.

IRODALOM.

**Dél-Magyarország régiségleletei a honfoglalás előtti idők-
ből.** Összeállította: **Milleker Bódog.** Kiadta a „Dél-Magyarországi
tört. és rég. Muzeum-Társulat.“ **I. rész: Őskori leletek.** 300
ábrával. Temesvár, 1897. Nagy 8-adr. 198 lap. Ára 1 frt.

Mint hogy saját kiadásunkban megjelent műről van szó, annak érdeme
szerint való méltatását és megbíráását szívesen engedjük át hazánk szak-
tudósainak. Mi csupán a mű tartalmát, illetőleg bevezetését jelezzük s ahhoz
füzünk néhány felvilágosító megjegyzést.

Magyarországnak azon déli részén, melyet a Duna, Tisza és Maros
folyók, valamint kelet felé Erdély és Románia határolnak, Torontál, Temes
és Krassó-Szörény vármegyék s Temesvár, Versecz és Páncsova városok
területnek el. Ezen vidéknek területe 26.383 □-km., miből Krassó-Szörényre
9750, Temesre 6878, Temesvárra 36, Verseczre 197, Torontálra 9409 és
Páncsovára 113 □-km. esik.

Területünk talajalakulási viszonyai nem komplikáltak. Nyugati fele
sík, ezen Torontál terül el; a keleti pedig hegyes, ezt Krassó-Szörény
vármegye foglalja el. Temes vármegyében északról délre húzódik a határ
síkság és hegység között. Az utóbbi az erdélyi felföldről ágazik ki és a
bánsági érzhegységet képezi. Ezen hegységbe délnyugatról a Nera és
Karas völgyei, északnyugatról a Temes és délről a Cserna hatolnak be.
Végre a Bisztravölgy a Temestől keletre, Erdélybe vezet. Vidékünk folyói
valamennyien a Dunába ömlenek, melynek folyamrendszeréhez tartoznak.

A Duna-Tisza-Maros-közben eddig 270 hely konstatáltatott, hol őskori
régiségleletek fordultak elő. Ezekből esik Torontálra 69, Temesre 62 és a
kevésbé átkutatott Krassó-Szörényre 39. Vidékünk tehát leletekben eléggé
gazdag.

A legrégebbi lelet, mely az embernek együttlétét a kihalt őszállatokkal
vidékünkön nagyon valószínűvé teszi, Verseczen 1888-ban konstatáltatott,

hol ugyanazon, 3—3·5 m. mély rétegben, melyben az ősr marha (*bos priscus*), az óriási marha (*bos primigenius*) és az óriási szarvas (*cervus elaphus*), valamint más még nagyobb ősr-állatok csontjai előfordultak, tűzközszerzőmokat és kezdetleges durva agyagedények töredékeit lelték.

A neolith-kor, vagyis a csiszolt kő korszaka, már tekintélyesebb emlékeket hagyott ránk. Dél-Magyarország ezen időszakban már meglehetősen lakva volt. A lelethelyek száma: 31. Torontálban van: Ó-Béba, Török-Becse (Borjas), Nagy-Becskerek, Csene, Csóka, Csősztelek, Dinnyás, Hertelendyfalva, Homolicz, Szerb-Keresztur, Macedonia, Monostor, Páncsova, Rábé és Sándoregyház (15). Temesben: Beregszó, Bogda, Fehértemplom, Gyirok, Kubin, Parác. Podporány, Temes-Sziget és Versecz (9). Krassó-Szörényben: Bethlenháza, Német- és Román-Bogsán, Alsó-Lyupkova, Ó-Moldova, Oravicza és Orsova (7). Telepek voltak: Ó-Bébán, Török-Becsén (Borjas), Bogsánon, Dinnyáson, Szerb-Keresztúron, Kubinban, Alsó-Lyupkován, Macedonián, Parácson, Podporányban, Rábén és Verseczen (2), összesen 12 helyen.

Vidékünkön is volt egy korszak, mely az ifjabb kő-korszak végére esvén, átmeneti időt képezett a kő- és bronzkor között, mely időszakban a fémeket csak tiszta állapotban használták és a fémkeverést még nem ismerték.

Területünkön nem kevesebb mint 15 helyen 18 rézlelet fordult elő közel 40 tárggyal. Ezekből esik Torontál vármegyére 1: Török-Kanizsa = 1 csákány. Temes vármegyére jut 15 lelet, ú m. Lippa, két leletben = csákányok, 1 bányászcsákány; Hidegkút = 1 csákány; Vinga = 1 bányászcsákány; Német-Benecsek = 1 csákány; Csákova = 2 bányászcsákány; Deschánfalva, telepben = 4 csákány, 4 huzaltöredék; Vattina = 1 tömör keskeny véső; Nagy-Szedistye, 3 leletben = 3 csákány, 3 lapos véső; Versecz, 3 leletben = 1 alakatlan rögöcske, 1 csákány, 1 lapos véső; Fehértemplom = 1 fejsze. Krassó-Szörényben végre 2 lelet fordult elő: Német-Bogsán, vegyes bronz- és rézleletben = 1 lapos véső, 1 karperecz, 1 ürvéső; Alsó-Lyupkova = 1 lapos véső. Számszerint Temes vármegye messze túlszárnyalja szomszédjait.

Leleteink közt kettő kiválóan érdekes: a deschánfalvai és a németbogsáni. Az előbbi telep vegyes anyagú lelettárgyakkal; ilyen Magyarországon csak kevés fődöttetett fel. Az utóbbi vegyes bronz- és réz-kénes, mely azt mutatja, hogy a bronzkor beálltával a tiszta réz használata nem szűnt meg egészen.

A második fém, mely tiszta állapotban a természetben előfordul s melylyel a rézzel együtt az ember megismerkedett, az arany, mely azonban ép úgy, mint a jelen korban, ritkábban és akkor is csak ékszerekre használtatott. Leggyakrabban karika-alakban fordul elő, vagy tömör rudakban, s mint ékszer és a cserét szabályozó pénz-surrogatum szerepelt.

Vidékünk aranyleletei, melyek a történelem előtti korból valók, a következők:

Armönis (huzal), Birkis (rudacskák), Bogsánbánya (huzaltekeres), Dales (két karika), Fehértemplom (sodronytekeres), Mehádia (sodrony az „Ulics“ dülöben), Szlatina (láncz), Szkulya (karika), Nagy-Szredistye (karika), Ujvár (láncz), Vattina (huzal) és Versecz (karikák), összesen 12 lelethely. Ezen leleteknél is az tapasztalható, mit a rézdolognál említettem, hogy az arany a későbbi időszakokban, a bronzkorban és a La Tène-korszakban is, használtatott.

A tiszta vörösréz használatának korszaka után bekövetkezett azon időszak, midőn a rezet ónnal keverve használták: a bronzkor. Bronzleletekben vidékünk meglehetősen gazdag. A lehelyek a következők:

Torontál vármegyében: Alibunár (2 lelet), Nagy-Beeskerek, Török-Beese (Borjas), Csóka, Német-Ellemér, Török-Kanizsa, Kéesa, Szerb-Keresztúr, Majdán, Oroszlámos, Perjámos, Sándoregyház, Tamásfalva és Zichyfalva (2 lelet): 14 lelethely 16 lelettel.

Temes vármegyében: Fehértemplom, Gája, Gilád, Gerebencz, Károlyfalva, Kovácsi, Temes-Kubin, Temes-Kutas, Laczunás, Lippa, Meszics (2 lelet), Mramorák (3 lelet), Palánk (3 lelet), Temes-Paulis, Német-Szent-Péter, Török-Szákos, Nagy-Szredistye, Temesvár (2 lelet), Ulma, Varadia (2 lelet), Vattina, Versecz (11 lelet), Vlajkovác és Kis-Zsám: 24 lelethely 42 lelettel.

Krassó-Szőrény vármegyében: Bogsán (2 lelet), Bukin, Drenkova (2 lelet), Jablanicza, Karánsebes (2 lelet), Királykegye, Felső-Lyupkova, Mehádia, Nagy-Tikván és Vaskő: 10 lelethely 13 lelettel.

Összesen ismerünk tehát vidékünkön 48 lelethelyet 71 lelettel s közel 1000 tárgygyal. A legtöbb tárgy a karánsebesi leletben volt. Ebben u. i. 171 db. számláltatott.

Leleteink közül olyanok, melyekről határozottan bebizonyítható, hogy öntőműhelyek maradványai, Török-Beesén (Borjason), Drenkován, Karánsebesen, Laczunáson, Temesvárott, Vaskőn és Kis-Zsámon, tehát 6 helyen, fordultak elő.

„Kincs“-eket találtak: Bukinon, Károlyfalván, Királykegyén, Felső-Lyupkován, Német-Szent-Péteren, Sándoregyházon, Tamásfalván és Ulmán, összesen 8 helyen.

A jablaniczai, temeskutasi és nagyszredistyei gyűjtelékes leleteket adatok hiányában nem osztályozhatom.

Urnasírokban leltek bronzokat: Elleméren, Gáján, Mramorákon, Palánkon és Verseczen.

Csontváz-sírok bronzokkal Giládon, Török-Kanizsán, Perjámoson és Vattinán voltak.

Figyelemre méltó, hogy bronzaink túlnyomó része azon korból való, midőn a vas a bronzsal az uralkodást megosztotta, tehát a hallstatti korból.

Hamvvedrek, melyek azon urnákhoz hasonlóak, melyekben bronzok voltak s melyek négy főalakban előfordulnak (1. gömb-, 2. mozsáralakban, 3. keskeny talp és magasan elhelyezett hassal s végre 4. mélyen elhelyezett hassal és erősebben kifejlődött nyakkal), sok helyt konstatáltattak. Így Verseczen (urnatemető), Vattinán, Német-Sztámorán, Nagy-Gájon, Varadián, Fehértemplomon, Palánkon, Dubovácson, Gáján, Kubinban, Alibunáron, Mosniczán, Bogsánon, Saághon, Tolvádián és Torontál-Bresztovácson, Alibunáron, Palánkon és Perlászon ezen urnák halmokban voltak elhelyezve, minők a torontáli síkságot százával ellepik, de melyek közül sok más korból való.

1891-ben konstatáltattott délvideki leleteink közt az első, melyről bizonyos, hogy La Tène-korszaki. Ez az orsovai vaskard a délmagyarországi múzeumban (Arch. Ért., U. F., XI. 378.). Azóta gyorsan felszaporodott ezen kor emlékeinek sorozata a Duna-Tisza-Maros-köz területén. Eddig már 7 leletről szereztünk tudomást, melyek 6 helyen fordultak elő.

Torontálból csak egy lelet ismeretes. Sándoregyház határában az ú. n. homoliczi magaslaton találtattott 1895-ben sok más emlékkal egy kis korai La Tène-korszaki bronzfibula, mely jelenleg Szmik Antalnál látható Páncsován.

Temes vármegye már több lelethelyet mutat fel. Gerebenczről van a délmagyarországi múzeumban egy vasfibula töredéke. Dubovácson La Tène-korszaki temetőt fedeztek föl, melyből sok régiség Dr. Almássy Györgynél Borostyánkőn (Vas vármegyében) látható. Palánkon 1 ép és töredékes bronzfibulát találtak, melyek jelenleg a fehértemplomi városi múzeumban őriztetnek. Nagy-Szredistyéről végre fibulatöredék van a verseezi városi múzeumban.

Krassó-Szörény vármegye is dicsekedhetik ilyen emlékekkel. Orsován, eltekintve a már fent említett vaskardtól, egy több darabból álló kincslet fordult elő, mely a fehértemplomi múzeum tulajdona. Alsó-Lyupkován Böhm Károly bronzfibulát szerzett.

Hasonló származásúak lehetnek a Drenkova alatt a Kozla sellőnél lett vasszerszámok és fegyverek, és Ó-Moldováról a fehértemplomi múzeumba került bronz fibulatöredék; végre a Kubin határában előfordult sír is.

Mindezen leletekről ad részletes tudósítást e mű, melynek kiadásával (a II. részhez egy lelethely-térkép is járul) a „Délmagyarországi tört. és rég. Múzeum-Társulat“ az összes rokonirányú vidéki társulatokat megelőzte.

A mű tartalma tehát: Torontál, Temes és Krassó-Szörény vármegyék — vagyis a Duna-Tisza-Maros-köz — őskori, római és népvándorlás-korszaki régiségleleteinek részletes leírása. Tárgyának megfelelőleg 3 részre oszlik, a leletleírásokat a lelethelyek ábéczés rendje szerint hozván. A jelen I. rész

az őskort tartalmazza, míg a f. évben megjelenő II. rész a római és népvándorlás-korszaki leleteket fogja hozni.

A könyv írója Milleker Bódog, tagtársunk, a „Verseczi Városi múzeum“ őre, a Délvidék archaeológiájának legbuzgóbb és leghivatottabb kutatója, ki szakkörökben számos munkálatával érdemelt és nyert kitüntetést és elismerést.

A műben előforduló ábrák clichéit a Magy. Tud. Akadémia archaeologiai bizottsága és a Magy. Nem. Múzeum duosztára engedte át Dr. Hampel József szíves közvetítése folytán, miért őszinte köszönetünket itt is kifejezni, kedves kötelességünknek tartjuk.

FÜGGELÉK.

Temesvár sz. kir. város átirata a város tört. nevezetességű helyeinek emlékezetes megjelölése iránt.

Temesvár szab. kir. város tanácsa.

Temesvárott, 1897. márczius 9-én.

4058. szám
tan. 1897.

A „Délmagyarországi történelmi és régészeti Múzeum Társulat“ tekintetes Igazgatóságának

Temesvárott.

A város területén levő történelmileg nevezetes helyek, épületek, emlékszobrok stb. felvilágosítást adó felírtos táblákkal leendő ellátása ügyében mult 1896. évi május hó 20-án 34. sz. a. kelt beces átirata folytán van szerencsénk tisztelettel értesíteni, hogy a városi törvényhatósági bizottság f. é. február hó 22-én tartott közgyűlésében hozott 9734. tan./50. közgy. számú $\%.$ a. határozatával a tisztelt társulat által elkészített tervezetet a város érdekességének emelésére alkalmasnak találta és elhatározta, hogy a javaslatba hozott és még egyéb történelmi emlékek megörökítése végett a város költségén felállítandó obeliszek és felírtos táblák az 1898. évtől kezdve e czélra engedélyezett évi 200 frtnyi költség keretén belül fokozatosan alkalmaztassanak.

Van szerencsénk ennél fogva tisztelettel az iránt megkeresni, hogy az obeliszek és táblák költségelőirányzatát, a kivitel sorrendjét és a végleges szövegeket megállapítani és annak alapján a megrendelés végett ezen városi tanácssal érintkezésbe lépni szíveskedjék.

A felmerülendő költségek apasztása végett fentartjuk magunknak egyrészt az elhatározást arra nézve, hogy a megjelölendő helyek egy része elhagyassék, másokra nézve pedig az illető tulajdonosok (megyei, egyházi hatóság) kéressék fel a kiadások fedezésére.

Telbisz Károly,
polgármester.

9734. tan. szám.
50. közgy. 1897.

Tárgyaltatott a „Délmagyarországi történelmi és régészeti muzeum-társulat“ 34/96. sz. átírata, mely szerint a város területén lévő történelmileg nevezetes helyek, épületek, emlékszobrok stb. felvilágosítást adó, felíratos táblákkal leendő ellátására vonatkozó tervezetét megküldvén, kérdést intéz az iránt, hogy a város közönsége hajlandó-e a 6 obeliszk és 31 ércztábla felállítása és feliratokkal való ellátása körül felmerülő összes költségeket viselni? — mely esetben a társulat készséggel elvállalja a teljes további kivitel.

A „Délmagyarországi történelmi és régészeti muzeum-társulat“ által a város területén lévő történelmileg nevezetes helyek, épületek, emlékszobrok stb. felvilágosítást adó felíratos táblákkal való ellátása végett elkészített tervezet a város érdekességének emelésére alkalmasnak találtatik és elhatároztatik, hogy a javaslatba hozott és még egyéb történelmi emlékek megörökítése végett a város költségén felállítandó obeliszkek és felíratos táblák az 1898. évtől kezdve e célra engedélyezett évi 200 frtnyi költség keretén belül fokozatosan alkalmaztassanak.

A városi számvevőségnek tehát meghagyatik, hogy a történelmi nevezetességű helyek megjelölése körül felmerülő költségek fedezésére 1898. évtől kezdve további intézkedésig évenként 200 frtot állítson be a házi pénztári költségelőirányzatokba.

Ezen határozat a „Délmagyarországi történelmi és régészeti muzeum-társulat“-nak oly megkereséssel küldetik meg, hogy az obeliszkek és táblák költségelőirányzatát, a kivitel sorrendjét és a végleges szövegeket megállapítani és annak alapján a megrendelés végett a városi tanácssal érintkezésbe lépni sziveskedjék.

Végül a határozat jóváhagyás végett a nagyméltóságú m. kir. belügy-miniszteriumhoz felterjesztetni rendeltetik.

Miről a városi tanács és a számvevőség kivonattal, a „Délmagyarországi történelmi és régészeti Muzeum-Társulat“ pedig átíráttal értesítetnek. Temesvár sz. kir. város törvényhatósági bizottságának 1897. évi február hó 22-én tartott rendes közgyűléséből.

Geml József,
főjegyző.

Telbisz Károly,
polgármester.

TARTALOM.

Dél-Magyarország ó-kori földrajza két kérdésének mai állása. Irta: <i>Milleker Bódog</i>	1
Temesvár színészete a XVIII. században. — <i>Dr. Berkeszi Istvántól</i>	11
Traján átkelése a Dunán Ráma mellett. — <i>Böhm Lénárdtól</i>	31
Újabb leletek a kécsai vaskori telephelyről. — <i>Orosz Endrétől</i>	38
Adalékok Krassó vármegye 1848. évi mozgalmainak történetéhez. — Közli: <i>Mihalik Sándor</i>	44
<i>Tárca:</i>	
A „Délmagyarországi tört. és rég. Múzeum-Társulat“ XIII. évi rendes közgyűlése. — Közli a <i>főtthár</i>	61
Kivonatos jelentés az 1898. évi január—június hónapokban tartott ülésekről	70
<i>Irodalom:</i>	
<i>Milleker Bódog</i> : Dél-Magyarország régiségleletei a honfoglalás előtti időkből. I. rész: Óskori leletek	73
<i>Függelék:</i>	
Temesvár szab. kir. város átírata a város tört. nevezetességű helyeinek emlékezetes megjelölése iránt	78

MEGVÉTELRE KERESI

Dr. Baróti Lajos, székesfővárosi tanár (Budapest, I. Fortuna-utca 7. sz., I. em. 7):

- 1) *Ortvay — Szentkláray*: Tört. Adattár Csanádegyházmegye hajdana és jelenéhez
1871. januári,
1872. ápr., aug, szept, okt., nov.,
1874. febr., ápr., jul.—decz. füzetekt;
 - 2) *Dr. Szentkláray Jenő*: „Száz év Délmagyarország újabb történetéből“ ezimű könyvének 3-dik füzetét.
-

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

A

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI ÉRTESEITŐ

1898-İK ÉVI FOLYAMÁRA.

A délmagyarországi történelmi és régészeti muzeumtársulat alapító s évdíjas tagjai az „Értesítő“-t tagilletményül kapják. A társulat tagja lehet minden történetkedvelő honfi vagy honleány, 200 frt. alapítvánnyal egyszer-mindenkorra, vagy 5 frt évi tagdíj-illetéssel, ha belépési szándékukat kijelentik a társulati elnöknel, vagy a főtítkárnál; a tagkötelezettség 3 évre terjed; de továbbra is fenmarad, ha a kilépési szándék kellő időben (három hónappal a 3. év lejárta előtt és pedig írásban) be nem jelentetik. Az „Értesítő“-t nem tagok is megszerezhetik évi 4 frt lefizetése mellett.

Kelt Temesvárott, 1898. július 10-én.

Patzner István,
főtítkár.

Az „Értesítő“-be szánt mindennemű közlemények, reklamációk, továbbá a történelmi és régészeti társulat részére felajánlott adományok s a társulatot érdeklő megkezesések Patzner István, főtítkárhoz (Temesvár, seminarium) intézendők. Kéziratokat vissza nem adunk.

A történelmi és régészeti muzeumtársulat temesvári s vidéki tagjait tisztelettel fölkérjük, hogy időközben esetleg változó lakásukat a főtítkári hivatalban (Temesvárott), a füzetek pontos kihordása és szétküldése tekintetéből, bejelenteni szíveskedjenek, különben a régi lakhelyekre megküldött s kézhez nem vett füzeteket nem fogjuk pótolni.

A délmagyarországi történelmi és régészeti muzeumtársulat főtítkári hivatalánál megrendelhetők:

1. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1885. I. új évfolyam. II. II. V. IV. füzet.
2. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1886. II. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
3. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1887. III. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
4. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1888. IV. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
5. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1889. V. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
6. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1890. VI. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
7. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1891. VII. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
8. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1892. VIII. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
9. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1893. IX. új évfolyam. I. II. füzet.
10. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1894. X. új évfolyam. I. IV. füzet.
11. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1895. XI. évfolyam. I. IV. füzet.
12. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1896. XII. új évfolyam. I. IV. füzet.
13. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1897. XIII. új évfolyam. I. IV. füzet.

„Az Értesítő“ megjelen évnegyedenként márcz., jun., szept. és decz. hónapokban.

Külön kapható: 1) **Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez.** A társulat megbízásából szerkeszti **dr. Baróti Lajos.** I. rész. **Udvari leiratok.** (1717—1754.) 1—127 lap. Ára 1 frt. — II. rész. **Admin. körözüvények.** (1718—1753.) 129—296 lap. Ára 1 frt. — III. rész. **Becskereki, pancsovai és temesvári kerületi tisztartóságok.** (1717—1753.) 297—443 lap. Ára 1 frt. — IV. rész. **Csákovai és verseczi ker. tisztartóságok.** (1717—1753.) Továbbá részletes tárgy- és névmutató az I. kötethez. Ára. 1 frt. — Megjelent az 1893. 1894. 1895. és 1896. évi „Értesítő“ I. és II. füzeté helyett.

2) **Dél-Magyarország régiségleletei a honfoglalás előtti időkből.** Összeállította: **Milleker Bódog.** I. rész: **Óskori leletek.** Nagy 8-adr. 198 lap. (300 ábrával). Ára 1 frt.